

T.C
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ
TASAVVUF ANABİLİMDALI

SEYYİD ABDÜLHAKİM el-HÜSEYNÎ'NİN HAYATI
ve TASAVVUF ANLAYIŞI

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
Metin TAŞKESEN

Danışman
Prof. Dr. Ethem CEBECİOĞLU

Ankara 2007

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TASAVVUF TARİHİ
ANABİLİM DALI

(GAVS-I BİLVANİSİ)
**SEYYİD ABDÜLHAKİM el-HÜSEYİNİ'NİN HAYATI VE TASAVVUF
ANLAYIŞI**

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Ethem Cebecioğlu

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

Prof. Dr. İbrahim SARIÇAM

Prof. Dr. Mustafa AŞKAR

Tez Sınav Tarihi 06.02.2007

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	V
KISALTMALAR	VII

GİRİŞ

SEYYİD ABDÜLHAKİM HÜSEYNÎ' NİN MENSUBU OLDUĞU NAKŞBENDİYYE TARİKATINA GENEL BAKIŞ	1
--	---

BİRİNCİ BÖLÜM

SEYYİD ABDÜLHAKİM HÜSEYNÎ' NİN HAYATI, YETİŞMESİ VE

KİŞİLİĞİ	13
A. ÇOCUKLUK VE GENÇLİK DEVRİ	13
a. Soyu, Ailesi ve Doğumu	13
b. Yetiştirilmesi	16
B. TASAVVUFA İNTİSABI	18
Şeyh Ahmed el-Haznevî ile Münasebetleri	19
C. VEFATI	25
D. SOSYAL KİŞİLİĞİ	26
a. Hediyeler	26
b. Davetlere İcabeti	27
c. Müridlerine Karşı Davranışları	27
d. Torunlarına Karşı Davranışları	27
e. Kadınlara Karşı Davranışları	28
f. Fakirlere Karşı Davranışları	28
g. Yetimlere Karşı Davranışları	29

<i>h. Zenginlere Karşı Davranışları</i>	29
<i>ı. Devlet Adamlarına Karşı Davranışları</i>	29
<i>j. Misafirlerine Karşı Davranışları</i>	30
<i>k. Vefa Duygusu</i>	31
<i>l. Temizliğe Gösterdiği Önem</i>	32
<i>m. Tedbir ve İhtiyata verdiği Önem</i>	32
<i>n. Yürüme Adabı</i>	32
<i>o. Yeme-İçme Adabı</i>	33
<i>ö. Hastalıkla İlgili Düşünceleri</i>	34
<i>p. Mektuplaşma Adabı</i>	34
E. İLMİ KİŞİLİĞİ	41
F. EDEBİ YÖNÜ	42
Edebiyata Olan ilgisi	42
G. DİNİ KİŞİLİĞİ	43
<i>a. Sünnete Bağlılığı</i>	43
<i>b. Kur'an Okuma ve Dinleme Adabı</i>	43
<i>c. Abdest ve Namazdaki Hassasiyeti</i>	44
<i>d. Merkat Ziyaretindeki Edebi</i>	44
<i>e. Sadaka Dağıtması</i>	45
<i>f. Mübarek Gecelere Gösterdiği Önem</i>	45
<i>g. Rızık Konusundaki Görüşleri</i>	46
<i>ğ. Ramazan Ayı'nda Takip Ettiği Edepler</i>	46
<i>h. Hac Ziyareti ve Hacdaki Edebi</i>	46

<i>ı. Mekke Ve Medine Sevgisi</i>	47
<i>i. Said Nursi (k.s.) İle Münasebeti</i>	47
<i>j. Diğer Cemaatler Hakkındaki Görüşleri</i>	47
<i>k. Mehdi ve Kıyamet Hakkındaki Görüşleri</i>	48
H. HALİFELERİ	48
İ. MENKİBELERİ	49

İKİNCİ BÖLÜM

SEYYİD ABDULHAKİM el-HÜSEYİNİ'NİN TASAVVUF ANLAYIŞI

a. Sohbet	63
b. İhlas	65
c. İbadet	67
d. Kalp	69
e. Nefs	71
f. Seyr ü Sülûk	73
fa. Mürşide olan ihtiyaç	75
fb. Mürid-mürşid ilişkisi	77
g. Rabıta	78
h. Tevecüh	81
SONUÇ	83
KAYNAKÇA	85

ÖNSÖZ

Hamd; Rahman ve Rahîm Olan, Alemlerin Rabbi, Din Günü'nün Sahibi Allah-u Tealâ'ya (c.c.) mahsustur. Salat ve selam; iki cihan serveri Resûlullah'ın, ashabının ve ehl-i beytinin üzerine olsun.

Allah'ın rahmeti ve bereketi; Allah dostlarının, ilimle iştigal eden bütün mümin alimlerin, hocalarımın ve tüm inananların üzerine olsun. (Amin)

Tasavvuf; bir hayat tarzı olarak bin seneyi aşkın bir süredir Müslümanların büyük çoğunluğu tarafından ilgi görmüş, ümmet-i Muhammed'in kurtuluşu için çalışan ulu zatlar tarafından ülkemize yayılıp yerleşmesi için çok çabalar sarf edilmiştir.

Günümüzde ise tasavvuf, bir yaşam tarzı ve Allah'ı sevme sanatı olarak ilgi gördüğü gibi, çeşitli vesilelerle tartışmalara konu edilmektedir. Bu eleştirilerin bir çoğu ehil olmayan, gayri samimi kişilerin bu sahada boy göstermesinden dolayıdır. Ayrıca Allah dostlarının yaşantılarının insanlara tam ve doğru duyurulmamış olmasının da bunda etkisi vardır.

Tezimizde, büyük İslâm alimi ve mükemmil bir mutasavvıf olan, Nakşî yolunun büyüklerinden, Seyyid Abdülhakîm El-Hüseynî'yi konu aldık. Seyyid Abdülhakîm el-Hüseynî hayatı boyunca ilim, eğitim ve ibadetle meşgul olmuş, insanlara büyük hizmetlerde bulunmuş, Allah dostu, örnek bir şahsiyettir.

Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde; Seyyid Abdülhakîm El-Hüseynî'nin fikirlerine yön vermede etkili olması, dolayısıyla daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla mensubu bulunduğu Nakşbendîlik tarikatının tarihimizdeki yeri resmedilmeye çalışılmıştır.

Birinci bölümde; Seyyid Abdülhakîm El-Hüseynî'nin hayatı, yetişmesi ve kişiliği ortaya konmaya çalışılmıştır.

Çalışmamızın ikinci bölümünde ise; Seyyid Abdülhakîm El-Hüseyinî'nin tasavvuf anlayışına değinilmiştir.

Başvuru kaynakları ilk defa zikredilirken dipnota tam künye, daha sonraki tekrar durumunda ise kısa künye verilmiştir. Okuyuculara kolaylık sağlaması amacıyla tarihler miladî ve hicrî olarak verilmiştir.

Araştırmamızın her aşamasında maddî-manevî desteğini sağlayan hocam Prof. Dr. Ethem Cebecioğlu'na ve çalışmamda emeği geçen bütün dostlarıma teşekkürü borç bilirim.

Metin TAŞKESEN

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser.
a.g.m.	: Adı geçen makale.
AÜİF	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.
Ayr. bkz.	: Ayrıca bakınız.
c.	: Cilt.
çev.:	: Çeviren.
haz.:	: Hazırlayan.
İA	: İslâm Ansiklopedisi.
KB	: Kültür Bakanlığı.
k.y.m.	: Kendisiyle yapılan mülakat.
Matb.	: Matbaası.
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı.
Neşr.	: Neşriyat.
Sy.	: Sayı.
s.	: Sayfa.
ss.	: Sayfalar Arası.
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.
T.T.K.	: Türk Tarih Kurumu.
Trz.	: Tarihsiz.
v.	: Varak.
vs.	: Ve saire.
yay.	:Yayınları.

GİRİŞ

SEYYİD ABDÜLHAKİM HÜSEYİNİ'NİN MENSUBU OLDUĞU NAKŞBENDİYYE TARİKATINA GENEL BAKIŞ

Tezimizin konusu olarak ele aldığımız Nakşbendîlik, tarihimizde büyük bir öneme haizdir. Önce bu tasavvuf¹ okulunun yerini görelim...

Nakşbendîyye'nin kurucusu Bahauddin Muhammed b. Muhammed el-Buharî,² 717 veya 718/ Mart-Nisan 1318 senesi Muharrem ayında Buhara'ya yakın Kasr-ı Arifan'da (Kasr-ı Hinduvan), dünyaya gelmiştir.³

Bahauddin Nakşbend'in doğumdan üç gün sonra dedesi, Bahauddin Nakşbend'i Muhammed Baba Semmasî⁴ye getirmiş, Semmasî de onu manevi evlatlığa kabul etmiştir.

---

¹ Tasavvuf, her hali kontrol etmek, edebe sarılmak, güzel ahlak sahibi olmaktır. Ahmed er-Rifâî, *Sohbet Meclisleri*, terc. Ali Can, Tatlı, Erkam Yay. İstanbul 1996. s. 88.

² "Ravzat el-Salam müellifi Şeyh Şerefüddin-i Nakşbendî, Hâce Bahâuddin Nakşbend'in nesebini şu şekilde imam Cafer-i Sadık'a çıkarmaktadır: Şeyh Bahâuddin Nakşbend b. Seyyid Muhammed Buharî b. Seyyid Celaledin b. Seyyid Burhaneddin b. Seyyid Abdullah b. Seyyid Zeyne'l-Abidin b. Seyyid Kasım b. Seyyid Şaban b. Seyyid Burhaneddin b. Seyyid Mahmud b. Seyyid Bulak b. Seyyid Takî Suff-i Halvetî b. Seyyid Fahreddin b. Seyyid Ali Ekber b. İmam Hasan Askarî b. İmam Ali Nakî b. İmam Muhammed Takî b. İmam Musa Rıza b. Musa Kazım b. İmam Cafer es-Sadık. Hâce Bahâuddin'in halifesi Hâce Muhammed Parsa ile, Alauddin-i Attar'ın ashabından Salahaddin b. Mübarek gibi iki önemli müellifin eserlerinde, bir şeyh için seyyidlik iftiharla kaydedilecek bir vasıf olduğu hâlde Hâce'nin, Ali evladından olduğuna dair bir kayda rastlanmaması, Nakşî kitaplarında ve Farsça eserlerde seyyidlerin isimlerinden evvel bir "emir" kelimesi zikredilerek siyadetlerinin ifade edilmesinin adet olmasına rağmen, Bahâuddin Nakşbend'in isminin bu şekilde yazıldığına hiç tesadüf edilmemesi bu nesebin uydurma olduğu ihtimalini kuvvetlendirmektedir." Kufralı, Kasım, *Nakşbendîliğin Kuruluş ve Yayılışı* (İstanbul Üniversitesi Türkîyat Enstitüsü, Doktora Tezi, 1949.), s. 52; Yazıcı, Tahsin, 'Nakşbend', İ.A. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1964, c. 9, s. 52; Hocâzade Ahmed Hilmi, *Hadîkatü'l-Evliyâ Silsile-i Saadât-ı Turuk-ı Aliyye*, Osmanlı Yay. İstanbul 1979, s. 44.

³ Şeyh Safiyüddin Ali, *Reşahat-ı Aynu'l-Hayat*, ter. Mehmed Ma'ruf Efendi, İstanbul 1291 (taş baskı), s. 78; el-Hani, Abdülmecid Muhammed, *el-Hadâiku'l-Verdiyye fi Hakâik-i el-Ecillâi'n-Nakşbendîyye*, 1306, s. 125; Yazıcı, a.g.m., c. 9, s. 52; Hocâzade Ahmed Hilmi, *Hadîkatü'l-Evliya*, s. 44.

⁴ Muhammed Baba Semmasî; Buhara'ya yakın Semmas köyündendir. Semmasî bir süre memleketinde dînî

Terbiyesini, o sırada yanında bulunan halifesi Emir Külâl'e⁵ (ö.8 Cemaziyelevvel 772-29 Kasım 1370) havale etmiştir.⁶ Dolayısıyla Bahaüddin Nakşbend'in ilk mürcidi Muhammed Baba Semmasî'dir (ö.755/1354).⁷

Muhammed Baba Semmasî'nin vefatından sonra Emir Külâl (ö.8 Cemaziyelevvel 772-29 Kasım 1370) şeyhinin vasiyetini hatırlatarak Bahaüddin Nakşbend'i yanına çağırır. O da, tasavvufi terbiye almak üzere Nesefe Hâce Emir Külâl'in (ö.8 Cemaziyelevvel 772-29 Kasım 1370) yanına gider.⁸ Yedi yıl hizmetinde bulunur. Zikir telkinini ve sülûk⁹ adabını Emir Külâl'den alır. Bu sebeple Bahaüddin Nakşbendîlik silsilesinde Emir Külâl (ö.8 Cemaziyelevvel 772-29 Kasım 1370)'in halefidir.¹⁰ Bununla birlikte kendisi, tasavvuf yoluna

---

ilimlerin tahsili ile meşgul olmuş, daha sonra manevi ilimlere yönelmiştir. Ali Ramitenî'ye intisap etmiştir. Buhara ve Harezmi taraflarında şeyhiyle beraber bulunmuştur. Şeyhinin vefatından sonra yerine geçmiş, daha sonra Semmasî'ta vefat etmiştir. Yetiştirdiği halifeleri arasında; eş-Şeyh Sufî es-Suharî, Mahmud es-Semmasî, Şeyh Danişmend Ali, Emir Külâl gibi zatlar sayılabilir. Bkz. Hanî, *el-Hadâikü'l-Verdiyye*, ss. 122-123; Yılmaz, Hasan Kamîl, *Altın Silsile*, Erkam Yayınları, İstanbul 1994, s. 102.

⁵ Emir Külâl b. es-Seyyid Hazma, Buhara'ya yakın olan Suhâr'da doğmuştur. Ailesinin ve kendisinin çömlükçilikle hayatını kazandığı ve bu yüzden "Külâl" adı ile tanındığı bilinmektedir. Yıldırım Beyazıt'ın damadı Emir Sultan ile akrabadır. Semmasî'ye intisap ettikten sonra yirmi sene sohbetine devam etmiştir. Hanî, *el-Hadâikü'l-Verdiyye*, s.123; Yılmaz, *Altın Silsile*, ss. 106-108.

⁶ Hani, *el-Hadâikü'l-Verdiyye* s. 123; Şeyh Safiyüddin, *Reşahat*, s. 79; Kufralı, *Nakşbendîlik*, s.52; ayr. bk. Sahaüddin b. Mübarek el-Buharî, *Enisü't-Talibin ve 'Uddetu's-Salikîn*, Terc. Süleyman İzzî, s. 15-16

⁷ Yılmaz, *Altın Silsile*, ss. 103-105.

⁸ Bahaüddin Nakşbend'in Emir Külâl'e gelişi hususunda kaynaklarda farklılık söz konusudur. Hanî'ye göre Emir Külâl, kendisine haber göndererek Semmasî'nin sözünü hatırlatmış ve yanına çağırmıştır. Enisü't-Talibîn'de ise Gucduvanî'nin, Bahaüddin Nakşbend'i bazı işlerin tesviyesi zımında evvela İskete'ye, Şemseddin İsketevî'ye ve sonra da Batınî ilimleri tahsili ikmal için Nesef'e Emir Külâl'e gönderdiği nakledilmektedir. Abdurrahman Camî, *Nefahâtu'l-Üns (Evliya Menkıbeleri)*, Türk. trc. Lâmi Çelebi, çev. Süleyman Uludağ. Mustafa Kara, Marifet Yayınları, İstanbul 1998, ss. 527-531; Şeyh Safiyüddin, *Reşahat*, s. 79; Hanî, *el-Hadâikü'l-Verdiyye*, s. 126; Kufralı, *Nakşbendîlik*, s. 52; Yazıcı, "Nakşbend", c. 9, s. 52; ayr. bk. Salahuddin b. Mübarek, *Enisü't-Talibin ve 'Uddetu's-Salikîn*, ss. 21-26, 43; Hocaşade Ahmed Hilmi, *Hadikatü'l-Evliya*, ss. 45-47.

⁹ Sülûk, bir kişinin, bir şeyhin iradesinde yola girmesi ile başlayan ve layık olduğu takdirde en yüksek manevî dereceye kavuşması ile son bulan ve Allah'a giden yolda manevî ilerlemesini tavsif için sufler taafından kullanılmış bir tabirdir. Kutulay, Yaşar, "Sülûk" *İA. MEB*, c. XI, s. 231.

¹⁰ Camî, *Nefahâtu'l-Üns (Evliya Menkıbeleri)*, s. 531; Hani, *el-Hadâikü'l-Verdiyye*, s. 127; Yazıcı, "Nakşbend", c. 9, s. 52; ayr. bk. Sahaüddin b. Mübarek el-Buharî, *Enisü't Talibîn*, ss. 43-76.

intisabını Abdülhâlık-ı Gucdüvânî'ye¹¹ (ö. 575 veya 617 / 1179 veya 1220) borçlu olduğunu belirtmektedir.¹²

Bahauddin Nakşbend'in, Emir Külâl (ö.8 Cemaziyelevvel 772-29 Kasım 1370)'in aksine Abdülhâlık-ı Gucdüvânî'ye uyararak, zikr-i hafiyi tercih etmesi bu söylemini destekler nitelikte olup, kendisine Uveysi¹³ nisbesi verilmiştir. Bahauddin Nakşbend, hocası Emir Külâl (ö.8 Cemaziyelevvel 772-29 Kasım 1370) cehri zikre başlayacağı zaman, Abdülhâlık-ı Gucdüvânî (ö. 575 veya 617 / 1179 veya 1220)'nin telkinine göre hareket ederek o ortamdan ayrılırdı. Bu davranışı Külâl'in müridleri tarafından eleştirilmekle beraber Emir Külâl (ö.8 Cemaziyelevvel 772-29 Kasım 1370), her bakımdan çok takdir ettiği Nakşbend'in bu

---

¹¹ Abdülhâlık İbnü'l-İmam Abdülcemil el-Gucdüvânî (ö. 575 /1179) Gucdüvân'da doğmuştur. Hocası Şeyh Sadreddin Efendi'nin yanında tefsir okurken; "Rabbinize yalvara yakara ve gizlice dua ediniz." (A'raf Suresi. 7/55) mealindeki ayetin yorumu sırasında, "zikr-i hafî" konusunu sormuştur: "İnsan cehri zikir yapar veya zikir esnasında uzuvlarını hareket ettirirse, bundan başkaları haberdar olur. Öte yandan gizlice zikrederse, Peygamberimiz'in 'Şeytan insanın batınında, kanın damarlarda dolaşması gibi dolaşmaktadır.' (Buharî, Ahkam, 21) hadisinde de geçtiği üzere şeytan bundan haberdar olur." Bu durum karşısında ayetteki duayı gizlice yapma emrinin nasıl yerine getirileceğini, diğer bir ifadeyle zikr-i hafînin nasıl uygulanacağını sorunca hocası ona "Bu, ilm-i ledün kapsamına girer, Allah sana yardım edecektir." cevabını vermiştir. Rivayete göre kısa bir süre sonra Gucdüvânî Hızır'la (a.s.) buluşmuş ve ona vukûf-i adedî telkinini başını suya daldırıp öğretmiştir. Bu cezbe, haccaganda silsile yoluyla devam etmiştir. Hemedanî'nin yetişirdiği halifelerin üçüncüsü olan Ahmed-i Yesevî, Türkistan' da İslâm'ı yaymak için Buhara'dan ayrıldığı zaman Gucdüvânî, Buhara ve civarındaki dervişlerin başına geçmiştir. Gucdüvânî'nin "Kelimât-ı Kudsiyye" olarak tanınan sekiz tarikat prensibini ortaya koyması son derece önemli bir husustur. Bunlar: Hoş der dem, sefer der vatan, nazar ber kadem, halvet der encümen, yad kerd, baz geşt, nigah daşt, yad daştır. Bahaauddin Nakşbend tarafından ilave edilen vukûf-i zamanî, vukûf-i adedî, vukûf-i kalbîdir. Buhara'ya yaklaşık 30 km. uzaklıkta Özbekistan'ın Gucdüvan (bugünkü telaffuzla Gıcdüvan) şehri, günümüzde komşu illerin alışveriş için geldiği bir ticaret merkezi konumundadır. Hanî, **el-Hadâiku'I-Verdiyye**, s. 111; Kufralı, **Guçdüvânî, İA**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, c. 4, İstanbul 1964, ss. 820-821.

¹² Şeyh Safiyüddin. **Reşahât**, s. 79; Kufralı, **Nakşbendiliğin Kuruluşu ve Yayılışı**, s. 52; Yazıcı, **Nakşbend**, c. 9, s.52.

¹³ "Üveysilik: İstifade ve feyzi daha önce yaşamış olan bir şeyhin ruhaniyetinden olan kimselere bu ad verilir. Hz. Peygamber ile Yemenli Veysel Karanî arasında mesafe açısından uzak ancak kuvvetli bağa atfı yapılmaktadır. Bursevî, İ. Hakkı, **Kitabu'l-Hitab**, s. 269 ayr. bk., Gündüz, İrfan, **Osmanlılarda Devlet-Tekke Münasebetleri**, Sehâ Neşriyat, Ankara 1989. s. 49; Yılmaz, H. Kamil, **Aziz Mahmud Hüdayî**, s. 197.

davranışını hoş karşılamıştır. Nihayet bir gün, Suhar'da yaptırmakta olduğu mescid ve imaretin inşaatında çalışan beş yüze yakın dervişi arasında Bahauddin Nakşbend'e, bundan böyle davranışlarında serbest olduğunu, ister Türk, ister Tacik olsun faydalı olabilecek her şeyten feyiz alabileceğini söyler. Bahauddin Nakşbend bundan sonra yedi yıl Emir Külâl'in hafî zikre yer veren Tacik halifesi Mevlânâ Arif Dikkaranî'nin sohbetinde bulunmuş¹⁴ ardından, Yesevîye tarîkatı şeyhlerinden Kusam Şeyh'in yanında üç ay¹⁵ veya iki yıl bulunmuştur. Ayrıca hükümdarlık da yapmış olan Halil Ata'nın¹⁶ hizmetinde bir rivayete göre altı¹⁷, bir başka rivayete göre 12 yıl¹⁸ kalmıştır. Bahauddin Nakşbend, Halil Ata'da bir çok hâller görmüş, yanında kaldığı süre içerisinde kendisinden çok etkilenmiştir. Bu hükümdar şeyhin 747/1347'de öldürülmesine son derece üzülen Bahauddin Nakşbend, Zivartun'a yerleşmiştir.¹⁹

Bahauddin Nakşbend'in bundan sonraki hayatı kesin olarak bilinmediği gibi, hangi tarihte müstakil olarak tarîkat faaliyetine başladığı da belli değildir. Ancak Emir Külâl ölümünden önce müridlerine, Bahauddin Nakşbend'e tabi olmaları hususunda vasiyette bulunmuştur. Ancak Nakşbend'in de bu tarihten çok önce Emir Külâl'in yanından ayrıldığı dikkate alınırsa, kendisinin o dönemde büyük bir taraftar kitlesi toplamış olduğu anlaşılmaktadır.²⁰

---

¹⁴ "Emir Külâl'in huzurunda cehri zikre başlanınca Hâce kalkıp dışarı gider. Ancak, hizmetinde de asla gevşeklik göstermezdi." Camî, *Nefehâtü' I-Üns*, s. 531; Hanî, *el-Hadâikü'l-Verdiyye*, ss. 128, 130; Safiyüddin, *Reşahât*, ss. 79-80; Kufralı, *Nakşbendîlik*, s. 52; Yazıcı, *Nakşbend*, c. 9, s. 52.

¹⁵ Hanî, , *el-Hadâikü'l-Verdiyye*, s. 130; Kufralı, *Nakşbendîlik*, s. 52.

¹⁶ Yazıcı, , *Nakşbend*, c. 9, ss. 52-53.

¹⁷ Bahauddin Nakşbend'in kendi rivayetine göre Halil Ata, bilahare Maverâünnehir'de altı yıl kadar hükümdarlık etmiş ve kendisi de bu müddet zarfında ondan feyz almıştır. Camî, *Nefahatü'l-Üns*, 530; Hanî, *a.g.e.*, s. 129; Yazıcı, *a.g.m.*, c. 9, s. 53; Salahuddin b. Mübarek, *Enisü't- Talibin*, ss. 19-20.

¹⁸ Şeyh Safiyüddin, *Reşahat*; s. 80; Yazıcı, *Nakşbend*, c. 9, s. 53.

¹⁹ Şeyh Safiyüddin. *Reşahat*. s. 80; Kufralı. *Nakşbendîlik*. s. 52; Yazıcı. *Nakşbend*. c. 9. s.53.

²⁰ "Emir Külâl, vefatı yaklaştığında müridlerine Bahauddin Nakşbend'e ittiba etmelerini emretmiştir. Müridlerin, cehri zikirde kendisine aykırı davranan Hâce'ye tabi olmak istemediklerini görünce, onun her hareketinin ilahî

Bahauddin Nakşbend, 3 Rebiülevvel 791/ 2 Mart 1389 pazartesi günü 73 yaşında ölmüştür. Bahçesinde yapılmasını emrettiği büyük kubbenin altına gömülmüştür. Bahauddin Nakşbend'in ünü, ölümünden sonra daha da çok artmıştır. Sürekli genişleyen bina kompleksiyle çevrili olan türbe, Orta Asya'da dînî düşüncenin canlı tutulmasında önemli rol oynamıştır. Kabrine hâla, Asya'nın her tarafından ziyaretçiler gelmekte olup, "ıyd-i gül-i serh"²¹ olarak bilinen festivaller yapılmaktadır.²²

Bahauddin Nakşbend' in pek fazla eseri bulunmamaktadır. Kaleme alınmış evradı ve halifesi Parsa ile, bazı hâl tercümesi kaynaklarında tespit edilen sözlerinden başka her hangi bir eserine rastlanmamaktadır. El-Evradu'l-Bahaiyye adı ile anılan bu evradın Me'mun b. Ahmed b. İbrahim et-Turnavî ile Muhammed b. Mustafa el-Hadimî tarafından yapılmış iki şerhi vardır .²³

Nakşbend'e izafe edilen veya hiç olmazsa ondan sonra bu ad ile şöhret bulan Nakşbendiyye tarikatının izlerine, daha önce Gazneliler devrinde (357-579/962-1183) rastlanmaktadır.²⁴ Ancak başlangıçta sadece bazı esasları belli olan bu tarikat, gerçek hüviyetini Hâce Yusuf el-Hemedanî'den²⁵ (ö. 535/1140) sonra almıştır.²⁶

---

bir hikmete mebnî olduğunu beyan etmek suretiyle Bahauddin'in derecesine işaret etmiştir. Şeyh Safiyüddin, **Reşahat**, s. 81; Kufralı, **Nakşbendîlik**, s. 52; Yazıcı, , **Nakşbend**, c. 9, s. 53

²¹ Türkçe "kulun imdad bayramı" anlamındadır.

²² Hani, **el-Hadaikü'l-Verdiyye**, s. 141;Yazıcı, , **Nakşbend**, c. 9, s. 52.

²³Yazıcı, **Nakşbend**, c. 9, s. 53.

²⁴ Kufralı, **Nakşbendîlik**, s. III; Yazıcı, , **Nakşbend**, c. 9, s. 53.

²⁵ Ebu Ya'kub Yusuf b. Eyyub b. Yusuf b. el-Hasan b. Vehre el-Hemedanî, Hemedan bölgesinin Büzencird kasabasında 440-441/1049-1050'de doğmuştur Bağdat'a giderek, Şeyh Ebu İshak Şirazî'den fıkıh, ilm-i kelâm ve usûl dersleri almıştır. Gerek burada, gerekse İsfahan ve Semerkant'ta Kadı Ebu'l-Hüseyin Muhammed, Ebu Cafer Muhammed gibi muhaddislerden "hadis" öğrenmiştir. E Bağdat'ta vaizlik ve fakihlik yaparken, tasavvufa intisabına vesile olan Ebu Hamid Gazzalî'nin de şeyhi Ebu Ali Farmedî'ye intisab etmiştir. Hemedanî, otuz yaşında iken tasavvuf yoluna girmiştir. Farmedî'den sülûkünü tamamladıktan sonra Merv'de "Horasan'ın Kabesi" olarak bilinen bir tekke kurmuştur. Hemedanî. 535 Rebiü'levvel / Ekim-Kasım 1140'da vefat etmiş, Merv'de defnedilmiştir. Bkz. Camî, **Nefehâtu'l-Üns**, s. 521; Köprülü, Fuad, **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1981, ss. 65-67; Yılmaz, **Altın Silsile**, ss. 75-76;

Yusuf-ı Hemedanî'nin halifelerinden özellikle ikisi çok önemlidir. Bunlar, Yeseviyye'nin kurucusu Ahmet Yesevî (ö.562/1167) ve Nakşbendî silsilesinde yer alan Abdulhâlık Gucdüvânî (ö.575 veya 617/1179 veya 1220)'dir. Ahmet Yesevî, tarîkatın Maverâünnehir'de, Abdulhâlık Gucdüvânî de Harezmi ve Horasan'da yayılmasında etkili olmuştur.²⁷ Silsilenin teşekkülü, Hâce Ahmed'in çabalarıyla; doktrinleri ise, Gucdüvânî tarafından oluşturulmuştur. Gucdüvânî'nin zikir-i hafiyi, Ahmet Yesevî'nin ise zikir-i cehrîyi²⁸ tercih etmesi sebebi ile, tarîkat iki kol hâlinde gelişmiş, içinde bulunduğu muhitin örf ve inançlarının tesiri ile de birbirinden oldukça farklı bir mahiyet almıştır. Ancak bir ara zayıflayan Gucdüvânî esasları, Bahauddin Nakşbend tarafından tekrar canlandırılmıştır.²⁹

Bahauddin Nakşbend ile büyük kuvvet kazanan bu tarîkatın Orta Asya, Horasan ve havalisinin Sünnileşmesinde etkili olmuştur. Konumuzla ilgisi bakımından biz Nakşbendîliğin diğer coğrafyalardaki gelişim sürecinden ziyade, Anadolu'daki etkinliğine değineceğiz. Nakşbendîlik Anadolu'ya tam bir tarîkat olarak ilk kez 15. yüzyılda, Ubeydullah Ahrâr'ın (806-895/1403-1490) halifesi Molla Abdullah İlahî-i Simavî (ö.896/1490-1491) vasıtasıyla girmiştir.³⁰ Tarîkat, kısa zamanda genişleyerek İstanbul, Bursa, Rumeli ve Doğu Anadolu'da birçok tekkeler kurmuştur.³¹

Kütahya yakınlarında dünyaya gelen Abdullah-ı İlahî, İstanbul'daki Zeyrek Medresesi'nde dinî tahsil görmüştür. Tasavvufa intisab için Alaaddin Ali et-Tûsi(ö. 887) ile birlikte Maverâünnehir'e doğru yola çıkan Abdullah-ı İlahî, Kirman-Herat taraflarına yolculuğu sonrası, Semerkant'ta bulunan Hâce Ahrâr'ın yanına gelmiştir. Ahrâr'a

---

Mu'cemu'l-Buldan, c. 2., s. 302.

²⁶ Kufralı, *Nakşbendîlik*, s. III; Yazıcı, *Nakşbend*, c. 3, s. 53.

²⁷ Yazıcı, *Nakşbend*, c. 9; Yılmaz, *Altın Silsile*, s. 78.

²⁸ Yazıcı, *Nakşbend*, c. 9, s. 53; Köprülü, *İlk Mutasavvıflar*, s. 123.

²⁹ Yazıcı, *Nakşbend*, c. 9, s. 53; Köprülü, *İlk Mutasavvıflar*, s. 123.

³⁰ Kufralı, Kasım, "Molla İlahî ve Kendisinden Sonra Nakşbendî Muhiti", İ.Ü.E.F., Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, İstanbul 1949, s. 133; Yazıcı, *Nakşbend*, c. 9, s. 54. Ataî, *Hadaiku'l-Hakaik*, c. I, s. 61

³¹ Kufralı, *Nakşbendîlik*, ss. II-IV.

intisabından sonra Bahauddin Nakşebend'in türbesinde dokuz kez çile çıkarmıştır. Abdullah-ı İlahî bundan sonra, yanında Emir Külâl(ö.8 Cemaziyelevvel 772-29 Kasım 1370)'in soyundan ve Ahrâr'ın bir başka müridi Ahmet Buharî³² ile birlikte Simav'a dönmüştür. Abdullah-ı İlahî, özellikle yönetim kesiminin de teveccühüne mazhar olmuş ve bir çok kez İstanbul'a davet edilmiştir.³³ Ancak o, durum tespiti için Ahmet Buharî'yi İstanbul'a göndermiştir.³⁴ Çeşitli sebeplerle Simav'dan ayrılmak istemeyen Abdullah-ı İlahî, nihayet Fatih'in vefatı, II. Beyazıt döneminde meydana gelen Şah Kulu hadisesi³⁵ ve kazasker Manisalı Çelebi'nin ısrarları üzerine İstanbul'a gelmiştir.³⁶ İstanbul'a gittiğinde eğitim gördüğü medrese, Nakşebendîlik'in ilk tekkesi olmuştur.³⁷ Lütfullah Üskübî ve Şeyh Muslihuddin Tavîl gibi dönemin pek çok alimi onun müridi olmuştur. Fatih Sultan Mehmed,

---

³²Ahmed-i Buharî, Nakşebendîyye silsilesinde önemli bir yeri olan Şeyh Mahmud İncir-i Fağnevi'nin torunudur. Gençliğinde Buhara'da çeşitli ilimler tahsil etmiş, bu sırada Hâce Ubeydullah Ahrâr'a intisab etmiştir. Seyyidliği yanında, büyük bir şeyhin torunu olması ve seyr ü sülûktaki kabiliyeti dolayısıyla Ubeydullah Ahrâr'ın iltifatına mazhar olmuştur. Bkz. Camî, *Nefehâtü'l-Üns*, ss. 580-581; Kurnaz, Cemal - Tatçı, Mustafa, **İstanbul'da Buharalı bir Mutasavvıf: Emir Buharî**. Kültür Bakanlığı Yayınları. Ankara 1998, s. 3.

³³ Esasen Osmanlı sultanları, XV. yüzyılda Maverâünnehir ve Horasan bölgelerinde önemli atılımlar kaydederek gelişen Nakşebendîlik'i yakından takip ediyorlardı. Fatih Sultan Mehmed'in devrinin aktüel tasavvufi meseleleri ile ilgilendiğini, bu sebeple "vahdet-i vücud" konusuyla ilgili toplantılar oluşturduğunu, meşhur Abdurrahman Camî (ö. 1492) ile Hâce Ubeydullah Ahrâr'ı gıyaben tanıdığını ve bunlarla haberleştiğini bazı kaynaklar kaydetmektedir. Ayrıca Fatih Sultan Mehmed, Camî'yi görüşmek üzere davet ettiyse de Camî, Hüseyin Baykara'yı rencide etmemek için davete icabet etmemiş, ancak, vahdet-i vücudla ilgili yazmış olduğu "Risale fi'l-Vücûd" isimli eserini Fatih'e göndermiştir. Bk. Gündüz, **Osmanlılarda Devlet-Tekke Münasebetleri**, ss. 43, 45-49; Kara, Mustafa, **Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler**, Uludağ Yayınları, Bursa 1990, c. I, s. 148; Ocak, Ahmet Yaşar, **Osmanlılarda Din ve Düşünce Tarihi**, İstanbul 1994, c. 2., s. 134; Kurnaz, **Emir Buharî**, s. 7.

³⁴Ahmed-i Buharî'nin, durumu özetler mahiyetteki 'Burada gönlü rahat o kimsedir ki, yarin eteğine yapışmış, bir köşeye çekilmiştir.' beyti üzerine, bir müddet daha Simav'da kalmıştır. Abdullah-ı İlahî'nin İstanbul'a ne zaman geldiği kesin olarak bilinmemektedir. Kufralı, **Molla İlahî**, s. 135; Kara, **Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler**, c. 1, ss. 147- 148.

³⁵ Gündüz, **Osmanlılarda Devlet Tekke Münasebetleri**, s. 50; ayr. bk. Taşköprüzade, **Şakaik**, 152; Mecdî, 263.

³⁶Camî, *Nefehât*, s. 576; Gündüz, **Osmanlılarda Devlet Tekke Münasebetleri**, s. 50; Kara, **Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler**, c. I, ss. 149-150.

³⁷ Camî, *Nefehât*, s. 576; Kara, **Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler**, c. 1, s. 150.

derslerini ve Ayasofya’da yaptığı vaazları takip etmiştir.³⁸ İnsanların aşırı rağbetinden sıkılan Abdullah-ı İlahî, Evrenoszâde Ahmed Bey’in³⁹ davetiyle Rumeli’deki Vardar Yenicesi’ne giderek orada öğrencilerinin eğitimiyle meşgul olmuş, 893/1488 veya 896/1490-91’de vefat etmiştir.⁴⁰ Abdullah-ı İlahî İstanbul’dan ayrılırken, Buhara’dan birlikte geldiği Şeyh Ahmet Buharî’ye müridlerinin sorumluluğunu vermiştir. Ahmet Buharî, Sultan II. Bayezit’in ilgisini çekmiş, böylece ilki Fatih Camii yakınında, müridlerin ihtiyacını tam karşılayamaması üzerine ikincisi Ayvansaray’da, üçüncüsü ise Edirnekapı’da olmak üzere üç tekke kurdurmuştur. 922/1516’da vefat eden Ahmet Buharî, Fatih Camii tekkesinin yakınında defnedilmiştir.⁴¹ Kendisinden sonra yerine sırası ile Hakim Çelebi, Abdullatif Efendi, Şaban Çelebi geçmiştir. İstanbul dışında Abdullah-ı İlahî’nin bir diğer halifesi de meşhur şair Lamî Çelebi (ö. 938/1532)’dir. Lamî Çelebi Nakşbendîliğin Bursa’da yayılmasında etkili olmuştur.⁴²

Bu dönemde Nakşbendiyye’nin, Anadolu’da ortaya çıkan bazı isyanlarla mücadelenin yanında,⁴³ Rumeli’de de yayılmaya başladığı görülmektedir.⁴⁴ Nakşbendi Tarikatı,

---

³⁸Bu sohbetlerden biri 1261/1845’te “Risâle-i Molla İlahî” adı altında İstanbul’da yayınlanmıştır. Kufralı, **Molla İlahî**, s. 143; Gündüz, **Osmanlılarda Devlet Tekke Münasebetleri**, ss. 50-51.

³⁹Evrenoszâde Ahmed Bey, Semendre Beyi iken 905/1499-1500’de ölmüştür. Mehmed Süreyya, **Sicilli-i Osmanî**, İst. 1311, c. 1, s. 443.

⁴⁰ Abdullah-ı İlahî hakkında henüz detaylı bir araştırma yapılmamıştır. Eserleri arasında en önemli olanı, birçok kütüphanede yazma nüshası bulunan Meslekü’t Talibîn’idir. Eser, kozmoloji ile ilgili konulardan bahsetmektedir. Bkz. Camî, **Nefehâtu’l-Üns**, s. 576; Köstendilli Süleyman Şeyhî, **Bahru’l-Velâye**, çev. Ali Yılmaz (çevirenin yayınlanmamış nüshası), vr. 103b; Vassaf, Hüseyin, **Sefîne-i Evliya**, Süleymaniye Kütp, Yazma Bağışlar B1., No:2305-2369, Mikrofilm Arşiv No:2754 c. 2, s. 29,-30; Kufralı, **Molla İlahî**, s. 132; Yılmaz, Ali, **Köstendilli Süleyman Şeyhî**, Kültür Bakanlığı, Ankara 1989, ss.103-104. Kurnaz, **Emir Buharî**, s. 9; Hasan Lütfi Şühfid, **İslâm Tasavvufunda Hâcegân Hanedânı**, s. 100.

⁴¹ Camî, **Nefâhat**, s.584; Gündüz, **Osmanlılarda Devlet-Tekke Münasebetleri**, s.51; Ocak, **Osmanlıda Din ve Düşünce Tarihi**, c. 2., s. 134; Şeyh Ahmet Buharî hakkında bk. Taşköprülüzade, **Şakayık-ı Nu’maniye**, Mecdi Efendi’nin Türkçe tercümesi, İstanbul (1285/1872), ss. 362-365; Köprülü, **İlk Mutasavvıflar**, 288; Hoca Sa’du’d-Din, **Tacü’t-Tevarih**, c. 5, ss. 268-273.

⁴²Ayvansarayî, Hüseyin, **Hadikatu’l-Cevami’**, İstanbul 1821/1864, c. i, ss. 42-47,297.

⁴³ Anadolu’da Safevî propagandası başladığında. ehl-i sünnet akidesine bağlı ulema ve meşâyihin Osmanlılar

Anadolu'ya ayrıca iki kol hâlinde gelmiştir. Nakşbendîlik, Hindistan' da Müceddidiyye kolu ile Ahmed Sirhindî tarafından yayılmış, ayrıca Hicaz, Irak, Suriye ve Anadolu'ya doğru genişleme imkanı bulmuştur.⁴⁵ 1092/1681'de, Sirhindî'nin oğlu Muhammed Ma'sum'un (1097/1685-86) halifesi Şeyh Murad-ı Buhârî (ö.1132/1720 veya 1141/1729), Nakşbendîlik'i Şam'dan İstanbul'a taşımıştır.⁴⁶ Tarîkat,dine bağlılığı ve sünnî kimliğiyle Osmanlı Türkleri arasında kısa sürede bir çok müntesib kazanmıştır.⁴⁷ İkinci Nakşbendî-Müceddidi kol, İstanbul'a XVII. yüzyılın başlarında Yekdest lakabıyla tanınan Ahmed Cüryanî Cârullah

---

nezdindeki itibarı daha da artmıştır. Zira Safevîlerin etkilerini kırmak için, bu dönemde Nakşî şeyhleri gayret sarf etmişlerdir. Gerek Yavuz Sultan Selim, gerekse Kanuni Sultan Süleyman zamanlarında, bazı Nakşî şeyhlerinin merkezi yönetim çevreleriyle ilişkileri sıklaşmıştır. Kanuni, Eyüp'te Şeyh Baba Haydar-ı Semerkandî'ye (ö. 957/1550) bir tekke yaptırmıştır. Bu tekke, 1912' de yanmıca kadar, Orta Asya'dan gelenler için bir barınak olmuştur. Gündüz, **Osmanlılarda Devlet-Tekke Münasebetleri**, s. 58.

⁴⁴ Şeyhi, **Bahru'l-Velâye**, vr.103b; Vassaf, Hüseyin, **Sefîne-i Evliya**, c. 2, s. 29-30; Yılmaz, **Köstendilli Süleyman Şeyhi**, ss.103-104; ayr. bk., Hasan Lütfi Şühud, **İslâm Tasavvufunda Hâcegân Hanedânı**, s. 105. Osmanlılar tarafından Rumeliye yerleşen tasavvufi cereyan, varlığını her zaman muhafaza etmiştir. Abdullah İlahî vasıtasıyla bu bölgeye ulaşan Nakşbendîlik ve diğer tarikatlar birçok mutasavvıf yetiştirmiştir. Bunlar halkın dînî yaşayışının canlı kalmasında önemli rol oynamışlardır. Şimdi üzerinde ayrı ayrı devletlerin kurulmuş olduğu, eski Osmanlı yurdu olan bu bölgedeki ibadethanelerin yanında, birçok tekke ve zaviyenin de hala kalıntıları mevcuttur. Hatta dînî yaşayışın nisbeten serbest olduğu yerlerde hâlen açık olanlar vardır. Yılmaz, **Köstendilli Süleyman Şeyhi**, s.104- 105.

⁴⁵ Kufralı, **Nakşbendîlik**, s. IV.

⁴⁶ Murad-ı Buhârî, Hac farızasını yerine getirmek için gittiği Hicaz'da üç yıl kalmış ve Buhara'ya dönmüştür. Batı'ya gitmeden önce Semerkant, Belh Bağdat, yoluyla 1080/1669'lu yıllarda, II. Mustafa tarafından büyük bir saygıyla karşıladığı Şam'a gitmiştir. Medresetü'l-Muradiyye ve Medresedü'n-Nakşbendîyye gibi eğitim kurumları, Mevlana Murad'ın torunları tarafından açılmıştır. İstanbul'a 12 yıl sonra gelmiş, Haliç kıyısında yer alan Çarşamba'da yaptırdığı kendi adı ile anılan tekke, İstanbul'da Müceddidiyye'nin kaynağı olmuştur. Şeyhü'l-İslâm Feyzullah Efendi'nin ısrarları üzerine burada beş yıl kalmış, bu esnada Şeyhü'l-İslâm Feyzullah Efendi'nin de dahil olduğu bir çok ulemanın teveccühünü kazanmıştır. Sonraki otuz yılını Şam'da geçirmiş, ancak 1132/1720'de İstanbul'a dönüşünden kısa süre sonra vefat etmiştir. Eyüp'teNişancı Paşa'ya defnedilmiştir. Bkz. Gündüz, **Osmanlılarda Devlet-Tekke Münasebetleri**, s. 61; Memiş, Abdurrahman, **Halid-i Bağdadî ve Anadolu'da Halidîlik**, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2000, s. 210; el-Muradî, Muhammed Halil, **Silkü'd-Dürer fî Ayâni'l-Karnî's-Sani 'Aşar**, IV/130; Seyyid Hasib-i Üsküdarî, **Menâkıb-ı Şeyh Mehmed Tokadî**, yazma Ali Emin (Şeriye). 1103.

⁴⁷Memiş, Abdurrahman, **Halid-i Bağdadî ve Anadolu'da Halidîlik**,s. 210.

(ö.1179/1707)⁴⁸ vasıtasıyla ulaşmıştır. Yekdest Hindistan'a gitmiş ve Şeyh Muhammed Ma'sum'un hizmetine girmiştir. Şeyh Ma'sum tarafından halifelik görevi verilince Mekke'ye yerleşmiş ve orada vefat etmiştir. Daha XVII. yüzyılın ortalarında Yekdest'in halifelerinin şehirde aktif hâle geldiği görülmektedir. Yekdest'in belki de İstanbul'da en önde gelen halifesi, yönetim üzerinde oldukça etkili olan Şeyh Mehmed Emin b. İsmail'dir.⁴⁹

Sultan III. Selim (1789-1807)'in padişahlık yaptığı dönemde İstanbul'a gelen, Şeyh Mehmed Emin, ülemeden ve devlet adamlarından bir çok kişinin teveccühünü kazanmıştır.⁵⁰ Mehmed Emin Efendi'nin etkisi, rejim karşıtlarını kendisinden nefret ettirecek derecede fazladır. Dolayısıyla Sultan III. Selim'e karşı 1807'de yapılan ayaklanmadan müridleri çok etkilenmiştir. Cevdet Paşa, konuyla ilgili olarak; "İleri gelen müridlerinin çoğu, isyancılar tarafından ölüm cezasına çarptırıldı."⁵¹ demektedir. Nitekim Şeyh Bursa'ya sürgüne gönderilmiş, kısa bir süre sonra da burada vefat etmiştir.⁵² Ancak kendisinin ölümü ve reformcu bürokrat geleneğinin ortadan kalkması, Müceddidiyye ve İstanbul bürokratları arasındaki ilişkiyi sona erdirmemiştir.⁵³

Bu dönemde bir başka Müceddidî kol olan Halidîlik⁵⁴ de gelişme göstermiştir. Ancak,

---

⁴⁸Cüryanî, 1056/1646'da halife olarak Mekke'ye gönderilmiş, geri kalan hayatını burada geçirmiştir. Bundan dolayı kendisine 'Carullah' denilmiştir. En başta gelen halifesi Şeyh Muhammed Emin Tokadî'dir (1158-1745). Kendisi, 1129/1717'de Yekdest'ten icazet aldıktan sonra İstanbul'a dönmüş, Şeyh Ahmet Buharî tarafından yaptırılan tekkelerin birinde postnişin olmuştur. Osmanlı uleması ve devlet erkanı tarafından hürmet görmüştür. Bir diğer önemli halifesi, Sirhindî ve Muhammed Masum'un mektuplarını Osmanlıca'ya çeviren tarihçi ve mutasavvıf Mustakimzade Süleyman Sa'deddin Efendi'dir (1202/1787-8). Memiş, **Halid-i Bağdadî**, s. 210; Seyyid Hasib Üsküdari, **Menakıb-ı Şeyh Mehmet Tokadî**. Yazma, Ali Emiri (Şeriye). 1103.

⁴⁹Kufralı, **Nakşendilik**, s. 194; Mehmed Emin Tokadî ile ilgili olarak bk. Şimşek, Halil İbrahim, **Mehmed Emin Tokadî, Hayatı, Eserleri ve Görüşleri**, (Yüksek Lisans Tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 1996.

⁵⁰ Ahmet Asım, **Tarih**. c. 2. s. 92.

⁵¹ Ahmet Cevdet, **Tarih**, c. 8, s. 201.

⁵² Aynı eser, s. 20.

⁵³ Aynı yer; ayr. bk. Fatin, **Tezkire**, s. 306.

⁵⁴Halidiyye, Nakşî-Müceddidî kolun bir devamı olup, 19. yüzyılın başlarında Şeyh Ziyauddin Halid eş-Şehrezorî vasıtasıyla Hindistan'dan Osmanlı topraklarına ve İstanbul'a doğru yayılmıştır. Nakşîlik'in Anadolu'da

II. Mahmud'un ilk dönemlerinde Muhammed Emin Efendi'ye kısmen tolerans gösterilse de, ilk dönemlerde Halidîlik'in İstanbul'da gelişmesine pek imkan tanınmamıştır. Bunda, padişahın Mevlevîlik'e eğiliminin olması ve Mehmed Emin Efendi'nin Mevlevîlik yönünün bulunması; Halid-i Bağdadî'nin ise İstanbul'da gerek yönetim, gerekse meşayih tarafından pek bilinmemesi, dolayısıyla II. Mahmud'un tanımadığı bir akımın kendi iktidarı dışında gelişme göstermesine hoşgörüle bakmamasının etkisi bulunmaktadır. Ancak, 1820'lere gelindiğinde, Halidiyye'nin İstanbul'da birçok taraftar kazandığı görülmektedir.⁵⁵

1821'de patlak veren Yunan ayaklanması, bu dönemde Nakşbendîlik'in etkinlik kazanmasında önemli bir gelişme olmuştur. Zira, Yunanlıların hareketlerine karşı toplumu bir arada tutmak için, İslâm'ın ilk dönemlerindeki gibi şeriata ve sünnete sıkı sıkıya bağlılık, bir hükümet politikası hâline gelmiştir. Ayaklanma sonrası Sultan adına yayınlanan fermanlarla Nakşbendî-Müceddidî öğretiler arasındaki benzerlikler dikkat çekicidir.

Gerek bu hadiselerde oynadıkları rol, gerekse Halidîlerin reformlara karşı yaklaşımı, II. Mahmud'un Halidîler'e karşı tutumunu değiştirmiştir.⁵⁶ Nakşîlik'in, bünyesinde hem reformcu, hem de şer'i düzenin uygulanması hususundaki hassasiyetini bir arada barındırabilmesi, ilk kez bu döneme has bir özelliktir. Ancak dikkat edilmesi gereken husus, Nakşbendîlik'in bu desteği, II. Mahmud'un askerî alanda yapmış olduğu yeniliklere ve Avrupa nüfûzuna karşı Osmanlı devletinin korunması düşüncesine yöneliktir. Bu askerî reformların yanında II. Mahmud, Yeniçerilerle bağlantısı olması dolayısıyla Bektaşîlik'i yasaklamış ve Bektaşî tekkelerinin gözetimi Nakşbendîlere verilmiştir.⁵⁷ Mevlânâ Halid-i

---

yayılmada büyük etkisi olan Halid-i Bağdadî, İstanbul'a hiç gitmemiş, ancak Süleymaniye'ye son gidişinden kısa süre önce bir halifesi Osmanlı'nın başkentine varmıştır. Bkz. Memiş, **Halid-i Bağdadî ve Anadolu'da Halidîlik**; ayr. bk. Abdülbaki Gölpınarlı, **100 Soruda Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi**, İstanbul 1969, ss. 220-221.

⁵⁵ Aynı eser, s. 26.

⁵⁶ Bursalı Mehmet Tahir, **Osmanlı Müellifleri**, İstanbul 1333,1332/1914, c. 2, s. 114.

⁵⁷ Mehmed Es'ad Efendi, **Üss-i Zafer**, İstanbul 1293/1876, ss. 2 13-221.

Bağdadî ve halifeleri döneminde Nakşbendîlik Osmanlı'da önemli ölçüde yayılmış, hatta önde gelen bir tarîkat hâline gelmiştir.

Tezimizde ele aldığımız Seyyid⁵⁸ Abdülhakîm el-Hüseynî işte bu ekolden gelmiş önemli bir sufi simadır.

---

⁵⁸ Seyyid kavramı, İslâm dünyasının her yerinde Resulullah'ın soyundan gelenler için kullanılır. **T. W. Haig**, "Seyyid" İA. MEB, X, s. 543.

BİRİNCİ BÖLÜM

SEYYİD ABDÜLHAKÎM el-HÜSEYNÎ' NİN HAYATI, YETİŞMESİ VE KİŞİLİĞİ

Bu bölümde Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyinî'nin hayatını ve şahsiyetini çeşitli yönlerden ele alacağız. Şimdi bunu görelim...

A- ÇOCUKLUK VE GENÇLİK DEVRİ

a. Soyu, Ailesi ve Doğumu

Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyinî, Siirt'in Baykan ilçesine bağlı Kermete köyünde 10 Zilhicce 1322'de (m.1902 - Zilhicce'nin ikinci Perşembesi öğle ile ikindi arası...) doğmuştur.⁵⁹ Ulemadan Seyyid Muhammed Efendi'nin oğludur.⁶⁰ Dedesi Seyyid Maruf

---

⁵⁹ "Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyinî doğduğu gece, Şeyh Muhammed Diyâuddîn onlarda misafirdir. Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyinî doğunca Şeyh Muhammed Diyâuddîn'e 'Kurban, Allah Şeyh Muhammed'e bir erkek çocuk verdi.' derler. Şeyh Muhammed Diyâuddîn: 'Getirin bakalım.' der. Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyinî'yi getirip Şeyh Muhammed Diyâuddîn'in kucağına verirler. Şeyh Muhammed Diyâuddîn, Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyinî'nin gözlerine bakıp üç defa 'Subhanallah' diyerek 'İnsan nasıl korkuyor bunun gözlerinden... Ne pehlivan gözleri var... Maşallah...' der." Bozan, Üzeyir, **Kendisi ile yapılan mülâkat** – 2003.

⁶⁰ Seyyid Muhammed, İslâmî ilimleri ikamet ettiği çeşitli yörelerde tahsil etmiştir. Şeyh Muhammed Diyâuddîn'e intisap edip amelini onun yanında tamamlayarak hilâfet almıştır. ancak Seyyid Muhammed, şeyhi Muhammed Diyâuddîn'e şöyle demiştir: "Efendim, siz hayatta iken ben halîfelik yapamam, bu yüzden beni mazur görün, saadetli ömrünüz boyunca bu fakiri dizinizin dibinden ayırmayın, gizleyin. Şayet benim ömrüm sizden sonra devam edecekse birine bu durumu bildirip halîfeliğimi vasiyet edersiniz." Seyyid Muhammed, şeyhi Muhammed Diyâuddîn'den önce vefat etmiş, bunun için halîfeliği açık olarak ilan edilmeyip gizli kalmıştır. Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyinî'nin babası Seyyid Muhammed vefat ettiği zaman Şeyh Muhammed Diyâuddîn şöyle demiştir: 'Allah'a yemin ederim ki Seyyid Muhammed gibisini görmedim. Sizler sakın onu diğer alimlerle karıştırmayın. Siz hiç kendisine halîfelik verilip de bunun saklanması isteyen birisini gördünüz mü? Kendisi halîfemiz olduğu halde bunun saklanması istedi.' Seyyid Muhammed'in kendi el yazma eserleri vardır. Aynı zamanda hüsn-ü hat ile meşhurdur. Kitaplardan birinde şöyle yazmaktadır: 'Bu eseri oğlum Abdülhakîm için yazdım.', Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyinî dünyayı şereflendirdiği zaman babası şöyle

Efendi'dir.⁶¹ Hz. Muhammed'in soyundandır. Zira "seyyid" ifadesi, soy olarak Hazreti Muhammed'e dayanan bir aileden geldiğini göstermektedir. Şeyh Ahmed el-Haznevî'nin halifelerindendir.⁶² Şeceresi şu şekildedir:

1. Hz. Hüseyin
2. Seyyid İmam Ali
3. Seyyid Şerafeddin
4. Seyyid Muhammed El-Mağfur Ebû Firâs
5. Seyyid Mâceddin
6. Seyyid Ebû Firâs

---

buyurmuştur: 'Allah'ın lütuf ve ihsanı ile 10 Zilhicce 1322 tarihinde bir erkek çocuğum dünyaya geldi. Adını Abdülhakîm koyup sağ kulağına ezan, sol kulağına kamet okudum. Fıkıh alimi olması arzusu ile göbeğini Bacurî adlı fıkıh kitabının üzerinde kestim.' Seyyid Muhammed'in Celaleddin isminde bir oğlu daha olup bu çocuk, beş yaşında iken vefat etmiştir. Hafize ve Esmâ adında iki kızı vardır." Bkz. Çağıl, Dr. Ahmet- İldırar, Mehmet, **Seyyid Abdülhakîm El-Huseynî (Gavs-ı Bilvanisî)**, Menzil Kitabevi, 1992, s. 17.

⁶¹Abdülhakîm el-Hüseyinî'nin dedesi Seyyid Maruf, Siirt'in Baykan ilçesinin Bilvanis köyünde dünyaya gelmiş, orada ikamet etmiştir. Bir müddet Kermet'e de imamlık yapan Seyyid Maruf, ziraat ve çiftçilikle de uğraşmıştır. Seyyid Maruf'un babası Şeyh Seyyid Kal'ın oğlu Seyyid Tahir'dir. Seyyid Abdülhakîm El-Huseynî'nin babası Şeyh Muhammed, Seyyid Maruf'un ilk ve tek oğludur. Seyyid Maruf'un Seyyid Muhammed'den başka çocuğu olmamıştır. Seyyid Maruf, oğlu Seyyid Muhammed üzerinde çok durmuş, kendisinin yapamadığı medrese tahsilini oğluna yaptırmıştır. Böylece Seyyid Muhammed'in ailede almış olduğu terbiyeyi, medresede almış olduğu ilim ve edeple tamamlamasını sağlamıştır. Seyyid Muhammed'in vefatından sonra onun tek oğlu olan Seyyid Abdülhakîm El-Huseynî'yi de o yetiştirmiştir. Seyyid Maruf güzel huylu, şirin sözlü, hafîm, insanlarla iyi geçinen, alimlerden ve büyüklerden gördüğü kadarı ile amel etmeye çalışan, nesli pak, Evlad-ı Resûl, büyük bir velidir. O, mükemmel bir kişiliğe ve kuvvetli bir takvaya sahip olduğunda, köylüler tarafından sevilmiş ve hürmet görmüştür. Zaten Seyyid Maruf'un, Seyyid Muhammed ve Seyyid Abdülhakîm gibi iki güzide evlat yetiştirmiş olması, onun ne denli büyük bir kişiliğe sahip olduğunun, gerçekten de sevgi, saygı ve hürmete layık olduğunun göstergesidir. Bkz. Çağıl, Dr. Ahmet - İldırar, Mehmet, **Seyyid Abdülhakîm El-Huseynî (Gavs-ı Bilvanisî)**, s. 18.

⁶² Çağıl, **Seyyid Abdülhakîm El-Huseynî (Gavs-ı Bilvanisî)**, s. 34.

7. Seyyid Taceddin
8. Seyyid Muhammed
9. Seyyid Fellâh
10. Seyyid Ebû Firâs
11. Seyyid Kemaleddin
12. Seyyid Kasım
13. Seyyid Cafer
14. Seyyid İdris
15. Seyyid Kasım
16. Seyyid Taceddin
17. Seyyid Ali
18. Seyyid Mahmud
19. Seyyid Hasan
20. Seyyid Halil
21. Seyyid Ali
22. Seyyid Said Ebû'l-Hayr
23. Seyyid Hâce Ebû Tahir
24. Şeyh Seyyid Ka'l
25. Seyyid Tahir
26. Seyyid Ma'ruf
27. Seyyid Muhammed

28. Seyyid Abdülhakîm El-Hüseynî ⁶³

Seyyid Abdülhakîm el-Hüseynî iki kez evlenmiştir. Bu evliliklerin ilkinden Seyyid Muhammed Nuranî, Seyyid Muhammed Raşid ve Seyyid Zeynel Abidin; ikincisinden ise Seyyid Abdülbaki, Seyyid Ahmed, Seyyid Abdülhalîm, Seyyid Muhyiddin ve Seyyid Enver adında beş oğlu; Halime, Hatice, Rakia, Rafia ve Aynulhayat adında beş de kızı dünyaya gelmiştir.⁶⁴

Seyyid Abdülhakîm el-Hüseynî çocuklarını Kur'an ve sünnet üzere yetiştirmek istemiş, bundan dolayı onlara karşı bolca şefkat ve merhamet göstermiştir.⁶⁵

b. Yetiştirilmesi:

Seyyid Abdülhakîm el-Hüseynî, ilim erbabı bir aileden geldiği için, ilk eğitimini de aile büyüklerinden almıştır. Babası Seyyid Muhammed'den Kur'an-ı Kerîm okumayı öğrendikten sonra, Şeyh Muhammed Diyâuddîn'in medresesinde İslâmî ilimleri tahsile başlayarak, orada üç sene okumuştur. Sonra Şeyh Muhammed Diyâuddîn ile Nurşin'e gitmiş, orada yedi sene ilim öğrenmeye devam etmiştir. Nurşin'den ayrılıp Şeyh Fethullah'ın yanına, Verkanis köyüne giderek iki sene de orada ilim tahsil etmiştir. Sonra üç sene Arbo köyünde okumuş, oradan da Suriye'ye giderek, Hazne'de tahsile devam etmiş ve zahirî ilmini orada tamamlamıştır.⁶⁶

Seyyid Abdülhakîm el-Hüseynî'nin ilim tahsil ettiği hocaları şunlardır:

---

⁶³ Erol, Fevzeddin, *Kendisiyle yapılan mülâkat*, 2003.

⁶⁴ Çağıl, , *Seyyid Abdülhakîm El-Hüseynî (Gavs-ı Bilvanisi)* s. 19.

⁶⁵ “Gavs, vefat ettiğinde ben on yedi yaşındaydım. Bizimle çok oynuyordu. Küçük çocukla bile çocuk oluyordu. En küçük çocuğu Seyyid Enver idi. En son gittiğimde mübarek, sırt üstü yatmıştı. Seyyid Enver'i de ayaklarının üstüne almış, havaya hoplatıyo du. Çocuklar çok gürültü yapıyordu, fakat o hiçbir zaman hiçbirine kızmıyordu. Hastalığı döneminde çocuklarından Seyyid Muhyiddin ve Seyyid Enver küçük idiler. Onun yattığı yerde oynayıp ses çıkarıyorlardı. Gavs onlara asla kızmıyordu, en fazla yorganı başından kaldırıp 'bak rahat durmazsanız sizi annenize söylerim.' diyordu. O, çocuklara karşı sevgi, şefkat ve merhamet doluydu.” Erol, Fevzeddin, *k.y.m.* , 2003.

⁶⁶ Çağıl, *Seyyid Abdülhakîm El-Hüseynî (Gavs-ı Bilvanisi)* s. 18.

1. Molla Muhammed Emin (Molla-i Mazın).
2. Şeyh Muhammed Arbovî.
3. Molla Zahir.
4. Muhammed Selim Hizanî.
5. Ahmed'ül-Haznevî.⁶⁷

Hocalarına karşı çok büyük edep gösteren Seyyid Abdülhakîm el-Hüseynî, bu edeple beraber yirmi altı sene ilim tahsili ile uğraşmıştır. Edebe çok önem vermiş ve edepten ayrılmamaya daima özen göstermiştir.

Seyyid Abdülhakîm el-Hüseynî, bir gün kendi yetiştirdiği hocalar ile sohbet ederken; “Siz hangi kitapları ezberlediniz?” diye sormuş ve mollalardan⁶⁸ gelen cevaplara tebessüm ederek, “Bütün kitaplarım hıfzımdadır.” demiştir.⁶⁹

Seyyid Abdülhakîm el-Hüseynî, medreselerde okutulan bütün ilimleri büyük bir başarıyla bitirmiştir. Okumuş olduğu ilimler sırasıyla şunlardır:

1. Sarf (Emsile – Bina – İzzî).
2. Nahiv (Avâmil, Zurûf, Terkiib, Sadullah Sağîr, Şerhi'l-Muğni, Sudûr, Sadinî, Hallu'l-Maakit, Suyûfî, Molla Câmî).
3. Mantık (Muğnî Tullâb, Fenârî, Kavî-i Ahmed, Şerhu'ş-Şemsiyye).
4. Belâgat.
5. İstiare.
6. Arûz.

---

⁶⁷ Çağıl, Seyyid Abdülhakîm El-Hüseynî (Gavs-ı Bilvanisî) s. 18-19.

⁶⁸ Molla, mevla anlamına gelmektedir. Alim, yardımcı, ve sahip demektir. E. Berthels, ‘Mevla’ İA.MEB, VIII, s. 406.

⁶⁹ Çağıl, Seyyid Abdülhakîm El-Hüseynî (Gavs-ı Bilvanisî) s. 18-19.

7. Münazara.
8. Akaid.
9. Fıkıh.
10. Tefsir.
11. Hadis.
12. Tasavvuf.⁷⁰

Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyinî bunların hepsinde ihtisas sahibi olan bir zattır. Özellikle de tasavvufta⁷¹ çok ilerlemiştir. Sadece yukarıda verilen ilim ve kitaplarla yetinmemiş, medresede okutulan sıra kitapları dışında birçok Arapça ve Farsça eserler de okumuştur.

Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyinî çok büyük bir kütüphaneye sahip olmuştur. Kütüphanesindeki kitapları genellikle Arapça'dır ve bunların çoğu el yazısıyla yazılmıştır. Kütüphanesinde ayrıca Farsça kitaplar da bulunmaktadır. Yirmi altı yıllık eğitimi süresince sürekli kitaplarla iç içe bulunmuş, âdeta onlarla dost olmuştur. Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyinî'nin kitaplara ve ilme göstermiş olduğu önem, onun büyük mesafeler kat etmesine ve devrinin en büyük alimlerinden olmasına vesile olmuştur.⁷²

B. TASAVVUFA İNTİSABI

Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyinî'nin şahsında, tasavvuf geleneğinde de makbul sayılan, şer'i ilimleri tahsilden sonra tasavvufa yönelmenin bir örneğini görmekteyiz. Bu şekilde;

---

⁷⁰ Genç, Baha, k.y.m. 2003.

⁷¹ Tasavvuf , nefsi kaldırıp ubudiyete atmak, beşeriyetten sıyrılmak ve bütünüyle Hak Teala'ya nazar etmektir. Feriduddin Attar, *Tezkiretü'l-Evliya*, terc. Süleyman Uludağ, Bursa 1984 s. 783.

⁷² Erol, Fevzeddin, k.y.m. 2003.

tarikat ve hakikatin, şeraitin hükümleri doğrultusunda olduğu gerçeği daha bilinçli olarak eyleme dönüştürülebilmektedir.

Şeyh Ahmed el-Haznevî ile Münasebetleri:

Seyyid Abdülhakîm el-Hüseynî, Şeyh Ahmed el-Haznevî'yi halife⁷³ olmadan önce tanımış, Şeyh Ahmed el-Haznevî'nin Şeyh Muhammed Diyâuddîn'e ne derece bağlı olduğunu görmüştür. Hocası Şeyh Muhammed Diyâuddîn'in vefatından sonra, yarım kalan ilmini tamamlayıp seyr-i sülûk eğitimi için Şeyh Ahmed el-Haznevî'ye intisap etmek istemiştir. Bu işe girmeden önce istihare yapmış ve istiharede gördüğü rüyayı şöyle anlatmıştı:

“Rüyamda Şeyh Muhammed Diyâuddîn, Şeyh Ahmed el-Haznevî ve ben beraber bulunuyorduk. Şeyh Muhammed Diyâuddîn, Şeyh Ahmed el-Haznevî'ye ‘Şeyh Ahmed, Seyyid Abdülhakîm'in babasının bizde çok emeği vardır, onun için sen ona gözün gibi bak.’ dedi.”⁷⁴

Görmüş olduğu bu rüyayı Şeyh Ahmed el-Haznevî'ye intisap için işaret sayan Seyyid Abdülhakîm, yanındaki birkaç arkadaşıyla beraber Hazne köyünün yolunu tutar. Köyün girişine geldiklerinde Seyyid Abdülhakîm yanındakilere: ‘Kurban, ben dönüp gideceğim.’ der. Yanındakiler: ‘Kurban nasıl gidersen, biz Türk kapısını geçtik, Suriye'yi geçtik, nasıl dönersin.’ derler. Seyyid Abdülhakîm: ‘Hâşâ hâşâ, ben nasıl Şeyh Ahmed el-Haznevî'nin yüzüne bakacağım, inanın ki ben onun yüzüne bakamam, siz gidin ben döneceğim.’ der. Yanındakiler: ‘Biz seni bırakmayız, yolda seni tutuklarlar, 200-300 metre sonra Şeyh Ahmed el-Haznevî'nin yanındayız.’ derler. Seyyid Abdülhakîm gitmek istemese de kolundan tutup zorla götürürler.⁷⁵

---

⁷³ Halife, Peygamber ile sona erdiğine itikat edilen risalet vazifesi müstesna olmak üzere, onun bütün salâhiyet ve faaliyetlerinin deruhte edilmesini tazannum eder. T.W. Arnold, “Halife” İA. MEB, V s. 149.

⁷⁴ Çağıl, Seyyid Abdülhakîm El-Hüseynî (Gavs-ı Bilvanisî) s. 24.

⁷⁵ Bozan, Üzeyir, k.y.m. 2003.

Seyyid Abdülhakîm Şeyh Ahmed el-Haznevî'yi ilk defa ziyaret ettiğinde, Ahmed el-Haznevî: 'Molla Abdülhakîm hoş geldin. Sen ne yaptın, icâzet aldın mı?' diye sorar. Seyyid Abdülhakîm: 'Kurban biz sizin kapınıza layık değiliz.' der. Seyyid Abdülhakîm daha oturmadan, Şeyh Ahmed el-Haznevî hemen Seyyid Abdülhakîm'in kolunu tutar. 'haydi, kabristana gidiyoruz' der. Kabristana gidince, Şeyh Ahmed el-Haznevî babasının kabri şerîfini göstererek: 'Bu benim babamdır. Molla Abdülhakîm, sen ona dua edeceksin.' der. Seyyid Abdülhakîm orada ağlamaya başlar ve: 'Kurban ben neciyim, ben kimim?' der. Ahmed el-Haznevî: 'Ben kabul etmem, sen babama dua edeceksin.' der. Seyyid Abdülhakîm: 'Kurban biz sizin duanıza talibiz, niçin ısrar ediyorsunuz?' der. Şeyh Ahmed el-Haznevî: 'Sen seyyidsin, Resul-i Ekrem'in torunlarındansın. Şeyh Muhammed Diyâuddîn'in seni nasıl sevdiğini, sana nasıl nazar ettiğini ben görüyordum. Kaçış yok, illâ ki babama dua edeceksin.' der. Seyyid Abdülhakîm el-Hüseynî emre uyup dua eder ve birlikte Şeyh Ahmed el-Haznevî'nin dergahına dönerler.⁷⁶

Daha sonra Seyyid Abdülhakîm el-Hüseynî, Şeyh Ahmed el-Haznevî'yi ziyaret edip kendisine intisab etmek istediği zaman Ahmed el-Haznevî: 'Abdülhakîm, sen tarîkat almadın mı?' diye sorar. Abdülhakîm el-Hüseynî: 'Evet kurban, önceden almıştım.' deyince Ahmed el-Haznevî, Abdülhakîm el-Hüseynî'nin önceden Şeyh Muhammed Diyâuddîn'e bağlı olduğunu bildiği hâlde, Abdülhakîm el-Hüseynî'ye kimden tarîkat aldığını sorar. O da: 'Şeyh Muhammed Diyâuddîn'den kurban.' diye cevap verir. Ahmed el-Haznevî bu cevabı tebessümle karşılayarak; 'Hepimiz Şeyh Muhammed Diyâuddîn'in tarîkatındayız. Senin tarîkat olmana lüzum yoktur.' der. Tövbe verir, ancak tarîkat vermez.⁷⁷

Yukarıda geçen diyaloga Ahmed el-Haznevî'nin haîfesi Molla İbrahim şahit olur. Daha sonra Molla İbrahim, Abdülhakîm el-Hüseynî'yi bir kenara çekerek: 'Seyyid

---

⁷⁶ Bozan, Üzeyir, k.y.m. 2003.

⁷⁷ Çağıl, Seyyid Abdülhakîm El-Huseynî (Gavs-ı Bilvanisî) s. 24.

Abdülhakîm, niçin böyle yaptın, bir menfaat göremezsin. Bak, bir kişi bir mülk alsa, o mülke istediği gibi tasarruf eder, kullanır ve ondan fayda görür. Kişi sahip olmadığı mülkün üzerinde tasarrufta bulunabilir mi? Elbette bulunamaz. İşte Mürşid-i Kâmil de böyledir. Kendi tasarrufuna alabilmesi için, kendi eliyle müride tarikat vermesi gerekir. Hiçbir mürşid, kendi müridi olmayan bir kişi üzerinde tasarrufta bulunamaz.’ der. Bu sözlere çok üzülen Seyyid Abdülhakîm: ‘Biz bu işin böyle olduğunu bilmiyorduk.’ der.⁷⁸

Abdülhakîm el-Hüseynî bir gün sonra tekrar Ahmed el-Haznevî’yi ziyaret eder. Şeyh Ahmed el-Haznevî’ye: ‘Kurban ben tarikat tazelemek istiyorum.’ der. Şeyh Ahmed el-Haznevî daha önce söğlediğini tekrarlayarak, ‘Hepimiz Şeyh Muhammed Diyâuddîn’in tarikatındayız. Senin tarikat tazelemene gerek yoktur.’ der. Bunun üzerine Seyyid Abdülhakîm: ‘Efendim, ben o zaman talebeydim, tarikatla fazla meşgul olamadım.’ diyerek boynunu bükerek. Bu konuşmadan sonra Şeyh Ahmed el-Haznevî, Seyyid Abdülhakîm’den istihare yapmasını ister. Bu söze çok üzülüp renkten renge giren Abdülhakîm el-Hüseynî. ‘Yoksa beni rahmet kapısına kabul etmeyecek mi? Ben nereye gideyim? İmanım tehlikede... Ben imanımı nasıl kurtaracağım?’ diye düşünür.⁷⁹

Emir gereği istihare yapan Abdülhakîm el-Hüseynî, o gece gördüğü rüyayı halife Molla İbrahim’e şu şekilde anlatır: ‘Çok kalabalık bir cemaat vardı. O cemaatte Şeyh Muhammed Diyâuddîn, Şeyh Ahmed el-Haznevî ve Şeyh Ahmed el-Haznevî’nin halîfesi Molla Mehmed bulunuyordu. Namaz vakti girdiğinde, Molla Ahmed kâmet etti. Şeyh Ahmed el-Haznevî de imam olup bize namaz kıldırdı.’⁸⁰

Molla İbrahim bu rüyayı, Seyyid Abdülhakîm el-Hüseynî’nin, Şeyh Ahmed el-Haznevî’ye intisabına izin olarak yorumlar ve: ‘Seyyid Abdülhakîm, müjdeler olsun, işin

⁷⁸ Çağıl, Seyyid Abdülhakîm El-Huseynî (Gavs-ı Bilvanisî) s. 24-25.

⁷⁹ Çağıl, Seyyid Abdülhakîm El-Huseynî (Gavs-ı Bilvanisî)s. 25.

⁸⁰ Çağıl, Seyyid Abdülhakîm El-Huseynî (Gavs-ı Bilvanisî) s. 25.

tamam...' der. Seyyid Abdülhakîm el-Hüseynî rüyasını Şeyh Ahmed el-Haznevî'ye anlattığı zaman Şeyh Ahmed el-Haznevî: 'İnşallah Şeyh Muhammed Diyâuddîn'in izni vardır; gel, sana tarikat verelim.' der. Buna çok sevinen Seyyid Abdülhakîm Şeyh Ahmed el-Haznevî'ye intisap eder.⁸¹

Seyyid Abdülhakîm el-Hüseynî, Şeyh Ahmed el-Haznevî'ye intisap ettikten sonra özel vird ve amelinin yanında tekke hizmetlerinde de bulunmuştur. Kırk seneye yakın Şeyh Ahmed el-Haznevî'nin yanında tasavvuf terbiyesi almıştır. Bu müddet zarfında şeyhi kendisine devamlı 'Şeyh Abdülhakîm' diye hitap etmiştir.

Seyyid Abdülhakîm el-Hüseynî büyük bir alimdir. Ayrıca tarikat ameli olan kalb, letâif ve nefy-ı ispat virdlerini tamamlar. Ramazan ayında rüyasında gördüğü Şeyh Muhammed Diyâuddîn'in kendisine şöyle dediğini şeyhine anlatır: 'Abdülhakîm, Şeyh Ahmed el-Haznevî'ye söyle, seni artık fazla yormasın. Sen halifeliği hakkı ile kazandın, artık hakkını versin, yeter.'

Bu rüyadan sonra Şeyh Ahmed el-Haznevî: 'Şeyh Abdülhakîm, ben de biliyordum. Ama, Ramazan ayının feyiz ve bereketinden daha fazla istifade edesin diye seni çalıştırıyordum. Mademki Sadat böyle diyor, hakkındır.' deyip Seyyid Abdülhakîm el-Hüseynî'ye -intisabından on iki yıl sonra, 1938 yılında- hilâfet vermiştir.⁸²

Seyyid Abdülhakîm el-Hüseynî'nin silsiledeki yeri şu şekildedir:

1. Hz. Ebû Bekir.
2. Selmân-ı Fârisî.
3. Kâsım bin Muhammed.
4. Ca'fer-i Sadık.

---

⁸¹ Çağıl, Seyyid Abdülhakîm El-Hüseynî (Gavs-ı Bilvanîsî) s. 25.

⁸² Çağıl, Seyyid Abdülhakîm El-Hüseynî (Gavs-ı Bilvanîsî). s. 34.

5. Beyâzıd-ı Bestâmî.
6. Ebû'l-Hasan Harkanî.
7. Ebû'l-Ali Farmâdî.
8. Yusuf Hemedânî.
9. Abdülhâlikü'l-Gücdüvânî.
10. Arifi'r-Regeverî.
11. Mahmudü'l-İnciri'l-Fağnevî.
12. Ali Ramitânî.
13. Muhammed Baba Semmâsî.
14. Seyyid Emîr Külâl.
15. Şâh-ı Nakşbend Muhammed Bahauddîn.
16. Alauddin Attâr.
17. Yakub Çerhî.
18. Ubeydullah Ahrâr.
19. M.Zâhid Bedahşî.
20. Derviş Muhammed.
21. Hâcegî Emkenekî.
22. Hâce Muhammed Bekâbillah.
23. İmam-ı Rabbânî.
24. Muhammed Ma'sum bin Ahmed Faruk.
25. Şeyh Seyfuddîn bin Muhammed Ma'sum.

26. Şeyh Seyyid Muhammed Bednavî.
27. Şeyh Şemsuddîn Habîbullah Mirza Canan el-Mezhar.
28. Şeyh Abdullah Dehlevî.
29. Mevlânâ Hâlid Bağdadî.
30. Şeyh Seyyid Abdullah en-Nehri'l-Hakkârî.
31. Şeyh Seyyid Taha en-Nehri'l-Hakkârî.
32. Seyyid Sıbgatullahi'l-Arvasî.
33. Şeyh Abdurrahmân-ı Tâhî.
34. Şeyh Fethullah.
35. Şeyh Muhammed Diyâuddîn.
36. Şeyh Ahmedü'l-Haznevî.
37. Şeyh Seyyid Abdülhakîm el-Hüseynî.⁸³

Seyyid Abdülhakîm el-Hüseynî, Şeyh Ahmed el-Haznevî'den hilâfeti aldıktan sonra, Şeyh Ahmed el-Haznevî'nin yetiştirmiş olduğu diğer mollalar, Şeyh Ahmed el-Haznevî'ye gelerek: 'Kurban, bizler Molla Abdülhakîm ile aynı medresede aynı kitapları okuduk, aynı hocadan ders aldık, aynı yemekleri yedik, aynı suyu içtik, yattık, aynı havayı teneffüs ettik; giydiklerimiz, gezdiklerimiz, gördüklerimiz vs. her şeyimiz aynıydı. Niçin Molla Abdülhakîm yol aldı, halîfe oldu da biz geri kaldık?' derler. Mollaların sormuş olduğu soruya Şeyh Ahmed el-Haznevî: 'Biz size herhangi bir şey söylediğimizde, bizden hemen o şeyin hikmetini sorardınız, hikmeti öğrendikten sonra o şeyi yapardınız. Molla Abdülhakîm'e bir şey

---

⁸³ Çağıl, Seyyid Abdülhakîm El-Huseynî (Gavs-ı Bilvanisî) s. 344.

dediğimiz vakit hemen gider yapardı. O, hikmetle değil illetle hareket ederdi. Bundan dolayı Molla Abdülhakîm hilâfet aldı, sizler de geri kaldınız.’ şeklinde cevap verir.⁸⁴

Şeyh Abdülhakîm el-Hüseynî halîfelik aldığında Taruni köyünde ikamet etmiş; tarîkat vermeye ilk defa Taruni köyünde başlamıştır. Burada Pazartesi ve Perşembe günleri teveccüh yapıp insanların hidayetine vesile olmuştur. Taruni’den Bilvanis’e, oradan Kasrik’e, daha sonra da bugün medfun olduğu Menzil köyüne hicret⁸⁵ etmiştir.

Seyyid Abdülhakîm el-Hüseynî irşada⁸⁶ başladıktan on bir yıl sonra şeyhi Ahmed el-Haznevî vefat etmiştir (1951). Şeyhinin vefatından sonra Seyyid Abdülhakîm el-Hüseynî’ye intisap edenlerin sayısı daha da artmıştır. İntisap edenler arasında bazı şeyhler, halifeler ve başka tarîkat müntesipleri de olmuştur.⁸⁷

C. VEFATI:

Seyyid Abdülhakîm el-Hüseynî Hazretlerinin ömrünün sonlarına doğru, baş ağrısı, hâlsizlik ve baş dönmesi gibi rahatsızlıklar ortaya çıkmıştır. Muayenesi için yakın vilayetlere götürülüp çeşitli tıbbi tahlil ve müdahaleler yaptırılmıştır. Yapılan tahliller sonucu ‘bağırsak kanseri’ teşhisi konulmuştur. Tedavisi için önce Ankara’ya, daha sonra da İstanbul’a gidilmiş, oradaki doktorlar tarafından ameliyat alması gerektiği söylenmiştir.⁸⁸

Seyyid Abdülhakîm el-Hüseynî’nin ameliyat olup olmaması hususunda değişik görüşler ileri sürülmüş, onun fikri sorulduğunda: ‘Şeyh Ahmed el-Haznevî de bu hastalıktan ameliyat olmuştu, biz de ona mütabakat edelim. Bunun için istihare yapınız.’ demiştir. Sonra halîfelerden birisi: ‘Efendim, biz istihare yaparken sizden himmet isteyeceğiz.’ deyince,

---

⁸⁴ Baz, Reşit, *Kendisi ile yapılan mülâkat*, 2003.

⁸⁵ Hicret, zorluk veya nefret duyulduğunda yaşanmakta olan memleketi terk etmektir. **B. Cara De Vaux**, “Hicret” **İA. MEB**, V, s.476.

⁸⁶ İrşad, Müridlere doğru yolu gösterebilme anlamındadır. Bekir Topaloğlu, “irşad” **DİA. XXII**, s. 454.

⁸⁷ Çağıl, *Seyyid Abdülhakîm El-Huseynî (Gavs-ı Bilvanisi)* s. 35.

⁸⁸ Çağıl, *Seyyid Abdülhakîm El-Huseynî (Gavs-ı Bilvanisi)* s. 95.

Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyînî, ‘Olsun, siz yine yapınız, ayrıca ben de yapacağım.’ demiştir. İstiharelerden sonra Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyînî: ‘Kağıt kalem getirin, vasiyetimi yazdıracağım.’ diyerek vasiyetini ayrı ayrı yazdırmıştır.

Vasiyetinden birkaç tanesi şöyledir:

‘İskatımın tamamını buğday olarak verin.’

‘Odamda serili olan kilimleri camiye verin.’

Ameliyatından üç gün sonra, miladi 1972 (H.1392) yılının haziran ayının ilk Perşembe günü saat beş civarında ahirete irtihâl etmiştir.

Sağlığında bazı işaretler koyarak ‘az zaman sonra buraya bir define defnedilecek.’ dediği Menzil köyündeki merkadına defnedilmiştir.⁸⁹

D. SOSYAL KİŞİLİĞİ

a. Hediyeleşmesi

Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyînî, hediyeleşmeyi tavsiye etmiş, kendisi de sıkça hediyeleşmiştir. Peygamberimizin sünnetlerini ihmal etmediği gibi, hediyeleşmeyi de ihmal etmemiştir. Sürekli etrafındaki insanlara hediye dağıtmış, vermiş olduğu ufak tefek hediyelerle insanların gönüllerini kazanmıştır. Mesela, bir torununa tespih ve çakmak, talebelerinden birine takke, bir gelinine şal vb. hediyeler vermiştir. Ayrıca fakir-fukarayı gözetmiş, malından gelen gelirin hemen hepsini insanlara hediye olarak dağıtmıştır. Her fırsatta hediyeleşmek ve bir şeyleri paylaşmak istemiştir.⁹⁰

---

⁸⁹ Çağıl, Seyyid Abdülhakîm El-Huseynî (Gavs-ı Bilvanisî) s.96.

⁹⁰ “Bir gün Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyînî’nin yanında idik. Sofilerden birisi ona bir ayva getirdi. Bizden bir bıçak istedi. Bıçağı verdik. Ayvayı on bir-on iki dilim yapıp, her birimize birer dilim verdi. En son dilimi de kendisi aldı ve hep birlikte ayvayı yedik.” Yeşilyurt, Abdurahman, Kendisi ile yapılan mülâkat, 2003.

b. Davetlere İcabeti

Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyinî davet edildiği yere hemen icabet etmiştir. Zaten irşad için köy köy dolaşmıştır. Gittiği her yere edep, ilim, ahlak, hayâ, ihlâs⁹¹, muhabbet tohumları serpmiştir. Bazen günlerce, haftalarca, hatta aylarca eve dönmemiş, irşad için gayret sarf etmiştir. Gittiği yerlerden cami, tuvalet, çeşme vs. inşa etmeden de çıkmamıştır.⁹²

c. Müridlerine Karşı Davranışları

Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyinî, müridlerine⁹³ karşı çok muhabbet beslemiştir. Müridleri arasında zengin, fakir, genç, ihtiyar, güzel, çirkin, ırk renk, dil... ayrımı yapmamış, hepsinin dünya ve ahiret hayatlarında mutlu ve huzurlu olmasını istemiştir. Bütün müridlerini çok sevmekle beraber alim olan hem kendi halifelerine hem de diğer alimlere karşı daha çok muhabbet beslemiştir. Ancak bunu halifelerine bariz bir şekilde göstermemiştir. Her mürşid gibi kendi halifelerine karşı mesafeli davranmış, âdâp bakımından ciddiyeti ve samimiyeti elden bırakmamıştır.⁹⁴

d. Torunlarına Karşı Davranışları

Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyinî, bütün çocuklar gibi torunlarını da çok severdi, Torunlarıyla çok samimi ilişkiler kurmuş, onlara çok şefkat ve merhamet göstermiştir.

Bir torunu, onun kendileriyle olan ilişkisini şöyle anlatmaktadır:

‘Dedem vefat ettiğinde ben on yedi yaşındaydım. Dedem beni çok sever ve her fırsatta benimle çok şakalaşır. Bundan dolayı ben babamı pek aramazdım. Dedemin bana verdiği

---

⁹¹ İhlas, kulun bütün davranışları ve sözlerinde sadece Allah’ın rızasını gözetmesidir. Süleyman Ateş; ‘İhlas’ **DİA. XXI**, s. 535.

⁹² Erol, Fevzeddin, **k.y.m.** 2003.

⁹³ Mürid kelimesi, daha geniş bir ölçüde, umumiyetle sofi manasına gelmektedir. M. Plessner, ‘Mürid’, **İA. MEB, VII**, s. 809. müridler iki kısımdır: Biri seyr-i sulûk eder, sonra cezbeye tutulur, diğeri önce cezbeye tutulur, sonra sulûk eder. Parsa, Hâce Muhammed; **Tevhide Giriş**, Erkam yay. İstanbul 1988 s. 62.

⁹⁴ Erol, Fevzeddin, **k.y.m.** 2003.

sevgive şefkat bana yeterdi. Bu yüzden hep dedemi bilirdim. Benimle en çok dedem oynardı.”⁹⁵

e. Kadınlara Karşı Davranışları

Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyînî, kadınlara karşı çok merhametli ve şefkatli bir kişiliğe sahiptir. Onlara sürekli nasihatlerde bulunmuş; harama dikkat etmeleri, taatta bulunmaları, seslerini fazla yükseltmemeleri, tahammül ve sabır⁹⁶ sahibi olmaları hususunda sürekli öğütler vermiştir.”⁹⁷

Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyînî kadınlar hususunda çok hassas davranmıştır. Kadınlara, vekil hanımlar tövbe⁹⁸ vermiştir. Kendisinin tövbe vermesi gerektiğinde ya da mutlak görüşülmesi gereken bir konu olduğunda, kapı veya perde arkasından görüşmüş ve tövbe vermiştir.⁹⁹

f. Fakirlere Karşı Davranışları

Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyînî fakirlere¹⁰⁰ karşı çok hoşgörülü, şefkatli ve merhametli idi. Ona gelenler çoğunlukla fakir insanlardı. Bu hâliyle de Resulullah’a benzemiştir... Nasıl ki Resulullah’a fakirler ittiba’ etmişti, Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyînî’ye gelenler de yine onlar olmuştur.¹⁰¹

---

⁹⁵ Erol, Fevzeddin, k.y.m. 2003.

⁹⁶ Sabır, lugatta alıkoymak veya bağlamak manalarına gelmektedir. İstilahta, iyi veya kötü hal arasında fark gözetmeksizin her ikisinde de ruh huzurunu korumaktır. A. J. Wensink “Sabır” İA. MEB, X, s. 5.

⁹⁷ Genç, Baha, k.y.m. 2003.

⁹⁸ Pişmanlık, sıkıntı duyma, itiraf etme anlamındadır. Sülemî, Ebu Abdurrahman, *Tabakâtu’s-Sûfiyye*, Kahire 1986 s. 357.

⁹⁹ Reşid, Baz, k.y.m. 2003.

¹⁰⁰ Maddi ve manevi bakımdan sıkıntı içinde olan kimseler. D. B. Macdonald, “Fakir” İA. MEB, IV, s. 449.

¹⁰¹ Erol, Fevzeddin, k.y.m. 2003.

Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyinî, maddîyat hususunda “Ya Rabbi! Dünya elimizde bulunsun ama Sen onun sevgisini kalbimize koyma!” şeklinde dua etmiştir.¹⁰²

g. Yetimlere Karşı Davranışları

Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyinî'nin yanına bir çok yetim¹⁰³ insan gelmiştir. Kendisi de yetim büyüdüğü için onların hâlerinden anlamış, onlara güler yüz göstererek hepsini himaye etmiştir. Yetim çocukları, bilhassa ilim okumaya teşvik etmiş, okumaları için imkanlar hazırlamış, onlara yardımcı olmuştur. Yetimi incitmekten, onları itip kalkmaktan ve yetim hakkı yemekten çok korkmuş ve bunlardan sakınmıştır.¹⁰⁴

h. Zenginlere Karşı Davranışları

Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyinî'nin zenginlerle münasebeti, diğer insanlarla olan münasebetinden farklı değildir. Zengin fakir ayrımı yapmamıştır. Zengin, fakir, işçi, memur demeden hepsine aynı şekilde ve biçimde tövbe vermiş, hepsine aynı tasta çorba içirmiştir. Konuşma esnasında herkesin aklına göre konuşmuştur.¹⁰⁵

ı. Devlet Adamlarına Karşı Davranışları

Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyinî, insanlar arasında hiçbir ayırım yapmamıştır. Devlet adamlarıyla ilişkisi, halkla olan ilişkisinden farklı olmamıştır. Devlet adamlarına karşı özel bir ilgi göstermemiş, irşad dışında şahsi menfaati için kimsenin ayağına gitmemiş, kimseye boyun eğmemiştir. Medet umulacak makamın Allah (c.c.) olduğunu hiçbir zaman

---

¹⁰² Genç, Baha, k.y.m. 2003.

¹⁰³ Babasını kaybetmiş ve henüz buluş çağına gelmemiş çocuk; İbrahim Kafi Dönmez, “Yetim” İA. MEB, XIII, s. 401.

¹⁰⁴ Fezzeddin, k.y.m. 2003.

¹⁰⁵ Erol, Fezzeddin. k.y.m. 2003.

unutmamıştır. İnsanları ise ancak sahip oldukları takva ile değerlendirmiştir.. Tövbe için gelen herkesin elini tutmuştur.¹⁰⁶

Şüphesiz mürşid-i kâmillerin en önemli özelliklerinden birisi de siyasetten uzak durmalarıdır. Seyyid Abdülhakîm el-Hüseynî Hazretleri de kâmil-mükemmil bir mürşid olduğu için siyasetten uzak durmuş, partiler ve siyasî gruplar hakkında herhangi bir görüş belirtmemiştir. Tarîkat olmak isteyen kişi, ister “a” partisinden ister “b” partisinden, kısacası hangi görüşte olursa olsun, ayırım yapmaksızın herkese kucak açmış, derdini dinlemiş, hak yolda gitmesi için insanlara yardımcı olmuştur.¹⁰⁷

j. Misafirlerine Karşı Davranışları

Seyyid Abdülhakîm el-Hüseynî gelen misafirlere¹⁰⁸ güler yüzlü, samimi ve dostça davranmıştır. Onların gönüllerini kırmaktan kaçınmış, onları hoşnut etmeye çalışmıştır. Ne kadar misafir gelirse gelsin hiçbirini geri çevirmemiş, onlardan asla sıkıntı duymamıştır. Bilâkis, bu durumdan oldukça zevk almıştır. Seyyid Abdülhakîm el-Hüseynî'nin özel denilebilecek misafirleri olmamıştır. Zaten onları ağırlayacak özel bir evi de yoktu. Bütün misafirlerini camide ağırlamıştır. Misafirlerin yatıp kalktıkları yer de cami olmuştur. Ancak büyük alimler ve Şah-ı Hazne (Şeyh Ahmed el-Haznevî)'nin yakınları veya müridleri geldiği zaman, kendi kaldığı eve götürmüş veya medreseye götürüp orada ağırlamıştır.¹⁰⁹

---

¹⁰⁶ Genç, Baha, k.y.m. 2003.

¹⁰⁷ Genç, Baha, k.y.m. 2003.

¹⁰⁸ Farsça mihman olan misafir, ağırlayan kimse demektir. Misafiri ağırlayan kimseye mihmandar denir ki, Resul-i Ekremi ydi ay kadar evinde misafir eden Ebu Eyub el-Ensari için mihmandarı nebi denilmiştir. Nebi Bozkurt, “Mihmandar” DİA, XXX, s.25.

¹⁰⁹ Erol, Fevzeddin, k.y.m. 2003.

k. Vefa Duygusu

“Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyînî’nin vefa¹¹⁰ duygusu çok kuvvetliydi. Bir gün Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyînî’ye kendi üstadının bir çocuğu gelir. Onu görünce hemen yerinden fırlar. Öyle bir fırlar ki kimse onun kalktığını fark edemez. Üstadının çocuğunun yanına vardığında: ‘Benim bütün hayalimde, üstadımın bir çocuğunun bana misafir olması yatarı. Ben sizi gökte ararken yerde buldum.’ der. Dahası, üstadının bir çobanı bile gelse; hemen kalkıp kendi yerine oturtur, ona yatak serer ve hizmet ederdi.”¹¹¹

Muhiplerinden biri onun vefasını şöyle anlatır:

‘Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyînî bizlere, ‘Şah-ı Hazne (Şeyh Ahmed el-Haznevî)’nin evlatları geldiği zaman bana onların yanında hürmet etmeyin.’ derdi. Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyînî ile birlikte sabah güneş doğduktan, akşam hatme-i hâcegan’dan sonra Şeyh Muhammed Diyâuddîn’in merkadına gidip Kur’an-ı Kerim okurduk. Biz cüzümüzü bitirip dönerdik. O, uzun süre okumaya devam ederdi.”¹¹²

Talebelerinden biri de şöyle anlatmaktadır:

Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyînî’nin, Menzil köyünde bulunduğu sırada onu ziyarete gittik. Yanımızda Şah-ı Hazne (Şeyh Ahmed el-Haznevî)’nin köyünden Abdülmecid isminde bir sofî (derviş veya müntesibi) vardı. Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyînî o zamanlar çok hasta idi. Sofiler grup grup yanına girip onu ziyaret ediyorlardı. Biz de bir grupla beraber onun yanına vardık. Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyînî oturmuştu. Üzerine yorgan atılıyordu.

---

¹¹⁰ Üzerine aldığı emanetin hükmünü gerek içte gerek dışta yerine getirmektir. Ebu Abdurrahman Süleîmi, **Tasavvufun Ana İlkeleri Süleîminin Risaleleri**, terc. Süleyman Ateş, Ankara 1981, s. 25. Vefa kelimesi, bir çok mutasavvıfa mahlas olarak verilmiştir. Nazif Şahinoğlu, “Vefa” **İA. MEB, XIII**, s.253.

¹¹¹ Erol, Fevzeddin, k.y.m. 2003.

¹¹² Yeşilyurt, Nurettin, k.y.m. 2003.

Şeyh efendi üstadının köyünden gelen sofiyi görünce hemen ayağa kalktı. Tebessüm ederek sofiye ‘hoş geldin!..’ deyip hürmet ve ikramda bulundu.”¹¹³

l. Temizliğe Gösterdiği Önem

Seyyid Abdülhakîm el-Hüseynî, temizliğe çok önem vermiştir. Temizlik üzerinde çok durmuş, temizliğe büyük hassasiyet göstermiştir.

Sohbetleri genellikle dini bilgiler, ahlak ve taharet üzerine olmuştur. Daha önce de belirtildiği gibi, irşad için gittiği her köye önce cami, tuvalet ve köy çeşmesi imar etmiştir. Bunun en bariz örneği de onun zamanında çevre köylerde havuz, çeşme tuvalet olmadığı halde, onun irşad ettiği köylerde bunların bulunuyor olmasıdır.¹¹⁴

m. Tedbir ve İhtiyata Verdiği Önem

Seyyid Abdülhakîm el-Hüseynî, her işini sağlam bir şekilde yapmaya çok önem göstermiş, hiçbir işinde tedbir ve ihtiyatı¹¹⁵ göz ardı etmemiştir. Zaten onun ahlakı ve işleri hep sünnet¹¹⁶ üzere olmuştur. Peygamber efendimizin çoğu sünnetlerine gösterdiği titizliği, tedbir ve ihtiyat hususunda da göstermiştir. ‘Tedbir bizden, takdir Allah’tan...’ düşüncesiyle hareket etmiş, elinden gelen gayreti gösterdikten sonra Allah-u Teala’ya tevekkül etmiştir.¹¹⁷

n. Yürüme Adabı

Seyyid Abdülhakîm el-Hüseynî, yürürken, her zaman yüksek bir yerden iniyor gibi sert adımlarla, önüne bakarak yürümüştür. Bir torunu, onun yürüyüşünden aldığı hazzı şöyle dile getirmektedir:

---

¹¹³ Hilal, Adil, k.y.m. 2003.

¹¹⁴ Erol, Fevzeddin, k.y.m. 2003.

¹¹⁵ İhtiyat, şüpheli konularda hata ve günaha düşmemek için en güvenilir usulü ve çözümü benimsemektir. H.Yunus Apaydın; “İhtiyat” DİA, XXI, s. 577.

¹¹⁶ Sünnet kavramı, Allah’ın yolunu veya insanın adet haline getirdiği iyi veya kötü hareketini ifade eder. İstılahta ise, Peygamberin söz, fiil ve takrirleridir. Muhammed Hamidullah, “Sünnet” İA. MEB, XI, s.245.

¹¹⁷ Erol, Fevzeddin, k.y.m. 2003.

Dedemin yolda yürümesi çok yumuşaktı ve dikkatliydi. Sanki bütün yolda yumurta var da kırılacakmış gibi yürürdü. O kadar yavaş ve temkinli yürürdü ki gönül onun yürüyüşünü devamlı seyretmek isterdi.’¹¹⁸

o. Yeme-İçme Adabı

Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyînî, yemekler arasında herhangi bir ayırım yapmamış, temiz ve helal olan her türlü yemeği yemiştir. Fakat pirinç pilavını biraz fazla sevmiştir.

Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyînî evinde, sabah ve akşam olmak üzere iki öğün yemek yaptırmıştır. Ancak yemek vakitleri dışında gerektiğinde -misafir geldiği zaman- yemek yaptırmıştır. Her öğünde, ziyarete gelen misafirlerin hepsini davet etmiştir. Bu güzel haslet, yaşamış olduğu Menzil köyünde evlatları tarafından hala devam ettirilmektedir.

Sürekli yanında bulunan sevenlerinden biri, Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyînî’nin meyvelerden en çok armut, kavun ve inciri sevdiğini söylüyor ve ekliyor: ‘Bir gün Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyînî ile bir eve misafir olduk. Ev sahibi sofrayı hazırlamıştı, yemek yiyecektik. Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyînî bana ‘Ev sahibine bir sor, sütü, yoğurdu nereden alıyor? Koyunları var mı? Acaba rastgele sıradan yerlerden mi alıyor?’ dedi. Ev sahibinin koyunlarının olmadığını, yoğurdu, sütü başka yerlerden temin ettiğini söyledim. Böyle sorması dikkatimi çekti. Yemek esnasında fark ettim ki Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyînî onlardan yemiyor, başka yemeklerle karnını doyuruyor.’¹¹⁹

Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyînî, suyu oturarak içerdi. Önce besmele çekier, sağ eliyle üç yudumda içerdi. Bazen ayakta iki eliyle su içtiği de görülmüştür.

Sofilerinden biri şöyle anlatmaktadır:

---

¹¹⁸ Erol, Fevzeddin, k.y.m. 2003.

¹¹⁹ Yeşilyurt, Nurettin, k.y.m. 2003.

‘Bir gün Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyînî’nin yanındaydım. Ona küçük bir testide su getirdiler. Testiyi iki eliyle tutarak suyu ayakta yudum yudum içti.’¹²⁰

ö. Hastalıkla İlgili Düşünceleri

Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyînî hastalığı sırasında tedavi görürken, bir gün şu sohbeti yapmıştır: ‘Bir kişi harbe katılıp yaralansa, sonra da bu yaralardan dolayı vefat etse, birkaç dakikalık çektiği ıstıraptan dolayı şehit mertebesine erer. Şehitlerin mertebesi ise malumdur. Velilerin durumu ise çok değişiktir. Veliler ömürlerinin her anını nefis¹²¹ ve şeytana muhalefet etmekle geçirir. Bu mücahedenin her bir anı şehidin çektiği acı kadar zahmetlidir. Durum böyle iken şehitler ile velilerin makamı bir olur mu?’

Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyînî, gerek hastalığının ilk anlarında gerekse ağırlaştığı zamanlarda farz ve gece namazlarını ayakta eda etmiştir. O, yalnız sözleriyle değil, davranışlarıyla da insanlara büyük dersler vermiştir.¹²²

p. Mektuplaşma Adabı

Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyînî mektuplarını el yazısıyla yazarak göndermiştir. Kendisine gelen mektupları da cevapsız bırakmamış, mutlaka karşılığını vermiştir. Ancak tebrik kartı göndermeyi pek yapmamıştır.

Yazmış olduğu mektuplarda Kur’an, sünnet ve doğruluktan bahsetmiştir. Mektuplarına besmele ile başlamış, hamdele¹²³ ve salvele¹²⁴ ile devam etmiş, tavsiye, nasihat ve dua ile bitirmiştir.¹²⁵

---

¹²⁰ Fakir, Hasan, k.y.m. 2003.

¹²¹ Şeytanlar, insanların harici ve afakî düşmanlarıdır, dahili düşmanları ise, nefisleridir. Oğuz, Muhammed İhsan, *Sorular ve Cevaplar*, Oğuz Yay. İstanbul 1995 s. 230.

¹²² Çağıl, Seyyid Abdülhakîm El-Hüseyînî (*Gavs-ı Bilvanîsî*), s. 95.

¹²³ Hamdele, “El-hamdu lillahi...” yerine kullanılan maruf bir tabir olup “Hamd Allah-u Teala’ya mahsustur.” demektir. D. B. Macdonald, “Hamdele” *İA. MEB*, V, s. 182.

¹²⁴ Salvele: Resulullah’a (S.A.V) Allah’tan (CC) rahmet dilemek. A. J. Wensink, “Salat” *İA. MEB*, X, s. 116.

Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyînî'nin almış ve göndermiş olduğu mektuplardan örnekler:

Mürşidi Şah-ı Hazne'nin Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyînî'ye yazmış olduğu mektup:

“Allah’ın adıyla başlarım.

Salat ü selam, Efendimiz Muhammed Mustafa'nın , âl ve ashâbının üzerine olsun!

Bu mektup, günahlarının esiri ve çok ayıbı olandan, Allah yolundaki kardeşi ve dostu, zeki, anlayışlı olan Abdülhakîm'edir. Allah, onu ahiret işlerine yönelen ve katında hoş görülmeleyen şeylerden uzaklaşan kimse eylesin! Amin. Sonra şu arz edilir ki, Şeyhü'l-İslâm, mürşidimiz Şeyh Fethullah'ın sana kitaplarını verdiğini görmüş olduğun rüyan, onun nisbetinden hatta zâhirî ilminden çok büyük bir hisse sahibi olacağını gösterir. Öyle ise, Yüce Allah'a şükredip tam çalışmak; amel edip, nefsin¹²⁶i görmemek için, çok gayret etmen lazımdır.

Hazret, bu tarîkatın reisi, “Şah-ı Nakşbend” lakabıyla bilinen zattan naklen buyurdular ki: ‘Bu tarîkattan olduğunu iddia eden bir kimsenin nefsinin Frenk kafirlerinden daha kötü bilmesi gerekir.’ Bundan anlaşılıyor ki müridin kendi kusurunu görmesi lazımdır. Nitekim Alaaddin Atar: ‘Salike devamlı fiillerinin kusurunu görmekten başka ümit yoktur. Her anda, kusur kapısından girip manevi ilerlemeye kabiliyeti olmadığını, manevi rütbeden uzak olduğunu ve onu terk ettiğini düşünmesiyle birlikte, Allah’ın lütuf ve keremini mülâhaza ederek yalnız lütuf ve inayetine sığınması, layıktır.’ diye buyurdu.

Sizinle Taruni köyü ahalisinin arasında cereyan eden hadiseye gelince, geçmiş kimselerin, çağdaşlarıyla olan durumları da böyle idi. Allah, nezdinde, halîs kullarının manevi rütbelerini ve sevaplarını büyütme için, onları halkın eziyet ve inkarıyla belalandırır.

---

¹²⁵ Erol, Fevzeddin, k.y.m. 2003.

¹²⁶Nefs, kişinin kendisine delalet eder. E. E. Calverley, “Nefs” İA. MEB, IX, s. 181.

Öyle ise, bu gibi şeylerden hatırına bir şey gelmesin. Hatta adetleri ve tuttukları yoldan ayrılma! Dedikodudan üzülme; vazifen sohbet etmek... Teveccüh edip yüce Allah'tan (CC), tarîkatın üstadından ve yüce tarîkatın ulu zatlarından bahsetmeye devam et! Ne dil, ne de kalbinle ol, halka iltifat etme; kusuru kendi nefesine isnat et, onlara değil...

Bazı yüce zatlara "Bu gece hırsızlar komşunun evini açıp eşyasını çaldılar." denildiğinde, "Bu iş, Allah'a karşı olan kötü davranışından oldu. Zira ben bu olaydan önce, şeriat adabından birisini terk ettim." diye buyururlar. Bazıları da "Şayet Allah kıyamet günü başkalarına şefaah için bana izin verse, evvela dünyada bana zulüm edip eziyet edene şefaah ederdim." derler.

Sonra, sana ve ev halkımıza selam ve dua eder, sıhhat ve selameten hâllerinizi sorarız. Allah, selâmetinizi devam ettirip hastalık vermesin! Bilhassa, Bilvanis köy ahalisine selam edip onlardan ricamız, Taruni köyü halkıyla aralarında fitne çıkarmamalarıdır. Çünkü Peygamber, "Fitne uykudadır, Allah'ın laneti onu uyandıranın üzerine olsun." buyurdu. Şayet başka bir köye naklin, tarîkat nisbeti ile geçiminiz için daha yararlı ise, bir mahzuru yoktur.

Allah, Nebî ve Resullerin hepsine, özellikle sonuncu ve en faziletli olan Hz. Muhammed'in üzerine salat eylesin.¹²⁷

Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyinî'nin, üstadı Şeyh Ahmed El-Haznevî'nin torunu Şeyh İzzeddin'e gönderdiği mektup:

"Rahman ve Rahim Olan Allah'ın Adıyla,

Nimetleri ade ünçe ve ziyadeleri mümasil¹²⁸ ve müsaviince¹²⁹ Allah'a hamd ederim.

Salat ve selam Hazreti Resulullah'a, âl ve ashâbına olsun.

---

¹²⁷ Kınacı, A. Selahattin, *Gavs-ı Bilvânîsî Hayatı*, Ankara, 2002, s. 212

¹²⁸ Mümasil: Benzeyen.

Sonra bilinsin ki, mektup Sadât'ın kıtmirinden gözlerinin nuru, kalbinin ortası, cesedinin ruhu olan övülmüş Şâh-ı Hazne'nin torunu milletin ve dinin "izzet"inedir.

O, sizinle teberrük oldu, mufahhar ve müşerref kılındı.¹³⁰ Gözlerinin sizi görmesi, ayaklarınızın tozundan olan sürmeyi gözüne çekmesi sebebiyle şerefyab kılındı.

Hâl ve hatırınızdan sual eder sıhhat ve selametlerinizin ebedi olmasını Cenab-ı Hakk'ın dilediğiniz ve hoşlandığınız kadar makamınızı yüceltmesini dilerim. Muhammed Mustafa'nın hatırı ve hürmeti için Hazreti Allah (c.c.) dilediğiniz ve razı olduğunuz kadar makamatınızı yüceltsin.

Allah'tan (c.c.) niyazımız Şâh-ı Hazne'nin evinin etrafının daima talebelerle çoğaltılması ve doldurulmasıdır ki bunu bu şekilde haber almaktayız, devamını da temenni ederiz. Bu talebelerinin çoğu da Nebi Aleyhisselam'ın neslindedir. En ekmel salât O'nun âlinin üzerine olsun. O'nun hürmetine Allah (c.c.) o talebeleri ilmen ve irfânen ziyadeleştirsın.

Abdülgani'ye selam eder ayağının tozunu izzetle hürmetle öperiz. Allah (c.c.) O'nun bekâsını daim eyleyip murâdına ve kâdına ulaştırsın, Habib'inin ve Safiyy'inin hürmetine. anne ve babasının da ayaklarının toprağını Şâh'ımızın bütün âlinin büyük ve küçüklerinin ayak tozlarını keza öperiz. Afiyetlerinin devamını, her türlü bela ve fitnelerden korunmalarını Cenab-ı Hakk'tan (c.c.) niyaz ediyoruz.

Üstadımızın arkadaşının hatırını sormak lütfunda bulunursanız ki bu sizin büyüklük ve şanınızdır.

---

¹²⁹ Müsavince: Dengince. (...ziyadeleri mümasil ve müsavince... : ...verdiği ziyade nimetlere yakışır bir şekilde ve o nimetlerin sayısına denk olma arzusu ile...)

¹³⁰ "O sizinle teberrük oldu, mufahhar ve müşerref kılındı." yani "O sizinle bereketlendi, sevindirildi ve şereflendirildi."

Hepimiz iyiyiz, selametteyiz, sadece benim bazı günler hafifleyen hastalığım diğer günlerde fazlalaşmakta ve şiddetlenmektedir.

Zât-ı âlinizden ricamız, eğer bu istek haddimizi aşmak değilse, bizi Merkad-ı Şerîf'in¹³¹ yanında dualarınızda hatırlamanızdır.

Şüphesizdir ki o büyük Şâh, dağların yüklenemeyeceği büyüklükte ağır ve mesuliyetli bir vazifeyi bize yüklemiştir. Muhakkak ki Efendimiz'in neslinden bazen elli, bazen yüz, iki yüz hatta beş yüz kadar seyyid, bunlardan başka büyük bir çoğunlukla Türkiye'nin bütün ikliminden ziyarete gelmektedirler.

Allah'a kasem ederim ki, bunca gelenler benim şahsım için gelmezler, bilakis Şâh'ın himmeti için gelmektedirler.

*Peygamberlerin Hatemi'ne salât ve selam olsun.*¹³²

Seyyid Abdülhakîm el-Hüseynî Hazretleri'nin Uzlab'da bulunan müridlerine gönderdiği bazı hususların tavsiyesine dair mektubu:

"Bismihî Tealâ,

Hamd; Basîr, Semî', Kadîr, Alîm olan Allah'a mahsustur.

Salât ve selam, Beşîr ve Nezîr olan Muhammed'e , O'nun yolunu takip eden âl ve ahabınadır.

Bundan sonra Nakşbendî tarîkatına mensup Rabbi'nin abdi olan Abdülhakîm'den Şah Haznevî'nin bütün etbanıdadır. Allah (c.c.) hepinizi O'nun esrarı ile müşerref etsin.

¹³¹ Merkad-ı Şerîf: Ehlullah'ın yattığı mezarlar (Burada Şeyh Ahmed el-Haznevî'nin merkad-ı şerîfleri)

¹³² Kınacı, Gavs-ı Bilvânîsî Hayatı, s. 212.

Evvela, selâm ve tahiyât, ahvâlinizden sual ile dareyn¹³³ saadeti için dua eder, duanızı dilerim.

Sonra Allah'ın (c.c.) takvasını, açıkta ve gizlilikte, elden bırakmamanızı dilerim.

Emirlere itaatı, cemaatlere, hatmelere dikkatle ve gevşetmeden devamı tavsiye ederim.

Nefsin her türlü istediğinden ve arzusundan, bid'atlardan, menhiyyâtan, gıybetten,¹³⁴ kullara zulümden, hasetten ve bunlardan başka bütün kötü fiillerden ve rezil huylardan uzak bulunmanızı önemle tavsiye ederim.

Devamlı olarak Allah'a (c.c.) iltica etmenizi, fânî dünyaya temessük¹³⁵ ve muhabbetten yüz çevirip bâkî olan ahiretinize büyük bir rağbetle yönelmenizi tavsiye ederim.

Nefse tesir edecek, nefsi ıslah edecek sebepleri tahsil ediniz. Neşir ve hesap günü olan ahiret için hazırlanınız. Gaflleti bırakarak kesin bir istidât ve reht¹³⁶ ile ve tam bir temessükle Sünnet-i Seniyye 'ye yapışınız. Kötü fiilerden ve bid'atlardan kaçınınız.

Yakînen ve katiyen biliniz ki, size en layık olan şey; Allah Sübhanehu ve Teala'nın rızasında cehdinizi îlerletmenizdir. Resulûllah'ın rızası da, Sadât'ın rızası da buna tâbidir. Bu da ancak Şeriat-ı Ahmediyye'ye tâbi olmakla, kalben ve her hâliyle rûhen ve ceseden Muhammed Mustafa'nın şeriatına uymak ve bağlanmakla mümkündür.

Şüphesizdir ki Nakşbendî olan bu büyük tarîkat, diğer turûka nazaran üstündür. Şeriat-ı Nebeviyye ölçüsüne göre kurulmuştur. Bu konuda Sadât-ı Kirâm; 'şeriata muhalif olan tarîkat zındıklıktır.' diye buyurmuşlardır. Ki hadd-i zatında tarîkatta alınan bütün feyiz ve himmetler şeriatın mutabaatındandır.

---

¹³³ Dareyn: Her iki dünya.

¹³⁴ Gıybet, bir kimsenin aleyhindeki incitici, küçültücü söz ve davranışları ifade eder. Mustafa Çağırıcı, "Gıybet" DİA. XIV,s. 63.

¹³⁵ Temessük: Tutunup sarılma.

¹³⁶ Reht: Cemaat.

Dünyaya ve onun lezzetlerine aldanmayınız, zira dünyanın hiçbir şeyi size menfaat vermez. Dünya, Hâlık'ın mağdûbudur.¹³⁷ Yaratırken kendisine rahmet nazarıyla bakmamıştır.

Hazreti Peygamber Efendimiz , “Dünya ve mafîha¹³⁸, Allah'ın (c.c.) zikrinden ve o zikri muhafaza eden şeylerden başka hepsi lanetlenmiştir.” buyururlar.

Eğer Şâh el-Haznevi'nin emirlerine yapışmaz ve riayet etmezseniz, hem dünyada zararlı çıkacaksınız hem de ayakların kaydığı günde pişman olacaksınız. Ama bu pişmanlık size fayda vermeyecektir.

Akıbetin ne olduğunu bilseydiniz devamlı ağlardınız. Bu konuda şu şiiri diyen şairin hayrı Allah'adır ki, makalesinde doğru söylemiştir:

Ömrü uzun olan kimse nefsi için ağlasın, dünyadan ne nasibi ve ne de sehmi (payı) vardır.

Sizler ey kardeşler! Şâh-ı Haznevi'ye ve bu fakire karşı muhabbetinizin varlığını iddia ediyorsunuz, muhabbetin alâmeti emirlere temessüktür. Size lazımdır ki emrine ve yoluna mülâzemet edesiniz.¹³⁹ Kim muhalefet ederse kendisine hıyanet etmiş olur, zararı kendisinedir.

Talim edip (başkalarına söyleyip) de kendisi söyledikleri ile amel etmeyen kimse gibi olmayınız.

Yine o mühim Âdâb-ı Nakşbendî'den biri de; müridin kalbinin mürşidinin kalbine celbidir (bağlanmasıdır). Her nerede olursa olsun huzurunda, kendini görüyormuş gibi bilmektedir. Bir diğer mühim âdâp da; tarîkata ve müntesiplerine hâlel gelmemesi için bu

---

¹³⁷ Mağdub: Gazab edilmiş.

¹³⁸ Mafîha: İçindekiler.

¹³⁹ ...mülâzemet edesiniz.: ...uygun olanı yapasınız.

Tarîkat-ı Âlîye 'yi münkir olanlardan uzak tutturaktır. Münkirlerle münakaşa ve muğalata¹⁴⁰ kalbe zarar verir.

Bu dediklerime sımsıkı sarılınz, Uzlab nayihesinde Molla Derviş tarafımızdan vekil kılınmıştır. Şeriatın ahkâmına ve tarîkatın âdâbına mülâzemet ettiği müddetçe, ona mutâbakâtınızı tavsiye ederim. Allah (c.c.) rızasını muvafik kılsın. Allah'ın velilerinin yolundan sizi sebatkâr eylesin. Ayakların kaydığı gün gelmezden önce Allah (c.c.) basiretle ayıplarınızı sizlere gösterip düzelttirsın.

Salât ve selâm, her hususta, Muhammed Mustafa'nın âl ve ashâbının üzerine olsun.¹⁴¹

E- İLMİ KİŞİLİĞİ

İlme, Eğitime ve ilmiye sınıfına gösterdiği önem

Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyînî ilme, eğitime, alimlere ve eğitimcilere çok önem vermiştir. O her gittiği köyde 'çocuklarınızı okutun, cahil kalmasınlar.' diye tavsiye etmiştir. Bununla beraber talebelerin ahlakı üzerinde de çok durmuş, talebelerin dini ibadet ve taatlerini yaşamasını ve edep timsali olmasını istemiştir.

Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyînî, Resûlullah'ın 'alimin ölümü, âlemin ölümü gibidir.' hadîsini esas alarak, ilmiye sınıfına sonsuz değer vermiştir. Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyînî, 'benim için bir alim bin sofiye bedeldir.' demiş, alimlere ilimlerinden dolayı ve Resûlullah'ın vârislerinden oldukları için hürmet etmiştir. Alimlerin ilimleriyle amel olmalarını istemiş, bu yolda olmaları için çaba sarf etmiştir. O, alimlerle dostluk kurmuş, onlarla oturup kalkmış, aşırı cahillerden yüz çevirmiştir.¹⁴² Büyük alimlerle irtibat kurup onlarla tanışmak istemiştir. Talebelerinden biri, bunu teyit ederek şunları anlatıyor:

---

¹⁴⁰ Muğalata: Çekişme.

¹⁴¹ Kınacı, *Gavs-ı Bilvânisî Hayatı*, s. 212

¹⁴² Erol, *Fevzeddin*, k.y.m. 2003.

“Ben Zuhur köyünde okuyordum. O zamanlar Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyinî’den tövbe almıştım. Seydam (bölgede şeyhler için söylenen hitap tarzı) Molla Vahdettin sofi değildi. Ama alim ve muttakî bir insandı. Ben her Cuma Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyinî’nin ziyaretine gidiyordum. Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyinî bana, seydamin hâlini hatırını sorup ‘senin seydan çok büyük bir alimdir, çok iyi bir insandır. O’na benden selam söyle.’ diyordu. Ben de aynen Zuhur’a dönünce seydama iletiyordum. Bir zaman sonra seydamda Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyinî’ye karşı bir muhabbet oluştu. nihayet o da Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyinî’yi ziyarete gidip tövbe aldı. Çok kısa bir süre içinde de Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyinî’den halîfelik aldı.”¹⁴³

F- EDEBİ YÖNÜ

Edebiyata Olan ilgisi

Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyinî’nin kütüphanesinde birçok Arapça-Farsça şiir ve kaside kitapları vardı. Arapça ve Farsçayı çok iyi bilirdi. Arapça-Farsça şiir ve kasideleri çok sever, onları ezberlerdi. Özellikle Fars edebiyatında Şeyh Sadî Şirazî, Şeyh Ahmed-i Hamî ve Şeyh Ahmed-i Cezelî’nin divanlarından şiirler ezberler, bunları hikmetli sözler olarak okurdu.

Ayrıca Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyinî, irşada çıktığı zaman, yanında sesi güzel olan sofilerden birkaç kişi götürür, irşad esnasında onlara kasideler söyletirdi. Kasidelerin içinde Resulullah’ın, Sahabe-i Kiram’ın, Sadât-ı Kirâm’ın isimleri geçtiği için, onların kaside okunan mekana teveccüh ettiklerini, bundan dolayı irşaddaki nisbetin arttığını, muhabbetin çoğaldığını söylerdi. Kasideler okunurken edepli ve sessiz bir şekilde dinlenilmesini, aksi hâlde ismi geçenlere saygısızlık olduğunu söylerdi.”¹⁴⁴

---

¹⁴³ Adil, Hilal, k.y.m. 2003.

¹⁴⁴ Erol, Fevzeddin, Baha Genç, k.y.m. 2003.

G- DİNİ KİŞİLİĞİ

a. Sünnete Bağlılığı

Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyînî, aşırı bir şekilde Sünnet-i Seniyye'ye mutabaat¹⁴⁵ etmiştir. Her hâliyle sünnet üzere bulunmaya gayret etmiştir. Bırakınız mekruhu,¹⁴⁶ hareketlerinde hilaf-ı evlâ¹⁴⁷ bile olmamıştır.

Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyînî sünnete bağlılık konusunda; 'bazen ihtiyarım (isteğim) olmadan sünnete mutabaatım oluyordu. Şöyle ki; daha doğmadan babamın ölmesi, önce annemin, sonra da dedemin yanında yetişmem, yurdumda bana yapılan zulümden dolayı hicret etmem, hepsi ihtiyarım olmadan yaptığım sünnetlerdir.' demiştir.

Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyînî yemesinde, içmesinde, giymesinde, mescide sağ ayaklala girip sol ayakla çıkmasında, her hâlinde sünnete mutabaat etmiştir. Bunu yaparken tekellüf¹⁴⁸ de etmemiştir.¹⁴⁹

b. Kur'an Okuma ve Dinleme Adabı

Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyînî fırsat buldukça Kur'an okumuş ve dinlemiştir. İkinci namazından sonra bir cüz Kur'an okumak sünnet olduğu için buna riayet ederdi. Kur'an Kerim okurken sünnet olan, diz üstüne oturup Kur'anı bir rahle gibi zemin üzerine koyup okumaktır ki bunda da sünnete mutabaat etmiştir.¹⁵⁰

---

¹⁴⁵ Sünnet-i seniyye'ye ittiba, son derece mühmdir. Çünkü Resulullah'ın sünneti, siretin hakikatidir. Onun sünnetini işlemedikten sonra menzili maksuda erişmek mümkün değildir. Resulullah tanınmadan Allah'a vasıl olunmaz. Onun için vuslat yolu süne-i seniyye yoludur. Hani, Muhammed Abdullah; **Adab**, Erkam Yayınları, İstanbul 1985 s. 26.

¹⁴⁶ Mekruh, asrı saadetten sonra ortaya çıkan şer'i bir delile dayanmayan inanç, ibadet, fikir ve davranışlardır. Rahmi Yaran, '**Bid'at'** **DİA**. S. 130.

¹⁴⁷ Muhalefetin en hafifi, en az zararlısı, en iyi olanı.

¹⁴⁸ Tekellüf: Zorlanma.

¹⁴⁹ Pakişi, Yahya, k.y.m. 2003.

¹⁵⁰ Hilal, Adil, k.y.m. 2003.

c. Abdest ve Namazdaki Hassasiyeti

Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyînî abdest ve namaza ayrı bir önem verirdi. Abdest ve namaz sırasında uyulması gereken farz ve sünnetlerin yanında âdâb ve erkana da hassasiyet gösterirdi.

Sadece abdest ve namazında değil; giyinişinde, konuşmasında, yürümesinde, yemesinde içmesinde, kısaca bütün hareketlerinde tamamen sünnete tabi olmuştur. Binlerce alim yanında olsa dahi zerre kadar hilaf-ı evlâ görememişlerdir.¹⁵¹

Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyînî etrafındaki alimlere; ‘bende herhangi bir hususda hilaf görürseniz düzeltin.’ demiştir. Bunun üzerine alimlerden biri söz hakkı isteyip ‘kurban, tahiyatta iken sağ ayağı dikmek sünnettir, fakat görüyoruz ki siz tahiyatta iken sağ ayağınızı yan yatırılıyorsunuz.’ deyince, Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyînî, ‘doğru söylüyorsunuz. Ancak bir gün Hazne’ye giderken yolda düştüm, ayağım kırıldı. O günden beri ayağımı dik tutamıyorum. Zarurettten dolayı böyle oturuyorum; dolayısıyla hilaf olmuyor.’ demiştir.¹⁵²

d. Merkat Ziyaretindeki Edebi

Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyînî ile merkat¹⁵³ ziyaretine giden bir torunu, bu ziyaretlerini şöyle anlatmıştır:

“Ben küçükken bir kere dedemle beraber Şeyh Muhammed Diyâuddîn’in merkatını ziyarete gittik. Dedem Ziyarete edepli bir şekilde gitti. Üç yerde rabita¹⁵⁴ yaptı; ikisini yolda,

---

¹⁵ Pakiş, Yahya , k.y.m. 2003.

¹⁵² Reşid, Baz, k.y.m. 2003.

¹⁵³ Doğu illerinde tasavvuf çevrelerince kullanılan merkat kelimesi, türbenin karşılığıdır. Ekrem Hakkı Ayverdi, “Türbe” İA. MEB, VI, s. 930.

¹⁵⁴ Allah’ın mürşide ihsan edip, şahsında tezahür ettiği faziletleri düşünmektir. Selvi, Dilaver, Kur’an ve Sünnet Işığında Rabita Ve Tevessül, İmran Yay. İstanbul 1994 s. 6.

üçünü de kabre vardığında yaptı. Edebe çok dikkat ederek bir cüz Kur'an okuduktan sonra geri döndük.¹⁵⁵

e. Sadaka Dağıtması

Seyyid Abdülhakîm el-Hüseynî, sürekli sadaka¹⁵⁶ dağıtmıştır. Malının gelirini hep tasadduk olarak vermiştir. Kendisini ziyarete gelen birçok misafiri olmuş, istisnasız gelen her ziyaretçiye ikram etmiş, tasaddukda bulunmuştur. Günde iki defa kendi hanesinde çorba pişirilmiş, köyde bulunan bütün herkes çorbaya davet edilmiştir. Fakir fukarayı çok gözetmiş, devamlı malından tasadduk etmiştir.¹⁵⁷

f. Mübarek Gecelere Gösterdiği Önem

Seyyid Abdülhakîm el-Hüseynî bütün gece ve gündüzleri ibadet ve taatle geçirmeye değer bulurdu. "Bilen bir Müslüman için bütün geceler 'Kadir Gecesi'¹⁵⁸, bütün gündüzler de 'Arefe Günü'dür." demiş, öylece ibadet¹⁵⁹ etmiştir. Ancak bununla beraber, mübarek gün ve gecelerde ayrı bir hassasiyetle ibadet etmiştir.

Seyyid Abdülhakîm el-Hüseynî'nin medresesinde mîrlik yapmış olan bir talebesi anlatıyor:

"Seyyid Abdülhakîm el-Hüseynî Kadir Gecesi geldiğinde, o gün namazda Kadir Suresi'ni okuyarak o gecenin Kadir Gecesi olduğunu belirtirdi. Biz bunu son zamanlarında anladık."¹⁶⁰

---

¹⁵⁵ Erol, Fevzeddin, k.y.m. 2003.

¹⁵⁶ Sadaka, insanın kendi arzusu ve ihtiyarı ile verdikleridir. T. H. Weir, "Sadaka" İA.MEB, X, s. 22.

¹⁵⁷ Erol, Fevzeddin, k.y.m. 2003.

¹⁵⁸ Enes İbni Malik'in rivayet ettiği bir hadiste Allah'ın Resülü şöyle buyururlar: "Kadir Gecesi gelince Cebrail aleyhi's-selam meleklerden bir toplulukla iner, namaz kırlarlar. Ayakta veya oturarak Allah'ı zikreden her kişiye selam verirler." İmam Gazzali, *İlahi Nizam*, Terc. Yaman Arıkan, İstanbul 1986 s. 672.

¹⁵⁹ İbadet, kulun Allah'a karşı sevgi, saygı ve bağlılığını gösteren duygu düşünce ve davranış biçimleridir. Mustafa Sinanoğlu, "İbadet" DİA. XIX, s. 233.

¹⁶⁰ Pakiş, Yahya, k.y.m. 2003.

g. Rızık Konusundaki Görüşleri

Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyinî'nin rızık konusundaki görüşlerini köylülerinden bir seveni şöyle nakletmektedir:

“Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyinî, ‘Rızık Allah’tandır. Allah’ın takdir ettiğiinden fazlası, insanın eline geçmez. İster helâl, ister haram yoldan olsun, Allah’ın vereceği rızık değişmez. Madem Allah’ın vereceği rızık belli, değişmiyor; neden haram yoldan kazanılsın ki... Rızıklarınızı helal yollarda arayınız.’ derdi.”¹⁶¹

ğ. Ramazan Ayı'nda Takip Ettiği Edepler

Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyinî, Ramazan ayının ihyâsına ayrı bir önem vererek, her gün tesbih namazı kılıp sürekli Kur’an okumuştur. Ramazan ayının son on gününde geceleri hiç yatmayıp ibadetle meşgul olmuştur. Bu günlerde on gün gündüzleri birkaç saat yatarak, “Leyle-i Kadir”i bu gecelerde aramıştır.

Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyinî Ramazan ayı dışında, Pazartesi ve Perşembe günleri de oruç tutmuştur. Fakat ara sıra bu günlerde özellikle irşad için yolculuğa giderken yediği olmuştur.¹⁶²

h. Hac Ziyareti ve Hacdaki Edebi

Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyinî hayatı boyunca iki defa hac yapmıştır. İlk hac yolculuğuna 1954 yılında, elli iki yaşında hac çıkmıştır. Bu yolculuğu deniz yoluyla yapmıştır. Yanındaki kalabalık hac kafilesi ile önce Siirt’ten İskenderun’a, oradan Süveyş Kanalı yoluyla Cidde’ye, oradan da Mekke-i Mükerrerme’ye geçerek hac farızasını yerine getirmiştir. Daha sonra Medine-i Münevvere’ye gidip belli bir süre kaldıktan sonra memleketine dönmüştür.

---

¹⁶¹ Genç, Baha, k.y.m. 2003.

¹⁶² Erol, Fevzeddin, k.y.m. 2003.

Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyînî, hayatı boyunca iki defa hac yapmıştır. İkinci hac yolculuğunu kara yoluyla yapmış; hac ziyareti boyunca edebe çok dikkat etmiş ve edepten hiç ayrılmamıştır.¹⁶³

ı. Mekke Ve Medine Sevgisi

Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyînî Mekke ve Medine'nin Resûlullah'ın yaşadığı ve İslâm'ın doğup yayıldığı mekanlar olması hasebiyle onlara karşı çok büyük sevgi ve saygı göstermiştir. Mekke ve Medine'yi ziyaretlerinde hem şehrine hem ehline hem de hizmetkârlarına karşı edebe çok dikkat etmiş; orada da su içişinden hurma yeyişine, oturup kalkmasından yürüyüşüne kadar her hareketinde sünnete bağlı kalmaya gayret göstermiştir.¹⁶⁴

i. Said Nursi İle Münasebeti

Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyînî Said Nursi'yi kendisi gençken görmüş ve ona karşı sevgi ve saygı göstermiştir. Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyînî, Said Nursi'yi, kendileri talebe iken görür. Şöyle ki:

Seferberlik zamanında Said Nursî, Nurşin'e gitmiştir. O zamanlar Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyînî Nurşin'de talebedir. Said Nursî, bir süre onun bulunduğu bölgede kalmış, bu sıralarda Said Nursî ile görüşmüştür.¹⁶⁵

j. Diğer Cemaatler Hakkındaki Görüşleri

Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyînî, genel anlamda İslâm çerçevesinde olup farklı görüşleri bulunan tüm cemaatleri sevmiştir. Ancak bir kısmını bir cihetten sevmemiştir.

---

¹⁶³ Baz, Reşid, k.y.m. 2003.

¹⁶⁴ Baha Genç, k.y.m. 2003.

¹⁶⁵ Reşid, Baz, k.y.m. 2003.

Özellikle tasavvufu kabul etmeyen, onu İslam dışı gören ve reddeden cemaatleri pek tasvip etmemiştir.¹⁶⁶

Cemaatler arasındaki soğukluğu doğru bulmamış, ‘keşke her mahallede bir müşid olsaydı da ümmet-i Muhammed’i irşad etseydi.’ demiştir.¹⁶⁷

k. Mehdî ve Kıyamet Hakkındaki Görüşleri

Seyyid Abdülhakîm el-Hüseynî, Mehdî¹⁶⁸ ve kıyamet¹⁶⁹ konusunda ehl-i sünnet görüşündedir. Sohbetlerinde Mehdî’nin hak olduğunu, geleceğinin de yakın olduğunu söyler.

Seyyid Abdülhakîm el-Hüseynî ilk zamanlarında, Şâh-ı Hazne vefat etmeden önce, Şah-ı Hazne’nin mehdî olduğunaa çok ümitlenmiştir. Daha sonraları, Şâh-ı Hazne vefat ettikten sonra, ‘Mehdi’ye hizmet etmek isterdik, ama ömür yetmiyor.’ demiştir. Ancak Mehdi’nin zuhûrunun yakın olduğunu ümit etmiştir.¹⁷⁰

H- HALÎFELERİ

Seyyid Abdülhakîm el-Hüseynî beş halife yetiştirmiştir. İlk halifesi Şeyh Ali Arınç’tır; Siirt’in Arınç köyünde halkın irşadıyla meşgul olmuştur Seyyid Abdülhakîm el-Hüseynî’nin en büyük oğlu Şeyh Muhammed Nuranî’ye de hilâfet vermiştir. İkinci halifesi, Şeyh Abdussamet’tir. Şu an Medine-i Münevvere’de hâlâ irşad yapmaktadır. Üçüncü halifesi, oğlu Sultan Seyyid Muhammed Raşid’dır. Şeyh Muhammed Râşid, babasının vefatından sonra (1972), 1993 yılına kadar, yirmi bir yıl Menzil’deki irşad vazifesini üstlenmiş, 22 Ekim 1993 Cuma günü saat 10.00’da ebedi saadetine kavuşmuştur. Dördüncü halifesi, Şeyh

---

¹⁶⁶ Reşid, Baz, k.y.m. 2003.

¹⁶⁷ Erol, Fevzeddin, k.y.m. 2003.

¹⁶⁸ Dünyanın son zamanlarında ortaya çıkıp, doğru inancı ve saadeti yeryüzüne hakim kılacağına inanılan kurtarıcı. Yusuf Şevki Yavuz, ‘Mehdi’ DİA. MEB, XXVIII, s. 375.

¹⁶⁹ Dünyanın bağlı olduğu kozmik sistemde meydana gelecek değişimin ardından ölümlerin dirilmesiyle başlayıp, ebediyen devam edecek olan alem. Bekir Topaloğlu, ‘Kıyamet’ DİA. MEB, XXV, s. 516.

¹⁷⁰ Reşid, Baz, k.y.m. 2003.

Muhammed Diyâuddîn'nin torunu, Şeyh Lütfî'dir. Bitlis'in Nurşin ilçesinde ikamet etmekte iken 2003 tarihinde vefat etmiştir. Beşinci halifesi ise, Seyda¹⁷¹ Molla Vahdettin'dir. Batman'ın Kozluk ilçesinin Bacıft köyünde ikamet etmektedir.¹⁷²

E. MENKİBELERİ

“Bir gün Kadir'deydik. Köyde davulcular davul çalıyordu. Davulu çala çala, davulcular Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyinî Hazretleri'nin evinin önünden geçip biraz gittiler. Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyinî de o anda caminin avlusunda bulunuyordu.

Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyinî: ‘O geçenler kimdir?’ diye sordular. Biz:

‘Kurban, onlar köydeki davulculardır, geçiyorlar.’ dedik.

Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyinî:

‘Onları çağırın, buraya gelsinler.’ dedi.

Davulcuları çağırdık, Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyinî'nin yanına geldiler. Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyinî:

‘Siz ne yapıyorsunuz, necisiniz?’ dedi.

Onlar boyunlarını bükerek,

‘Kurban, bizim aramız yok. Bu elimizde bir sanattır, çoluk çocuğumuzu bununla geçindiriyoruz.’ dediler.

Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyinî, ‘Ben de biliyorum; malınız, mülkünüz, hiçbir şeyiniz yok; lâkin bu haramdır, bundan gelen nafaka haramdır. Çoluk çocuğunuza yedirdikleriniz haramdır. Gelin sizinle bir anlaşma yapalım...’ dedi.

---

¹⁷¹ Seyda: İslâm ilimlerinin hepsini bitirmiş, onlarla amel etmiş büyük âlim. Son zamanlarda, müderrislere de “seyda” denilmiştir.

¹⁷² Baz, Reşid, k.y.m. 2003.

Davulcular:

‘Nedir kurban, nasıl yapacağız?’ dediler.

Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyî :

‘Gelin beni dinleyin, bu davullarınızı-zurnalarınızı kırın! Söz veriyorum, dünya hayatında kaldığım müddetçe, sizi de çoluk çocuğum gibi besleyeceğim. Emin olun.’ dedi.

Bunun üzerine davulcular boyunlarını büküp öylece kalakaldılar. Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyî’nin bu sözü üzerine ne diyeceklerini şaşırdılar:

‘Kurban, sen nasıl ki Allah’ın bir olduğunu biliyor, Allah’a ve Muhammed’in O’nun kulu ve elçisi olduğuna inanıyor, onu bırakamıyorsun. Vallahi kurban, bu da bizim atalarımızın dedelerimizin mesleğidir, biz de bunu terk edemiyoruz. Bizden kelleimizi iste, sana verelim. Kelleimizi kes ama bizi baba mesleğinden ayırma! Biz bunu terk edemeyiz.’ dediler.

sakalları yoktu. Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyî, davulcuların vermiş olduğu cevaba hayret ederek ‘ Hele çabuk Raşid’i çağırın, gelsin yanıma!’ dedi. Seyda Muhammed Râşid de askerden yeni gelmişti, daha sakal bırakmamıştı.

Seyda’yı çağırdık. Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyî Seyda Hazretleri’nin karşıdan geldiğini görünce:

‘Raşid, gel hele gel, ne erkekler var! Gel hele, bak! Adam kellesini veriyor; babasının, dedesinin mesleğini terk etmiyor yahu! Bak, kellesini veriyor; yine de babasının, dedesinin mesleğini terk edemiyor, görüyor musun? Ne kadar güzel itikat var bunlarda... İşte herkes kendi fikrinde bu mırıpları¹⁷³ gibi olmalıdır.’ diyerek Seyda Hazretleri’ne latif mesajlar ilettiler.

---

¹⁷³ Mıtrıp: Davul-zurnacı.

Elhamdülillah! Seyda Muhammed Râşid Hazretleri'nin itikadı da onların itikadı gibi oldu. O da, her ne pahasına olursa olsun, babasının, dedesinin mesleğinden vazgeçmiyor.”¹⁷⁴

“Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyinî'nin Cemilo adında çok cezbeli bir sofisi vardı. Millo köyünün camisinde yatsı namazından sonra sohbet oldu.

Cemilo Türkçe bilmediği hâlde, çok iyi biliyormuş gibi sohbet dinlemesi dikkatimi çekmişti. Cemaat dağılınca kendisini şiddetli bir muhabbetle havaya kaldırıp yere yatırdım. Göğsünün üzerine oturarak: ‘Sen Türkçe biliyorsun, bilmeseydin sohbeti can kulağıyla dinlemezdin.’ dedim. O ise ‘Hayır, bilmiyorum.’ dedi. Israr edince de Türkçe olarak: ‘Göğsümden in.’ dedi. Sonra kalkıp oturdu. Şöyle anlattı:

Şeyh Abdülhakîm el-Hüseyinî'nin himmet¹⁷⁵ ve bereketiyle bu dili biliyorum. Sen benim bildiğim Türkçe'nin yüzde birini bile bilemezsin. Bu onun bir kemalat nişanesidir.’

Kendisine ‘Ehlullah’ın vahşi hayvanlara binip dolaştığına ne dersin?’ deyince şöyle cevap verdi:

‘Bu hâl Allah’ın bir ihsanıdır. Keramet¹⁷⁶ izhar ettiğimden dolayı Şeyh Abdülhakîm el-Hüseyinî Hazretleri'nden korkmasam, köyün arkasındaki meşe ormanlarına seslenir, ne kadar ayı varsa çağırıp gözünün önünde sırtlarına binerdim.’

Yola dahil oluşunu da şöyle anlattı:

‘Ben azılı bir şakî idim. ümmet-i Muhammed’in benden çekmediği kalmamıştı. Şeyh Abdülhakîm el-Hüseyinî Hazretleri bizim köye irşada gelince; kötülüklerimden bıkan halk; ‘hele uzaktan da olsa onu bir gör.’ diye bana ısrar etti. Büyük bir ağacın altında ahali onu

---

¹⁷⁴ Bozan, Üzeyir, k.y.m. 2003.

¹⁷⁵ Velilerde var olduğu kabul edilen olağanüstü irade gücü. Mehmet Demirci, “Himmet” DİA. XVIII, s. 56.

¹⁷⁶ Velilerden zuhur eden olağan üstü hal. Süleyman Uludağ, “Keramet” DİA. XXV, s. 265.

dinliyordu. Ben de otuz beş- kırk metre uzaktan seyretmeye başladım. Ara sıra ilâhî bir nazarla bana doğru tebessüm ediyordu. Bir süre kendilerini göremez oldum. Kendimi kaybetmiş, mecnun gibi perişan bir hâlde bağıra çağıra üstümü başımı parçalayarak bir hafta dolaşmışım. Bütün köylüler hayrete düşüp, belasından kurtulamaz inşaallah diye sevinmişler. Hamd olsun, Şeyh Abdülhakîm el-Hüseynî Hazretleri'nin sayesinde eşkıyalıktan kurtulup mü'min sıfatına büründük, ümmeti Muhammed'in kadrini bilip dinimize sarıldık.'

Sofi Cemilo şöyle devam etti:

'Bizim aile (hanım) seyyide idi. Vefat ettiğinde kabrini ziyarete gittim. Biraz Kuran okudum. Okumayı bitirdiğimde, zevcem elini kabirden çıkarıp eteğime yapışarak bana: 'Allah rızası için okumaya devam et.' dedi. Böyle durumlar, beni mürşidime ve dinime daha çok bağladı.'¹⁷⁷

Seyyid Abdülhakîm el-Hüseynî'nin medresesinde mîrlik¹⁷⁸ yapmış olan bir talebesi anlatıyor:

"Biz her konuda Seyyid Abdülhakîm el-Hüseynî'nin işaretine meylederdik. O nereye işaret ederse, biz onun doğru olduğunu anlardık. Şöyle ki:

Bir gün Seyyid Abdülhakîm el-Hüseynî bana: 'Bir günde tesbih namazı bir defadan fazla kılınabilir mi? Ben öyle yapıyorum, olur mu?' dedi. Ben hemen "Olur kurban." dedim. Çünkü O 'Ben böyle yapıyorum.' demişti. Ben de hemen onun işaretine meylettim. Oradaki alimlerden bazıları itiraz ettiler, 'Olmaz, kılınmaz...' dediler. O an elimde bir fıkıh kitabı vardı. Kitabı açışında karşıma o konuyla ilgili sayfa çıktı. Aynen ibarede şöyle yazıyordu: 'İnsan gün içerisinde birden fazla istediği kadar tesbih namazı kılabilir.' Daha sonraları, 'Acaba niçin Seyyid Abdülhakîm el-Hüseynî Hazretleri günde iki defa tesbih namazı kılmaya

---

¹⁷⁷ Çağıl, Seyyid Abdülhakîm El-Huseynî (Gavs-ı Bilvanisî), s. 76

¹⁷⁸ Mîr: Medresede talebelerin başkanı

başlıyor.’ diye düşünmeye başladım. Yıl sonunda Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyinî Hazretleri vefat edince bununla kendi ölümüne işaret ettiğini anladım.¹⁷⁹

Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyinî’ye “Sultani’l-Câzibîn”¹⁸⁰ derlerdi. Çok cezbeli müridleri vardı. Bir defasında ben de gördüm. Bir adam tam on iki gün yerde yattı. O adam hâlâ yaşıyor. Onu tanıyorum ama ismini vermek istemiyorum.”¹⁸¹

Bir talebesi anlatıyor:

“Bir gün Diyarbakır’ın Silvan ilçesinin Ferhand köyünde, Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyinî Hazretleri’nin halifesi Seyda Molla Abdüssamed’in yanında okuyordum. Seydamız, bir gün talebelerin içine gelerek ‘Ben, Kadir köyüne, Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyinî’yi ziyarete gidiyorum. Benimle gelmek isteyen var mı?’ dedi. Benle bir arkadaşım gönüllü olarak gitmek istedik. Seydamız ile yola çıktık. O zaman nisanın sonu idi. Belki bir ay yağmur yağmamıştı, köylüler acizdi. Biz Kadir köyüne gittik. Sabahleyin oraya vardık. Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyinî’nin evinin üstünde bir bahçe vardı. Sofiler kazıyor, çalışıyordu. Seydamız da çalışmaya, çukur kazmaya başladı. O kazıyor, ben de kumları atıyordum. Güneş biraz yükseldikten sonra saat dokuz-on gibi Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyinî geldi. Bizlere selam verip ‘Kolay gelsin.’ dedi. Daha sonra seydamıza dönerek ‘Molla Abdussamed, millet çok mu yağmur istiyor?’ dedi. Seydamız, ‘Evet kurban, çok istiyorlar.’ dedi. Daha sonra Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyinî bizden ayrıldı. 100-150 metre kadar yürüdü. Bir buğday tarlasının içinde kibleye doğru oturdu ve dua etmeye başladı. Nasıl dua ettiğini duymadık ama öğleden sonra bulutlar birbirine karıştı. Namazdan çıktığımızda bardaktan boşalırcasına yağmur yağıyordu. Yağmurun şiddetinden gideceğimiz yerlere

---

¹⁷⁹ Pakiș, Yahya, k.y.m. 2003.

¹⁸⁰ Cezbe, Allah’ın kulu kendine çekip yaklaştırmasıdır. Hasan kamil yılmaz, “Cezbe” **DİA. VII**, s. 504.

¹⁸¹ Pakiș, Yahya, k.y.m. 2003.

kaçışarak gittik. Ben, o yağmurun Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyinî'nin himmetiyle yağdığını anladım.”¹⁸²

“Antika alım satımı yapan bir kişi vardı. Oldukça alkol düşkünü idi. Bu adam, içki bulamadığı zaman, alkollü madde namına kolonya, ispirto gibi şeyler dahi içerdi. Maneviyattan oldukça yoksun, ziyade alkolik olması nedeniyle elleri titrerdi. İslâm inançlarına modası geçmiş boş inançlar gözüyle bakar, Kur'an okuyan çocuklara kızarak ‘Yirminci yüzyılda bunlara niye vakit kaybediyorsunuz be! Kaldırın bunları! Bu ne biçim gericilik yahu!’ diye homurdanırdı.

Onu yakın arkadaşlarından birisi, ısrar ve ricalar sonucunda içkiyi bıraktırmak üzere İstanbul'da bulunan bir şeyhe götürür. Şeyh efendiyi ziyaret edip, derdini dile getirince, Şeyh efendi:

‘Evladım, senin hastalığının ilacı bizde yok. Bitlis'in Kasrik köyünde bir kardeşimiz var. Adı Seyyid Abdülhakîm El-Hüseyinî'dir. Sen ona git, senin ilacın ondadır. Bizden de kendisine selam götür.’ der. İçki müptelası olan bu kişi, o an için gitmeyip biraz oyalanır, aradan birkaç ay geçtiğinde ticaret maksadıyla gittiği Artvin'de kendisinde bir hâl zuhur eder; içkiye karşı şiddetli bir nefret ve Sa'dat'a karşı belirsiz bir muhabbet güçlenmeye başlar. İradesi dışındaki bir kuvvet kendisini Seyyid Abdülhakîm El-Hüseyinî'yi ziyarete zorlar, gidip ziyaret eder:

‘Efendi Hazretleri! Ben içki müptelasıyım. Her türlü kötülük bende mevcuttur. Evlatlığa beni de kabul etmenizi istirham ediyorum!’

Bir süre tefekkür eden Şeyh Abdülhakîm el-Hüseyinî Hazretleri Hazretleri tebessümle:

‘Pekala! Gel, sen de bizim sarhoş bir evladımız ol.’

---

¹⁸² Hilal, Adil, k.y.m. 2003.

Bu kişi tövbe edip tarikat alır almaz, ellerinin titremesi kaybolur, kesin şifa bulup içkiyi bırakır, İslâm'ın emir ve hükümlerini yaşamaya başlar.”¹⁸³

Muhiplerinden biri anlatıyor:

“Seyyid Abdülhakîm el-Hüseynî'den işittim. Bir gün sofiler Şeyh Ahmed el-Haznevî'ye gelerek ‘Kurban birisi var; dergahta kalıyor, dergahın ekmeğini yiyor, suyunu içiyor, ama ne namaz kılıyor ne de oruç tutuyor.’ dediler. Şeyh Ahmed el-Haznevî, ‘Gidin, ona dergahın ümmet-i Muhammed'e ait olduğunu, gayrisinin burada kalamayacağını söyleyin.’ dedi. Sofiler gidip söylediler. O kişi ‘Hayır, ben gitmem, yerim de içerim de namaz da kılmam oruç da tutmam.’ dedi. Durumu tekrar Şeyh Ahmed el-Haznevî'ye ilettiklerinde Şeyh Ahmed el-Haznevî ellerini kaldırarak ‘Ya Rabbi, Sen'in rızan için sesimi çıkarmıyorum.’ dedi. Adamı kendi hâline bırakmalarını istedi. Bir zaman sonra adam kendiliğinden abdest alıp namaz kılmaya başladı.¹⁸⁴

Yine Seyyid Abdülhakîm el-Hüseynî'nin kendisinden işittim... Şöyle diyordu: ‘Bir gün Hazne köyüne gittim. Üstümde on lira vardı... İki kilo şeker alıp, Şeyh Ahmed el-Haznevî'ye göstermeden, talebelere götürüyüm.’ dedim. Ama Şeyh Ahmed el-Haznevî beni gördü: ‘O elindeki nedir?’ dedi. ‘Şeker kurban.’ dedim. Şeyh Ahmed el-Haznevî ‘Tamam, götür.’ deyince keyfim geldi. Ne zaman Hazne'ye gitsem keyfederdim. Bir kere Şeyh Ahmed el-Haznevî'ye gitmeyi yedi hacca değiştirmezdim.”¹⁸⁵

“Şeyh Abdülhakîm el-Hüseynî'yi ziyaret etmek için hazırlanırken yöremizin tanınmış ulemasından biri olan bir vaiz efendi yanıma geldi. ‘Hocam! Haydi gel beraber Şeyh Abdülhakîm el-Hüseynî'ye gidelim.’ dedim.

Hoca ‘Ben henüz kahvaltı yapmadım, müsait değilim.’ dedi.

¹⁸³ Çağıl, Seyyid Abdülhakîm El-Hüseynî (Gavs-ı Bilvanisi) , s. 68

¹⁸⁴ Yeşilyurt, Nurettin, k.y.m. 2003.

¹⁸⁵ Yeşilyurt, Nurettin, k.y.m. 2003.

Kendisine ‘Hocam Şeyh Abdülhakîm el-Hüseyinî bize, sizin istediğiniz gibi bir kahvaltı yaptırır.’ dedim.

Hocayla beraber ziyarete gittik. Şeyh Abdülhakîm el-Hüseyinî Hazretleri’ni ziyaret ettikten sonra bana, ‘Sofi hocayı divana götür, kahvaltı yapın. Ben de birazdan geleceğim.’ dedi.

Ben de emir edileni yaptım. Kahvaltı olarak bize bal ve ayran ikram edildi. Hoca ‘Size her gelişinizde bal ikram edilir mi?’ diye sordu.

‘Hayır efendim, bize ayran ve ekmek ikram edilir. Siz geldiğiniz için bal ikram edildi.’ dedim.

O an hoca efendi ‘Bu şeyh hakiki mürşiddir. Çünkü, ben kendime adet edinmişim. Her sabah kahvaltısında aç karnına bal yedim. Yolda şu düşünceyi kurmuştum. Bu zat hakikaten büyük bir veli, bir Gavs¹⁸⁶ ise benim balımı bana ikram eder. Düşündüğümü ikram ettiği için bu zat hakikaten büyük bir velidir. Büyük bir zattır.’ dedi.

Biraz sonra Şeyh Abdülhakîm el-Hüseyinî Hazretleri divana gelip, hocayla beraber sohbeta başladılar. Şeyh Abdülhakîm el-Hüseyinî Hazretleri sordu:

‘Hocam, Allah (c.c.) neden dut ağacını büyük, meyvesini küçük yaratmış?’

Hoca:

‘Allah’ın (c.c.) kudretindedir efendim.’

Şeyh Abdülhakîm el-Hüseyinî Hazretleri:

‘Ben de biliyorum, Allah (c.c.) Kadîr’dir, kudret sahibidir. Neden dut ağacı büyük olsun da meyvesi küçük olsun?’

---

¹⁸⁶ Gavs, kutup anlamındadır. Veliler zümresinin başkanı ve insanı kamil demektir. Süleyman Ateş, “Gavs” DİA. XXVI, s. 498.

Hoca:

‘Allah (c.c.) Kadîr’dir, öyle yaratmış.’

Şeyh Abdülhakîm el-Hüseynî Hazretleri:

‘Peki Allah (c.c.) öyle yarattı. Bir kişi iri meyveli bir dutu, bu ağaca aşı yapsa yine aynı küçük meyveyi mi verir?’

Hoca:

‘Hayır efendim, büyük meyve verir.’

Şeyh Abdülhakîm el-Hüseynî Hazretleri:

‘Peki hoca, Allah (c.c.) ile kul arasında kimse giremezdi. Bu kişi, aşı ile meyvenin cinsini değiştirdi. Allah her şeye kâdirdir, dileyseydi öyle yaratırdı. Böyle bir vesileyi niçin gerekli kıldı?’

Hoca, Şeyh Abdülhakîm el-Hüseynî Hazretleri’nin eline sarıldı:

‘Efendim beni affedin, ben yıllardır ‘Allah (CC) ile kul arasında kimse giremez, Kur’an, Sünnet ve müçtehit imamların içtihatları varken, mürşide ne lüzum var?’ derdim. Aklımın açtığı bu belalara tövbe ediyorum. Ben sizin yolunuza intisap edeceğim.’ dedi ve intisap etti.”¹⁸⁷

Köylülerinden bir seveni anlatıyor:

“Bir gün yakın köylerden üç molla kendi aralarında; ‘Tasavvuf çok önemli bir iştir. Niçin Şeyh Abdülhakîm gidip cahillerin eline vekalet veriyor, bu cahil işi mi?’ diye konuşuyorlardı. Kalkıp bunu Seyyid Abdülhakîm el-Hüseynî Hazretleri’ne söylemek için Kadir köyüne gidiyorlar. Onu eleştirmek için Seyyid Abdülhakîm el-Hüseynî’nin yanına varıyorlar. Daha onlar konuşmadan Seyyid Abdülhakîm el-Hüseynî Hazretleri ‘Hoş geldiniz.’

---

¹⁸⁷ Çağlı, Seyyid Abdülhakîm El-Hüseynî (Gavs-ı Bilvanisî), s. 70

deyip hâl-hatır soruyor ve onların konuşmasına fırsat vermeden devam ediyor: ‘Nakşî tarîkatı, ‘Şeriat-ı Ğarra (İslam dini)’dan taviz vermeyen bir tarîkattir. Bu Nakşî tarîkatı Sâdât’ın dediği gibi kıyamete kadar devam edecektir. Çünkü Allahu Teâla ayet-i kerîme’de ‘Bu zikri biz indirdik, koruyucuları da bizleriz.’ buyuruyor. ‘Şeriat-ı Ğarra’ üzere olan bu tarîkat da kıyamete kadar gidecektir. Aslında, bu görevi alimlerin üstlenip onların yerine getirmesi gereklidir. Ama alimler bu işi yapmıyorlar. Yapmadıkları gibi yapanların da üstüne tepeden taş bırakıyorlar.’ diyor. Yani ‘Bu görev sizin görevinizdir. Görevinizi sizin yerinize başkaları yapıyor, siz de kalkıp onları taşıyorsunuz.’ demek istediğini anlayan alimler, pişman olup Seyyid Abdülhakîm el-Hüseynî’ye intisap ediyorlar.”¹⁸⁸

Yine köylülerinden bir seveni anlatıyor:

“Amcam, bir gün bize şöyle sohbet etti:

‘Seyyid Abdülhakîm el-Hüseynî ile köyleri irşad için dolaşıyorduk. Batman’ın Kozluk ilçesinin Darulgozin köyüne gittik. Seyyid Abdülhakîm el-Hüseynî Hazretleri’ni bir eve, bizi de başka bir eve davet ettiler. Hava çok soğuktu, kar yağıyordu. Bizim olduğumuz yerde bir genç vardı. Çok cezbeli bir sofiydi. Sofi olduğundan, babası ‘Nedir bu çocuğun hâli? Takılmış Şeyh Abdülhakîm’in peşine; bağırp çağırıyor, güya cezbeleniyor.’ diye onu eleştiriyordu. Bunu işiten çocuk kalkıp nar gibi kızarmış olan odun sobasını kucaklayarak ‘Sen nasıl Seyyid Abdülhakîm el-Hüseynî Hazretleri hakkında böyle konuşursun, Seyyid Abdülhakîm el-Hüseynî’ye inanmıyorsan bak da gör.’ diye bağırdı. Soba yanmaktan kıpkırmızı olmuştu. Çocuğun vücudundan dumanlar çıkıyordu. Bunu gören çocuğun babası, ‘Ne yapıyorsun oğlum? Bırak o sobayı!’ diye bağırdı. Çocuk sobaya daha sıkı sarılarak ‘Şimdi anladın mı Seyyid Abdülhakîm el-Hüseynî’nin hak olduğunu...” dedi. Bunun üzerine babası ‘âmennâ,

---

¹⁸⁸ Genç, Baha, k.y.m. 2003.

âmennâ, âmennâ... İnandım.’ dedi. Çocuk bu sözleri duyunca sakinleşip sobayı bıraktı. Daha sonra çocuğun babası Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyinî’ye giderek tövbe ve tarikat aldı.”¹⁸⁹

“Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyinî Kadir’de ikamet ederken, o beldenin suyu yoktu. Su çıkarmak için bazı teşebbüsler yapıldı. Birinci olarak mühendis bir yer işaretledi. Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyinî bu yeri tasvip etmedi. Kendisi bir yer gösterdi. Âdâba binaen Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyinî’nin işaret ettiği yer kazıldı, bir nemlilik dahi yoktu.

Mühendis arkadaş:

‘Sondaj aleti olsa, bizim için iyi olur.’ dedi.

Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyinî buyurdu:

‘Burası köydür, o aleti bulamayız.’

Biraz sonra Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyinî kibleye doğru oturdu. ve rabıtaya başladı. Aradan çok zaman geçmedi, bir araç aniden yanımıza gelip durdu. Şoföre:

‘Sondaj aleti var mı?’ diye sorduk.

‘Evet, üç metrelik var.’ dedi. Biz bu aletle o suyu çıkardık. Tekrar şoföre sorduk:

‘Sen buraya nasıl geldin?’

O:

‘İnanın ben de anlamadım. Silvan’dan benzin aldım, Diyarbakır’a gidecektim, aniden kendimi burada buldum.’

Şoför bize sordu:

‘Burası neresi?’

İzah ettik. Tövbe alıp, tarikata intisap etti.”¹⁹⁰

---

¹⁸⁹ Genç, Baha, k.y.m. 2003.

“Bir gün, Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyînî, ile beraber iken, bir kör adam geldi. Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyînî Hazretleri ellerini kör adamın gözlerine sürdü. Adamın gözleri hemen açıldı, görmeye başladı. Sonra evine gitti. Evde ‘Sen nasıl görebilirsin?’ diye sorduklarında, adam ‘Vallahi benim de gözüm görüyor. Artık ben de sizin gibiyim.’ dedi. Daha sonra adam ve ailesi gelip, Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyînî Hazretleri’nden tövbe alıp, tarikata intisap ettiler.”¹⁹¹

Menzil köyü sakinlerinden biri anlatıyor:

“Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyînî Hazretleri Menzil köyünü satın aldığı sıralarda bir gün yanıma gelip kulağıma eğilerek ‘Köyü satın almamız için bütün Sâdât karar verdiler ama Abdülkadir Geylanî bir türlü karar vermiyor, bilmiyorum nedendir?’ dedi. O zamanlar şaşırdım. ‘Acaba neden Seyyid Abdülkadir Geylanî köyün satın alınmasını onaylamıyor?’ diye düşünmeye başladım. Aradan birkaç gün geçti. Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyînî bu sefer bana doğru eğilip ‘Seyyid Abdülkadir Geylanî de karar verdi, köyü satın alıyoruz.’ dedi. Ben, Seyyid Abdülkadir Geylanî’nin neden geç karar verdiğini o gün anladım. Şöyle ki; o güne kadar alışverişte küçük görünen birkaç pürüz vardı. Onlar, ileride çok büyük pürüzlere yol açabilecek nitelikteydi. Anladım ki Seyyid Abdülkadir Geylanî, o pürüzlerin giderilmesini bekledi.”¹⁹²

Menzil sakinlerinden biri anlatıyor:

“Bir gün Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyînî’nin köyünde idim. Yeni vird¹⁹³ almıştım. Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyînî’nin yanındaydım. Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyînî, bana dönüp ‘Virdi niçin yanlış çekiyorsun?’ dedi. Ben ‘Hayır kurban, ben yanlış çekmiyorum, bana

---

¹⁹⁰ Çağıl, Seyyid Abdülhakîm El-Huseynî (Gavs-ı Bilvanîsî), s. 67

¹⁹¹ Çağıl, Seyyid Abdülhakîm El-Huseynî (Gavs-ı Bilvanîsî), s. 66

¹⁹² Bozan, Üzeyir, k.y.m. 2003.

¹⁹³ Vird, gecenin ibadet için ayrılan kısmı ve her gün muayyen zamanlarda okunan Kur’an ve yapılan zikir. M. Nazif Şahinoğlu, “Vird” İA. MEB, XIII, s. 326.

nasıl anlatıldıysa aynen çekiyorum. Belki bana talimat anlatan yanlış anlatmıştır.’ dedim. Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyinî, ‘O zaman sen divana çık bekle; bir de ben gelip sana talimat anlatacağım.’ dedi. Divana çıktım, minder ve yastıklardan ona bir yer hazırlayıp beklemeye başladım. Birkaç dakika sonra Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyinî geldi. Hemen ayağa kalktım. Sonra beraberce oturduk. Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyinî, ‘Bak, virdi böyle böyle çekip sonra şöyle virden çıkacaksın.’ dedi. Sonra bir defa da bana tekrarlattı ve kalkıp gitti. Çok şaşırılmışım. Çünkü gerçekten virdi yanlış çekiyordum. O an Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyinî’nin ne kadar büyük olduğunu bir kez daha anladım. Şöyle ki ‘Nakşî zikri gizli bir zikirdir, gizli yapılan zikri melekler bile bilmez. Ama Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyinî bildi. Şu büyüklüğe bak...’ diye hayretler içerisinde düşünüp kalakaldım.”¹⁹⁴

Yine Menzil köyü sakinlerinden biri anlatıyor:

“Bir gün Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyinî sofilere davet verdi. Sofiler yemeklerini yedi. Sofralar toplandı. O sırada Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyinî içeride bizlere ‘Yemek yemeyen kaldı mı?’ diye sordu. ‘Yok kurban, herkes yedi.’ dedik. Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyinî ‘Hele bir daha sorun. Ola ki yemeyen vardır.’ dedi. Bunun üzerine ‘Yemek yemeyen var mı?’ diye bir daha sorduk. Kimse ses çıkarmadı. Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyinî’ye bildirdik. ‘Hele bir de Arapça sorun.’ dedi. Arapça bilenlerden biri tekrar Arapça sordu. Yine cevap gelmedi. Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyinî’ye bildirdik. ‘Hele bir de Kürtçe sorun.’ dedi. Bir kişi Kürtçe sordu. Yine ses çıkmayınca Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyinî, kendisi kalkıp cemaate ‘Yemek yemeyen kimse kaldı mı?’ diye ince bir sesle sordu...

---

¹⁹⁴ Bozan, Üzeyir, k.y.m. 2003.

Akañinde cemaatten iki kişi hemen ayağa kalkarak hiç bilmediğimiz bir dille bağırmaya başladılar. Bunun zerine Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyinî tebessüm ederek ‘Bak işte, biz sizi arıyoruz; gelin bakalım, siz de yemeklerinizi yeyin, karnınızı doyurun.’ dedi.”¹⁹⁵

“şeyh Abdlkahhar’ın torunu şeyh Fudayl anlattı:

‘Bir seferinde şeyh Abdülhakîm bize taziyeye gelmişti. Taziyeden sonra yola çıkmadan dedem şeyh Abdlkahhar’ın türbesini ziyaret ettik. Orada murakabeye varıp bir süre kaldı. Beraberinde gelen yol arkadaşı ikide bir:

‘Kurban! Geç oldu, gidelim.’ deyip duruyor, Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyinî ise murakabeye devam ediyordu. Yol arkadaşı, aynı sözleri birkaç defa tekrarlayınca, içimden bunun şeyh’e karşı hürmetsizlik olduğu ve şeyh’in de ona ihtarda bulunabileceği fikri geçti. Bu fikirden kurtulmaya çalıştım ama bir türlü bu düşünceden kendimi kurtaramadım. Bu sırada Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyinî murakabeden başını kaldırarak bana; ‘Fudayl! Deden şeyh Abdlkahhar bizim hakkımızda çok halmdir.’ diye buyurdu. Bundan Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyinî kalbime vakıf olduğunu anladım.” dedi.¹⁹⁶

---

¹⁹⁵ Bozan, Üzeyir, k.y.m. 2003.

¹⁹⁶ Erol, Fevzeddin, k.y.m. 2003.

İKİNCİ BÖLÜM

ABDÜLHAKİM el-HÜSEYNÎ' NİN TASAVVUF ANLAYIŞI

Bozulmaya uğramamış tarikatların temel vasıflarından birisi, onların Kur'an'a ve Hz. Peygamberin sünnetine sıkıca sarılmaları olmuştur. Nakşbendî olan Abdülhakîm el-Hüseynî'nin tasavvufî görüşleri de bu doğrultudadır. Kendisi de bunu özetle; "ehl-i sünnet ve'l-cemaat üzeredir"¹⁹⁷ şeklinde dile getirmektedir.

a. Sohbet

Sözlükte sohbet, "dost olmak, eşlik etmek" anlamında arapça bir mastardır.¹⁹⁸ Tasavvuf terimi olarak mürid ile görüşüp konuşmak, agâh olup Hakk'a kavuşmak manasındadır.¹⁹⁹ Sohbet, mürid-i kâmilin ruhundaki kabiliyetlerin müride yansımaları, yani kabiliyet aktarımı söz konusudur.²⁰⁰

Nakşbendîyye'de sohbet çok önemlidir.²⁰¹ Hakk'a ulaşmanın en önemli yollarındandır. Sohbetin şart ve adabına riayet edip denilenler yapılmazsa vuslata erişilemez.²⁰²

'Usûl bilmeyen vusûle eremez.' Prensibi tasavvufta da geçerlidir. Allah'a ulaşmanın yolu, önce O'nun yarattıklarını sevip saymakla mümkündür. Böyle bir hareket tarzı, kanaatimizce birey ve toplumlar arasındaki iletişim ve barışın temel hareket noktası olarak ele alınmalıdır.

¹⁹⁷ Çağır, Seyyid Abdülhakîm El-Hüseynî (Gavs-ı Bilvanîsî), s. 56.

¹⁹⁸ Komisyon, el-Mu'cemü'l Vasî, Çağır Yay. İstanbul 1992. s. 507.

¹⁹⁹ Baba, Safer, Tasavvuf Terimleri, İstanbul 1998. s. 253.

²⁰⁰ Cebecioğlu, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, Rehber Yay. Ankara 1997. s. 647.

²⁰¹ Hânî, Muhammed b. Abdullah, el-Behcetü's-Seniyye fi Âdâbi't-Tarikati'l Aliyyeti'-Nakşbendîyye, Erkam Yay., İstanbul 1985. s. 212.

²⁰² Ali Behçet Efendi, Risâle-i Ubeydiyye-i Nakşbendîyye, Milli Kütüphane, No: 1948 A 590. s. 3.

Sohbet şeyhi diğerlerinden önemli ve üstündür.²⁰³ Zira insanı, gerek hâli, gerekse sözleriyle Allah'a ulaştırmaya çalışmaktadır.²⁰⁴ Hâce Bahâuddin Nakşbend'in, 'tarik-ı mâ bâ suhbetest. (Yolumuz sohbetledir.)' sözü, Nakşbendiyye'nin ana düsturlarından biri haline gelmiştir.²⁰⁵ Bunun sebebini ise, 'halvette şöhret, şöhrette ise âfet vardır.' sözüyle açıklamaktadır. Sohbet ve halkın içine karışarak onların dertlerine ortak olmak, Hakk için halka hizmet etmek düşüncesiyle esas alınmıştır.²⁰⁶

İnsanları etkileyen en önemli hususlardan birisi de içinde buldukları ortamdır. Bireyin içinde bulunduğu ortam, karşılıklı ilişkiler ve davranışlar açısından insan olmanın gerektirdiği hasletlere uygun değilse, kişi karakter bakımından ne kadar sağlam da olsa içinde bulunduğu ortamdan olumsuz yönde etkilenecektir. Bunu, karşı uç noktalardan ele aldığımızda da genelde durum aynıdır. Bu bağlamda tasavvufî sohbet, aynı amaçta gönül birliği etmiş insanların bir araya geldiği bir buluşma olarak değerlendirilebilir.

Seyyid Abdülhakîm Hüseyinî'ye göre sohbet; kalplerden mâsivâyı temizleyen, kalpleri birleştiren dinleyende ilahî feyiz ve berekete vesile olan önemli bir irşad yoludur.²⁰⁷ Bundan dolayı mürid şeyhinin karşısında uyanık olmalı, şeyhin sohbetindeki kelimeleri iyi zapt etmeli, şeyhin sohbet esnasındaki işaretlerine çok dikkat etmelidir.²⁰⁸

Seyyid Abdülhakîm Hüseyinî, 'nerede bir cemaat toplanır ve Allah'ı zikrederse, melekler onları kuşatır, etraflarında dönerler. İlahî rahmet onları kaplar ve Allahu Teala kendi katında olanlara onları anlatır.'²⁰⁹ Hadis-i şerîfini dikkate alarak şunları söylemiştir: "Bir yerde bir cemaat oldu mu hemen melekler oraya gelir, bakarlar. Şayet Allah (c.c.)'dan

²⁰³ Ali Behçet Efendi, *Risâle-i Ubeydiyye-i Nakşbendiyye*, s. 7.

²⁰⁴ Hânî, *el-Behcetü's-Seniyye fî Âdâbi't-Tarikati'l Aliyyeti'-Nakşbendiyye*, s. 213.

²⁰⁵ Cebecioglu, Ethem, *Hacı Bayram-ı Veli ve Tasavvuf Anlayışı* Muradiye Kültür Vakfı Yay. Ankara 1994., s. 261; Cebecioglu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 647.

²⁰⁶ Türer, Osman, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihi*, Seha Neşriyat, İstanbul 1995. s. 180.

²⁰⁷ Çağıl, *Seyyid Abdülhakîm El-Huseynî (Gavs-ı Bilvanisî)*, s. 243.

²⁰⁸ Aynı yer.

²⁰⁹ İmam Gazali, *İhyâ-u Ulûmi'd-Din*, c. I. Bedir Yayınları, İstanbul 1985, c. I. s. 851.

bahsediliyorsa oradakilere duada bulunurlar. Allah bahsi yapılmıyorsa, o cemaatten nefret ederek ‘eğer siz Allah’a kul olsaydınız, onun bahsini yapardınız. Eğer siz Hak aşığı olsaydınız, mâşukunuzu anardınız.’ der ve oradan uzaklaşırlar.²¹⁰

Bu gerçeklerin ışığında artık insanın Allah’ın (c.c.) sohbeti olan yerlere gitmesi, Allah’ın anılmadığı yerlerden uzaklaşması lazımdır ki meleklerin nefreti üzerine olmasın. İnsanın Allah’ın rahmetinden ve meleklerin duasından istifade etmesi için Allah’ın anıldığı yerleri dolaşması ve böyle yerlere devam etmesi gerekir.²¹¹

Seyyid Abdülhakîm Hüseyinî’nin muhiplerinden biri, kendisiyle yapılan röportajda, Seyyid Abdülhakîm Hüseyinî’nin sohbetlerinden olan “Nuh Tufanı”nı bizlere nakletmiştir.²¹²

b. İhlâs

Gösterişi bırakmak, taat ve ibadette riyayı terk edip samimi olmak manalarına gelen Arapça bir kelimedir. İstılahta ise, kalbi şüpheden arındırmak, sefâsına keder veren şeylerden kurtarmaktır. Başka bir ifadeyle istikamet üzere kullukta

---

²¹⁰ el-Hüseyinî, S. Abdülhakîm, *Sohbetler*, İstanbul 1982, ss. 19-20.

²¹¹ El-Hüseyinî, *Sohbetler*, ss.19-20

²¹² “ ‘Nuh bir gün halkına ‘Bir kafir tandırının ağzından su fişkırpı tufan kopacak, dünya suya gark olacak.’ dedi. Ahâlden bir kadın ‘Öyle şey mi olur, nasıl olur?’ dedi, inanmadı. Nuh, büyük bir gemi yaptı. Bütün canlılardan bir dişi ve bir erkeği, inananlarla birlikte gemiye koydu. Gün geldiğinde tufan, itiraz eden kadının tandırından fişkıran suyla koptu. Nuh’un gemisi hariç her şey su altında kaldı. Suyun üzerinde yüzen gemi, Batman-Sason’daki Kalemis ve Mereto dağlarının tepelerine doğru yanaştı. İki dağ da ‘Ben necisim, Nuh’un gemisi bana değerse, o da necis olur.’ diyerek kendilerini bir bir aşağıya çektiler. Nuh’un gemisi bunlara yanaşamadan geçti. Cudi dağına doğru gidiyordu. Kendisine doğru gelen gemiyi gören Cudi dağı, ‘Ben necisim, kendimi yükseltelim, Nuh’un gemisi bana yanaşsın da teberrükleneyim.’ diyerek yükseldi. Nuh’un gemisi bu dağın üzerinde durdu. Hâlâ geminin kırıntıları o dağda mevcuttur.’ Gavs, bunun gibi yüzlerce sohbeti vakit geldikçe insanlara anlatır ve insanların doğru olanı bulmalarına yardımcı olurdu. Seyyid Abdülhakîm Hüseyinî, genellikle camide sohbet ederdi. Akrabaları için özel sohbet etme alışkanlığı yoktu. Akşamla yatsı arasında bütün ev halkını, komşusunu, köylüsünü, yabancısını sohbe beklerdi. Herkese, genel sohbetler yapardı. Yapmış olduğu sohbetler, ailesi ve akrabaları için de yeterli olurdu. Özel hâl ve durumlarda, ailesinden olsun veya yabancı olsun, sabah namazından sonra insanları tek tek dinler, onlara gerekli tavsiyelerde bulunurdu.” Yeşilyurt, Nurettin, k.y.m. 2003.

bulunmak, amellerinde Allah'ın gayrından karşılık beklememek, yine amel ve ibadetinde Allah'tan başka şahit aramamaktır.²¹³

Ebu Talib el-Mekkî, ihlasın temel saikasının niyet olduğunu belirtip 'kulun, dalgınlık ve hata eseri ile niyet ve iradede bulunmayışı durumunda, yaptığından dolayı her hangi bir karşılık alamaz.' demektedir.²¹⁴

Kur'an-ı Kerim'de çeşitli kalıplarda otuz bir yerde geçmekte olan ihlas kavramı Kur'an'da çoğunlukla 'katıksız, safî, temiz ile din, İslâm ve niyet' anlamlarında kullanılmıştır. Bazen riyânın zıddı olarak,²¹⁵ bazen de Allah'a kulluk tarzı²¹⁶ manalarında kullanılmaktadır.²¹⁷ Bu etimolojik tahlillerden daha önemlisi, "ihlâs" kavramının Kur'an-ı Kerim'de bir sûrenin adı olmasıdır.

Seyyid Abdülhakîm Hüseyinî'ye göre ihlâs; hiçbir sebep ve gaye olmaksızın Allah'ın emir ve hükümlerini yalnız Allah rızası için yapmaktır. Yani bütün gücünü Allah yolunda sarf etmektir. Bu hâl üzerine sebatın zahirine takva özüne de ihlâs denir.²¹⁸

Seyyid Abdülhakîm Hüseyinî ihlâsı bu şekilde tanımladıktan sonra, onun önemini şöyle belirtir: "Kimin gayret ve düşüncesi midesine olursa, kıymeti de ondan çıkan kadar olur. Malumdur ki hayatını şöhret ve şehvete harcayanın sonu hüsrandır."²¹⁹

---

²¹³ İbn Manzur, Ebu'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensari, *Lisânu'l-Arab*, Daru Sadr, Beyrut 1990. c. 7. s. 26; Cürcânî, Ebu'l-Hasan Seyyid Şerif Ali, *et-Ta'rifât*, 1231. ss. 4-5; Kâşânî, *İstîlâhâtü's-Sûfiyye*, s.141; Enver Fuad, *Mu'cemu'l-Mustalahati's-Sufiyye*, thk. George Mutri Abdulmesih, Mektebetü Lübnan, Beyrut 1993, s. 40; Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, ss. 258-259; Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 386.

²¹⁴ El- Mekkî, Ebu Talib. *Kutü'l-Kulûb*, çev. Muharrem Tan. İz Yayıncılık, İstanbul 1999, c. 4, s. 44.

²¹⁵ Aşkar, Mustafa, *Niyazi-i Mısri ve Tasavvuf Anlayışı*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1998. s. 318; bk. Beyine 4-5; Ali İmran 19.

²¹⁶ Zümer 2-3, 11-14; Beyyine 5.

²¹⁷ Nisa 146; Zümer 2,3, 11,14; A'raf 29; Yunus 22; Ankebût 65; Lokman 32; Mü'min 14,65; Beyyine 5.

²¹⁸ Çağıl, *Seyyid Abdülhakîm El-Huseynî (Gavs-ı Bilvanisî)*, s. 40.

²¹⁹ Çağıl, *Seyyid Abdülhakîm El-Huseynî (Gavs-ı Bilvanisî)*, s. 40

Seyyid Abdülhakîm Hüseyinî'ye göre insan, her işini ihlâsla, sırf Allah için yapmalıdır. Yaptıklarında samimi olmalıdır. Bir zamanlar, minarede ezan okumakta olan müezzini dinleyen bir demirci, 'müezzin ezan okurken samimi değil, gerçekleri haykırmıyor.' der. İşitenler, 'Allah senden razı olsun, müezzin ezan okuyor işte. Bunun hiç yalanı olur mu?' derler. Demirci; 'evet evet, müezzin gerçeği haykırmıyor, gerçekten ezan okumuyor. Şayet o ihlâsla ezan okumuş olsaydı minare ayağının altında barınamaz, çökerdi, eriyiverirdi.' der. Devamla: 'ir de ben okuyayım bakın nasıl olurmuş...' diyerek demir yığının üzerine çıkar, başlar ezan okumaya. O ezana başlayınca ayağının altındaki demirler eriyip akmaya başlar. Ezanı bitiren demirci; 'ben de samimi olarak gerçeği haykırmadım. Ben de yalan söyledim. Eğer hakkını vererek tam bir ihlasla okumuş olsaydım, demirler erimekle kalmayarak ateş olup yanar ve beni de beraber yakardı.' diye izah eder.

İşte ihlas, böyle neticeler verir. Hâlbuki zamanımızda tam aksine insanlara hakim olan dünyadır, gıybettir, fesattır... İşimiz hep dünya olmuş... Tâlip olduğumuz şey dünyadır şimdi... Allah için çalışmak kalmamış. Allah'ı talep eden de kalmamış. Zulüm, hakaret çoğalmış... Yapılan işlerin günah olup olmadığı düşünülmez olmuş. Kolayımıza nasıl geliyorsa öyle hareket eder olmuşuz. Günahı dinleyen yok. İslâmî prensipleri takip eden kişi bile kalmamış.²²⁰

c. İbadet

İbadet, mükellefin yapmakla yükümlü olduğu fiillerdir.²²¹ Başka bir ifadeyle, kulun Yaratıcı'sına saygı ile boyun eğmesi anlamında Arapça bir kelimedir.²²² Kaşânî, "ibadet", "ubûdiyet" ve "ubûdet" kavramlarına şöyle bir açıklama getirir: İbadet, Allah'a karşı boynu bükük olmaktır ki bu, avâm için tezellülün son noktasıdır.

²²⁰ el-Hüseyinî, S. Abdülhakîm, *Sohbetler*, s. 164.

²²¹ İbn Manzur, *Lisan'ı-Arab*, c. 3, s. 272; Cürçânî, *Ta'rifat*, s. 59.

²²² Komisyon. *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 579.

Ubûdiyet, sıdk ile yürüdükleri tarîkatta Allah'a olan bağılıkları samimi olan havâs içindir. Ubûdet, fark ve cem'in bir olduğu makamda, O'na O'nunla ibadet eden, kendilerini O'nunla kâim gören havâssu'l-havâss içindir.²²³

Seyyid Abdulhakîm el-Hüseyînî'ye göre ibadet; insanın hem zâhirini hem de bâtını²²⁴ temizleyen, kalbin dirilmesine vesile olan, Rabbü'l-Alemin'in bizi tecrübe için emrettiği amellerdir.²²⁵

Yüzünü Allah'a çevirmeyen, namaz kılmayan, taat ve ibadetini yapmayan, Allah'ın emirlerine uymayan, O'nun elinden kurtulamaz. Çünkü Allah (c.c.) kandırılmaya gelmez. İntikamını insanlarda bırakmaz.

Allah (c.c.) insanın taat ve ibadetine bakar. Taatı ne kadar çoksa onu o kadar sever, ondan o kadar razı olur.

Peygamberler ki Allahu Tealâ onları evveliyattan peygamber olarak yaratmış, günahlardan masum kılmıştır. Bununla beraber Allah (c.c.) onlardan da ibadet ve taat istemiş, taat ve ibadetsiz olmalarına razı olmamıştır. Zaman zaman, Yunus peygamber gibi²²⁶ emir almadan hareket eden peygamberler olduğunda onları cezalandırmıştır.

---

²²³ Kâşânî, *İstiflahatu's-Suffiye*, s. 53; Enver Fuad, *Mu'cemu'l-Mustalahât*, s. 119; Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 255; Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 381.

²²⁴ Batın, Yalnız kabiliyeti olanlar tarafından anlaşılabilir ve anlayışta zevkte ilerleyenlere açılan, anlatılan gizli mana, sır, iç hakikat. Ahmet Ateş, *'Batın' DİA. II*, s. 339.

²²⁵ el-Hüseyînî, *Sohbetler*, s. 41.

²²⁶ Allah (c.c.), Yunus (a.s.)'a emredip, kavmini imana davet etmeye göndermiştir. Yunus (a.s.), emre uyarak ne kadar davet etmişse de kimse imana gelmemiştir. O da darılıp, gemiye binerek kavminden ayrılmıştır. Denizin ortasına gelen gemi, yerinde durup, daha ileri gitmemiştir. Kaptan ne yapmışsa gemiye hakim olamamıştır. Gemide bulunan bir müneccim geminin hareket etmeme sebebini öğrenmek için kur'a çekmiş. Neticede gemide efendisine itaat etmeyen birinin bulunduğunu, buna onun sebep olduğunu söylemiştir. Bunun üzerine gemide efendisine muhalefet eden, emir dinlemeyen kişinin bulunması için dellal çağırılmıştır. Dellalı duyan Yunus peygamber, 'Vallahi efendisinin emrini tutmayan, Rabb'ine itaat etmeyen benim. Vazifeli olduğum kavminin içinden Rabb'im emrini almadan ayrıldım. Bu suçlu benim. Ben efendimin emrini dinlemedim.' deyince, oradakiler derhal onu tutup denize atılar. Denize düşen Yunus'u bir balık yutmuş, Yunus peygamber tam yedi sene balığın karnında kalmıştır. Yunus (a.s.) yedi sene devamlı olarak 'Senden başka ilah yoktur. Seni bütün

Allahu Tealâ, peygamberlerin bile emirlerine uymamalarından razı olmamışken, nasıl olur da emrine muhalefet eden insandan razı olur? İnsandan yaptıklarının hesabını sorup intikamını almaz mı? Öyleyse insan dünyada kandırılmamaya bakmalıdır...²²⁷

Seyyid Abdülhakîm el-Hüseynî, ‘Efendimiz, kalbimiz ibadeti seviyor fakat amel edemiyoruz.’ diyenlere cevaben: “Hayır, kalpler ibadeti sevmiyor. Kendi kendinizi seviyorsunuz... Söylediğiniz sevgi muhabbet değildir. Muhabbet olsa öyle olmaz... Dediğiniz sevgi kalbinizin bir şeye meyletmesinden ibarettir. Eğer sevgi olsaydı itaat olurdu, çünkü sevgi hareketi, itaat da bereketi celp eder. Seven, sevgilisini hiç unutur mu?.. Başkasına meyleder mi?.. Hareket berekettir. Bir insana cin çarparsa sara, sevgi çarparsa aşk vuku’ bulur. Birisi nimet, birisi hikmet... Onun için ‘mecnunun ve aşığın hareketleri birbirine benzer.’ demiştir.²²⁸

d. Kalb

“Bir şeyin altını üstüne getirmek, ters yüz etmek” anlamında Arapça bir kelimedir. Kalb, göğsün sol tarafında bulunan, kan dolaşım sistemini sağlayan çam kozalağı şeklindeki et parçasıdır.²²⁹ Tasavvuf ıstılahında ise kalb; insanın mahiyeti, madde ile mânânın birleştiği yer, akıl, rûh, Allah’ın tecellî ettiği mahal, ilâhî latîfe gibi çok yönlü anlamları ifade eder. Biyolojik manadaki kalb, insanda olduğu gibi hayvanlarda da bulunur. İkinci anlamdaki kalb ise sadece insanda bulunur ve insanı hayvandan ayıran özelliktir.²³⁰ Kalb, aynı zamanda marifet ve irfan denilen tasavvufî bilginin kaynağı, keşif ve ilham mahallidir.²³¹ Kalb, iç yapısı ile rûh, dış

---

noksanlıklardan tenzih ederim. Gerçekten ben zalimlerden oldum.’ Zikriyle meşgul olmuş ve bu zikrin hürmetine Allah (c.c.), onu balığın karnından tekrar karaya çıkarmıştır.” el-Hüseynî, *Sohbetler*, s. 41-42.

²²⁷ el-Hüseynî, *Sohbetler*, s. 41.

²²⁸ Çağıl, *Seyyid Abdülhakîm El-Hüseynî (Gavs-ı Bilvanisî)*, s. 46.

²²⁹ İbn Manzur, *Mu’cemu’l-Mustalahat*, c. 1. s. 685; Komisyon, *el-Mu’cemu’l-Vasît*, s. 753; Enver Fuad, *Mu’cemu’l-Mustalahat*, s. 144; Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 422.

²³⁰ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 422.

²³¹ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, ss. 296-297.

yapısı itibariyle de bedenle irtibat hâlinededir. Ancak, manevî kalp ile maddi kalp arasında bir bağlantı bulunduğu da muhakkaktır.²³²

Kalb konusu, tasavvufun üzerinde en çok durduğu hususlardan biridir. Zira kalb “nazargâh-ı ilâhî”dir.

Seyyid Abdulhakîm el-Hüseynî, ‘kalb nasıl bir şeydir, terbiyesi nasıl olur?’ sorusuna şu açıklamayı yapmaktadır:

Kalb; bir yüzü halk²³³ âlemine, diğer yüzü emir âlemine bakan, arş-ı âzam Cenab-ı Hakk’ın (c.c.) bütün sıfatlarına mazhar olan ve bu sıfatlarını kuşatarak terakki edebilen, aynı zamanda rûhâniyet ile alışverişe müsait, nazargah-ı ilâhîdir.²³⁴ Kainatın yaratılışında arşın fonksiyonu ne ise, beden aleminde de kalbin fonksiyonu odur. Zira arş, mânâ âlemiyle madde âlemi arasında bir köprü vazifesi görür. Emir aleminden gelen manevî tecelliyât arşa iner, arştan madde âlemine zuhûr eder. Rûhtan aldığı manevî zevki, iştiyakı, bütün tecelliyâtı bedeninin diğer aksamına yöneltir ve yönetir. Bütün âzalar bir saç, bir tırnak dahi manevi hisleri bu şekilde alır. Aynı vaziyet zıddıyla da kaimdir. Mesela, harama bakan gözün kiri kalbe gider. Bütün âzaların haram ve zulmetten doğan kiri kalbe gider. Eğer kalp zikirsiz olursa, âzalara manevî feyzin gelmesi kesilir. Bunun için büyükler, ‘Allah’tan bir an gaflette bulunmanın bile kalbe çok zararı vardır.’ demişlerdir. İşte mürşid-i kamiller bunun üzerinde çok durmuşlar, kalb temizliğine büyük önem vermişlerdir. İnsan vücudunda bulunan yürek, bahsi geçen kalbin mahallidir, makamıdır. Sırrın terbiyesi de ona bağlıdır. Çünkü sır, kalbin nûrudur. Rûh ise emir alemindedir, nûrunu melekût aleminden alır. Cenab-ı Allah’ın (c.c.), Hayy ve Kayyum isimlerinin tecelliyâtıdır. Rûh-i insanî ise bu tecellilerle kâimdir. İnsan, madde yönünün dışında, manevî her ne varsa rûha izafedir. İnsanın yaratılış ve ayakta duruşu,

²³²Cebecioğlu, **Hacı Bayram-ı Velî**, ss. 301-302; Hanî, **Mu’cemu Mustalahati’s-Suffiyye**, s. 218.

²³³ Alemin, ademin tevekkününe ve umumiyetle mevcut bulunan ve tehaddüs eden her şeye şamil olan yaratıcı faaliyetidir. T. J. Boer, “Halk” **İA. MEB**, V. s. 164.

²³⁴ Çağıl, **Seyyid Abdülhakîm El-Hüseynî (Gavs-ı Bilvanisî)**, s. 49.

yaşayışı, beden ve rûh yönüyle Cenab-ı Allah'ın 'Hâlık' ism-i tecellisi iledir. Cenab-ı Allah, Hayy ve Kayyum (yaşatan ve ayakta tutan) sıfatlarıyla, rûh-u insanîyeyi böylece yaşatır. Rûh, terbiye olup mâsivâyı terk ederse fenafillaha ulaşır, böylece aslına dönmüş olur. İşte seyr-ü sülûk da budur. Temiz olarak verilen emaneti aynı safiyetle iade eder."²³⁵

e. Nefs

Lügatta nefis; can, rûh, kan, ceset, nazar değdiren göz, herhangi bir şeyin öznesi, hakikati, cevheri, azâmet, izzet, hamiyyet, gayb... gibi manalara²³⁶ gelir. "Kur'an-ı Kerim'deki kullanılışları şöyledir:

Zatullah,²³⁷ insan rûhu²³⁸, kalp, sadır²³⁹, cins²⁴⁰, insan bedeni²⁴¹, bedenle beraber rûh²⁴², insan bedeninde bulunan ve insana kötülüğü, fesadı²⁴³ emreden cevher manasına gelen nefis,²⁴⁴ zattan (canlı, cansız bütün varlıklardan) söz ederken kullanılır.²⁴⁵

İslâm düşünürleri nefis kavramına, kulun kötü huyları ve çirkin vasıfları, kötü his ve huyların mahalli olan latife anlamı yanında, ruh manasını da vermişlerdir.²⁴⁶ Tasavvuf terminolojisinde nefis, his, hayat ve iradeli hareket kuvvetlerini taşıyan,

²³⁵ Çağıl, Seyyid Abdülhakîm El-Huseynî (Gavs-ı Bilvanîsî), s. 49.

²³⁶ İbn Manzur, Lisânu'l-Arab, c. 6, ss. 233-235; Pakalın, Mehmet Zeki, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, M.E. Basımevi, İstanbul 1983, c. 2, s. 672; Cebecioglu, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, s. 296; Haksever, Ahmet Cahid, Ahmet Remzi Akyürek, Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı (Y. L. Tezi), Ankara 1999, s. 169.

²³⁷ Al-i İmran, 28; el-Maide, 116; el-En'am, 12, 54.

²³⁸ el-En'am, 93; ez-Zümer, 42; el-Fecr, 27.

²³⁹ el-Bakara, 77, 109, 235; Al-i İmran, 154; en-Nisa, 113.

²⁴⁰ el-A'raf, 188; et-Tevbe, 128, er-Rûm, 28; es-Şûrâ, 11.

²⁴¹ Al-i İmran, 146, 185, Yusuf, 26; el-İsra, 33.

²⁴² el-Bakara, 286; el-En'am, 152; Yunus, 23, 40. 44. 49, 54.

²⁴³ Bir ibadetin veya hukuki bir işlemin vasıf ve şartlarındaki eksiklik ve bozukluk sebebiyle hükümsüz olması. H. Yunus Apaydın, 'Fesad' DİA, XII, s. 417.

²⁴⁴ Taha, 90; el-Maide, 30; Yusuf, 18. 53.

²⁴⁵ el-Bakara, 48; Lokman, 28, 34; el-Müddessir, 38.

²⁴⁶ Abdülkerim Kuseyri, er-Risâletü'l-Kuşeyriyye, Beyrut 1993, s. 87; Uludağ. Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, s. 405.

latif buharlı bir cevherdir ve nefs-i nâtika olan kalp ile beden arasında bir vasıtaadır. Nefse, rûh-i hayvanî de denmiştir”²⁴⁷

Başka bir tarife göre nefis beş çeşittir: Hayvanî, emmâre, mülhime, levvâme ve mutmaine. Bunların hepsi de rûhun isimleridir. Zira rûh olmadan nefsin hakikati yoktur. Hakk olmadan da ruhun hakikati olmaz.”²⁴⁸

Nefsin Kur’an-ı Kerim’de olduğu gibi farklı anlamlarda nefsi kullanmıştır. Seyyid Abdülhakîm el-Hüseynî de

Nefsi, hayvanî kuvvet olarak nitelendirir.²⁴⁹ Bu hayvanî kuvvet ilk defa şöhret ve şehveti emreder. İnsanın kalbine hayvanî huylar verir. Nefsin makamı suflî olduğu için insanın kalbini aşağı çaker. Bütün fenalıklar nefse nisbet edilir. Kalp melekleşmeye, nefis ise hayvanlaşmaya meyleder. İnsanın esas vazifesi, şer’i şerifi tahlil etmektir. Nefsin vazifesi, hayvanî ve fena ahlakı terk etmek; mücahede ile terbiye olup güzel ahlakla ahlaklanmaktır.²⁵⁰

Rûh daima ma’rifeti ilahîyeye meyyaldır, görevi ise kemâliyyettir. Sır latîfesinin görevi, mâsivâyı²⁵¹ terk etmektir. Sır latifesi Hâlık’ı-Kahhâr’ın rahmetine sığınır.²⁵²

Nefsin zatı ve maddesi değişmez, lâkin sıfatı terbiye olup değişir. Mesela Hz. Ömer İslâm’dan önce cehalet döneminde kız çocuklarını istemeyen birisiydi. İslâm’ı kabul ettikten sonra sırtına çuval yükleyerek fakirlerin evlerine kadar ihtiyaç maddelerini taşımıştır. Her iki Ömer de aynıdır, sıfatları değişmiştir, zatı ise aynıdır.²⁵³

---

²⁴⁷ Cürcânî, *Ta’rifat*, s. 110; Kâşânî, *Istilahatu’s-Sûfiyye*, s. 13-104; Enver Fuad, *Mu’cemu’l-Mustalahât*, ss. 175-176; Cebecioğlu, *a.g.e.*, s. 545; Haksever, *a.g.e.*, s. 170.

²⁴⁸ Eşrefoğlu Rûmî, *Müzekkin-Nufûs*, Aslan Yayınları, İstanbul 1971, s. 7; Haksever. Ahmet Remzi Akvütek, , s. 170; Hafnî, *Mustalahatu’s- Sûfiyye*, s.257.

²⁴⁹ Çağıl, *Seyyid Abdülhakîm El-Huseynî (Gavs-ı Bilvanisî)*, s. 43

²⁵⁰ Aynı yer.

²⁵¹ Allah’tan başka her şey. Süleyman Uludağ, ‘Masiva’ *DİA. XXVII*, s. 76.

²⁵² Çağıl, *Seyyid Abdülhakîm El-Huseynî (Gavs-ı Bilvanisî)*, s.43

²⁵³ Çağıl, *Seyyid Abdülhakîm El-Huseynî (Gavs-ı Bilvanisî)*, s. 44.

Nefs zikir ve riyâzetle terbiye olur, radiyye ve merdiyye makamına çıkar. Sonra her hayrın menbaı ve menşei olur. Allah'a teslim olan kendisi hakkında delil bile arayamaz.²⁵⁴

f. Seyrü Sülûk

Seyr; Arapça gezmek, sülûk da yürümek ve gitmek demektir.²⁵⁵ Tasavvufî anlamda ise; cehaletten ilme, kötü ve çirkin huylardan güzel ahlâka, kendi vücûdundan Hakk'ın vücûduna doğru hareket demektir. Sülûk, kulun Allah'a kavuşmasına hazırlığı, eğitim yoluyla ahlakını süslemesidir.²⁵⁶ Netice itibariyle seyr ü sülûk, bir şeyhin nezaretinde, Allah'a vuslat için çıkılan manevî yolculuktur.²⁵⁷

Nakşîlik geleneğine de mensup olması sebebiyle Seyyid Abdülhakîm el-Hüseynî de, Abdülhâlık Gucduvanî (ö. 575/1179) ve Bahauddin Nakşbend (ö. 791/1388) tarafından temelleri oluşturulan Nakşbendîlik'in sülûk ilkeleri olarak benimsediği on bir temel prensibi aynen kabul etmiştir. Bunlar:

Yâd kerd: Kalp veya lisan ile şeyhten aldığı dersi yerine getirmektir. Şâh-ı Nakşbend'e göre "zikirden maksat, kalbin daima Hakk ile, muhabbet vasfıyla hazır olmasıdır. Zira zikir, gafletin giderilmesi demektir."²⁵⁸

Bâz geşt: Her an için inkisar ve tazarru ile Hakk'a yönelmek demektir. Özellikle Unutup da sonra hatırladığın zaman Rabbini an²⁵⁹ ve Hakk'a yöneldikten sonra "Allah'ım! Maksudum ancak sen'sin ve matlûbum ancak Sen'in rızandır." diyerek tazarru ve niyaz eylemektir.²⁶⁰

²⁵⁴ Çağıl, Seyyid Abdülhakîm El-Hüseynî (Gavs-ı Bilvanî), s. 44.

²⁵⁵ Komisyon, el-Mu'cemu'l-Vasît, s. 467; Yılmaz, Hasan Kamil, Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarîkatlar, Ensar Neşriyat, İstanbul 1994. s. 193.

²⁵⁶ Yılmaz, a.g.e., s. 193; Cebecioğlu, Hacı Bayram-ı Vefî, s. 276; el-Hafnî, Mustalahât, s. 133.

²⁵⁷ Cebecioğlu. Tasavvuf Terimleri ve eyimleri Sözlüğü, ss. 637-638.

²⁵⁸ Muhammed b. Abdullah el-Hânî, el-Behcetü's-Seniyye fî Âdâbi't-Tarîkati'l-Âliyyeti'n-Nakşbendîyye. şad. Ali Hüsrevoğlu, Erkan Yayınları, İstanbul 1985, s. 258.

²⁵⁹ Kehf Sûresi, 18/24.

Nigâh daşt: Kalbe dikkat edip, zikir esnasında yabancı şeyleri uzaklaştırmaya gayret etmektir. Zira, “ağyar” diye isimlendirilen bu tür düşünceler, zâkiri meşgul eder ve gafletle yapılan zikirten fayda sağlanmaz.²⁶¹

Yâd daşt: Hakk Subhânehû ile zevk içerisinde devamlı huzur hâlinde olmaktır.²⁶²

Hûş der dem: Her nefes alışverişte gaflet içinde bulunmamak, Hakk’tan agâh olmaktır. Bahaüddin Nakşbend bu konuda, mürid, iki nefes arasında bile gaflet içerisinde olmamalı, huzur hâlini korumalıdır. demektedir.²⁶³

Sefer der vatan: Cismanî vasıflardan, rûhanî olanlarına; kötü sıfatlardan ahlak-ı ilahîyyeye nakildir.²⁶⁴

Nazar ber kadem: Tefrikadan korunmaktır. Zira insan, sağa sola bakarsa kalpte tefrika meydana gelir. Huzur ve cem’ hâline zarar vermemek için uygulanır. Bir çeşit zillet ve meskeneti de ima etmektedir.²⁶⁵

Halvet der encümen: Halk arasında Hakk ile olmaktır. Halka karışmanın huzura mani olmaması, bir başka anlamda ise üzüntü ve keder içerisinde bile huzur hâlinin korunmasıdır. Yani göz ağyarda, dil yar’da hâlinin muhafaza edilmesidir.²⁶⁶

Vukûf-ı zamanî: Her akşam, o günkü yaptığı işleri Allah yolunda mı yoksa gaflet içinde mi icra ettiği hususunda kişinin nefsinin²⁶⁷ hesaba çekmesidir. Zira amellerin başı,

---

²⁶⁰ Hânî, el-Behçetü’s-Seniyye, s. 259.

²⁶¹ Hânî, el-Behçetü’s-Seniyye, s. 260.

²⁶² Hânî, el-Behçetü’s-Seniyye, s. 260.

²⁶³ Hani, el-Behçetü’s-Seniyye, s. 253.

²⁶⁴ Hânî, el-Behçetü’s-Seniyye, s. 255.

²⁶⁵ Hânî, el-Behçetü’s-Seniyye, s. 254.

²⁶⁶ Hânî, el-Behçetü’s-Seniyye, s. 257.

²⁶⁷ Bir şeyin nefsi o şeyin zâtı, varlığı ve kendisidir. Hucviri, **Keşfu’l-Mahcub**, Hakikat Bilgisi, çev. Süleyman Uludağ, Dergah Yay. İstanbul 1982 s. 309

Hakk'dan agâh olmaktır. Bu şekilde hesaba çektikten sonra amellerini daha dikkatli yerine getirmeye niyet etmektir.²⁶⁸

Vukûf-ı adedî: Zihnî havatırın gelmesini önlemek için zikirde sayıya riayettir.²⁶⁹

Vukûf-ı kalbî: Kalpte²⁷⁰ huzur hâlini gerçekleştirmektir. Zikir esnasında kalbe dikkat edip bir garaz veya emele yer vermemektir. Bahaüddin Nakşbend, vukûf-ı kalbiye diğer ilkelerden daha fazla önem vermiştir.²⁷¹

Abdulhalık Gücduvanî tarafından tespit edilen bu hususlar, sadece Nakşbendîlik'e has değildir. Zira dikkat çekilen hususlar, bir bakıma tasavvufun gayesiyle de örtüşmektedir. Uygulamada bazı prensiplerde farklılıklar bulunmakla birlikte genelde bütün tarikatlar tarafından kabul edilmiştir.

fa. Mürşide Olan İhtiyaç:

Mürşid, Arapça va'zeden, öğüt veren, anlamındadır.²⁷² Rüşd, insanlara maslahatını göstermek ve çıkarlarını anlatmaktır. Doğru yola da rüşd adı verilir.²⁷³ Mürşid, sapıklık karşısında doğru yolu gösteren kişidir.²⁷⁴ Tasavvuf literatüründe, "tarikat lideri" anlamına gelmektedir. Mürşid olan kişinin, Allah'ın ahlakını tahalluk ettirmiş olması, en azından

---

²⁶⁸ Hânî, *el-Behçetü's-Seniyye*, s. 251.

²⁶⁹ Hânî, *el-Behçetü's-Seniyye*, s. 252.

²⁷⁰ Kalp, dönmek, geri çevirmek, içini dışına döndürmek anlamındadır. İsmail Durmuş, "Kalb" *DİA*. XIV, s. 232.

²⁷¹ Hânî, *el-Behçetü's-Seniyye*, s. 253.

²⁷² Komisyon. *el-Mu'cemu'l-Vasît*. s. 346.

²⁷³ Uludağ, Süleyman, *İslâm'da Mürşid ve İrşad Faaliyetleri*, İrfan Yayınları, İstanbul 1975. s. 12.

²⁷⁴ Enver Fuad. *Mu'cemu'l-Mustalahât*, s. 161; Haksever. Ahmet Remzi Akyürek. s. 181(Y. 1. Tezi).

fena²⁷⁵ makamına ulaşması şarttır.²⁷⁶ Tasavvuf sisteminin müesseseseleşmiş hâli olan tarîkatta şeyh²⁷⁷, diğer bir tabirle mürşid, sistemin temel taşlarındandır.²⁷⁸

Seyyid Abdülhakîm el-Hüseynî bir kimse Kur'an, hadis, fıkıh kitaplarını bilir, selefin kitaplarını da okursa bir şeyhe bağlanmasına ne lüzum var mı? sorusuna şu cevabı verir: "Bir eczacıyı düşünelim ki bu kişi enva-i çeşit otları bilir; bunlardan nasıl ilaç yapılacağını, bu ilaçların hangi hastalığa yarayacağını da bilir; hatta çoğu zaman doktorlara da bilgi verir. Doktorlar da bazı zamanlar bu bilgilerden esinlenerek teşhis ettikleri hastalara bu ilaçları verir. Ama eczacı çoğu kez bir hastalığı teşhis edemez, reçete olmadan hastaya ilaç veremez. Verdiği takdirde, ilacı parasız dahi verse, hasta zarar görürse cezalandırılır. Ayrıca bakınız, bir doktor çoğu kez kendi filmini çekemez. İki omuzu arasında bir yara olsa onu tedavi edemez. Sorduğunuz kimseyi de böyle kıyas etmek lazımdır. İnsan ahiret yolunda evvela avamdır. Kendisini mâsivâdan kurtarması çok zordur. Oğlun dahi olsa, ehil değilse bir hastalığından mütevellit ameliyat lazım gelse ona yaptıramazsın. İşin mütehassısını ararsın. Mürşidler ehil kimselerdir, izn-i ilahî ile insanları gafletten kurtarıp yönünü Hakk'a döndürürler. Bakınız, devrimizde vaaz ve nasihat dinleyip hidâyete gelen çok az kişi vardır, ama şeyhler daha çok kişinin hidayetine vesile olurlar. Zamanımızda, mutasavvıflar az olduğu için, insanlar isyana daha fazla düşmüştür. İrşad ehli zatlar devrimizde azdır."²⁷⁹

---

²⁷⁵ Fana kavramı, kulun kendi fiil ve davranışlarını görmekten fani olupgerçek kul olma noktasına ulaşmasıdır.

Mustafa Kara, "Fena" DİA. XII, s.333.

²⁷⁶ Cebecioğlu. *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 527.

²⁷⁷ Tarikatte en yüksek olan, iradesi ilahi irade içinde mezc olmuş ve yanında veya ilhamı altında müridin cesed ve ruh halinde kabul olduğu kimsedir. A. Cour, "Şeyh" İA. MEB, XI, s. 461.

²⁷⁸ Aşkar, *Niyazi-i Mısrî ve Tasavvuf Anlayışı*, s. 279.

²⁷⁹ Çağıl, *Seyyid Abdülhakîm El-Hüseynî (Gavs-ı Bilvanisî)*, s. 43.

fb. Mürîd-Mürşîd İlişkisi:

Mürîd, Arapça bir kelime olup “isteyen” demektir. Allah’a vuslatı arzu eden, başka bir deyişle, Allah’ın ahlakıyla ahlaklanmayı ilke edinen ve bu olgunluğun eğitimini verecek bir mürşide bağlanan kişiye denir.²⁸⁰ İbn-i Arabî mürîd için, kendisinde Allah’tan başkasının arzusunun bulunmadığını bilerek iradesinden soyutlanan kişidir demektedir.²⁸¹ Mürîd, tasavvuf literatüründe iki anlama gelmektedir: Birincisi, muhib yani meczub salıktır. İkincisi ise hidâyet nûruyla basîreti Hakk Subhânehû’yu gören, kendi kusurlarının farkında olup daima kemale ulaşma arzusundaki kişidir. Bu muradına vasıl olma ve Hakk’a yakınlık hususunda durmak bilmeyen kişiye denir. Bu ismi taşıyan kişinin her iki cihanda da ondan başka arzusu yoktur. Bir lahza bile başka şeye yönelirse “mürîdlik” sıfatı o kişiden uzaklaşır.²⁸²

Seyyid Abdulhakîm el-Hüseynî’ye göre mürîdin mürşidine uyması ancak hakiki bir muhabbetle olur.²⁸³

Seyyid Abdulhakîm el-Hüseynî mürşîd-i kâmiller mürîdlere nasıl himmet eder? sorusuna cevaben şu açıklamayı yapar: Hazne köyüdeyken, bir gün kalbime ‘ben bu dergaha²⁸⁴ layık değilim, Şâh-ı Hazne’den izin alıp gideyim.’ gibi bir vesvese geldi. Şâh-ı Hazne gelirken yoluna çıkıp ziyaret ettim. Bu esnada Şâh-ı Hazne bana, ‘Şeyh Abdülhakîm, bir şey mi diyeceksin?’ dedi. Ben, ‘kurban ben bu dergaha layık değilim, müsaade ederseniz memleketime döneyim’ deyince Şâh-ı Hazne şöyle buyurdu: ‘Mürşîdin nazarı, himmeti mürîdin çalışmasına göredir.’ O zaman ‘Kurban, mürîdin

²⁸⁰ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 52o.

²⁸¹ Enver Fuad. *Mu’cemu’l-Mustalahât*, s. 161, ayr. Bk. *Futuhatu’l-Mekkiyye*; Cürçânî, s. 221.

²⁸² Tehânevî, Muhammed b. A’la b. Ali el-Farukî, *Keşşafu Istilahati’l-Funun*, Daru Sadr, Beyrut trz. c. 3, s. 526.

²⁸³ Çağıl, Dr. Ahmet, *a.g.e.* s. 39.

²⁸⁴ Dergahın diğer bir anlamı da, “asitane” dir. Bir tarikatın veya tarikat kolunun merkezi durumunda olan büyük tekkelere verilen isimlerden biridir. M. Baha Tanman, “Asitane” *DİA. III*, s. 485.

çalışması ne demektir.’ diye sordum. O da bana Allah’ın (c.c.) bütün emirlerini yerine getirmektir.’ dedi.²⁸⁵

g. Râbîta

Râbîta, Arapça “bağlayan, rapteden” demektir.²⁸⁶ Sözlükte; iki şeyi birbirine bağlayan ip, bağ, vuslat, münasebet, ilgi ve sevgi ile mensubiyet, cesur ve dayanıklı olmak gibi anlamlara gelir. Nefislerini dünyadan çekip kendilerini ukbaya adanmış zâhid, râhib ve filozofa da bu kelimeden türetilen “râbît” adı verilir.²⁸⁷ İstilahta ise; şühûd makamına ulaşmış kâmil şeyhe kalbi bağlayıp huzur ve gıyabında o şeyhin sûreti, sîreti ve özellikle rûhaniyetini hayalen kendisi ile birlikte farz ederek yanındayken takındığı tavrı, gıyaben de sürdürmeye çalışmak demektir.²⁸⁸

Seyyid Abdülhakîm el-Hüseynî’ye göre rabîta; kalbi mürşide bağlamak, şeyhin huzurunda ve gıyabında edebe dikkat etmeğe çalışmaktır.²⁸⁹

Seyyid Abdülhakîm el-Hüseynî, rabîta ile ilgili şu maddeleri şunları eklemektedir:

1. Samimiyetle yedi müslüman kemal-i edeble oturup sohbet etse, o an kalpler birleşir. Bir veli, bir pîr kadar feyiz alırlar. İçlerinden birisi kuvvetli bir rabîta ile mürşide bağlansa, mürşidden aldığı ilahî feyiz kalplerden mâsivâyı temizler, o ehli rabîta olan kişiden diğerlerine sirayet eder. Ama ne fayda ki asrımızda gaflet çok ilerlemiştir. Ciddi rabîtaya muvaffak olan çok feyiz alır.²⁹⁰

2. Mürşidin huzurunda kuvvetli rabîta ciddi dinlemekten ibarettir. Gıyabında ise şeyhi kendi yerine koyup ondan dinler gibi dinletmek veyahut da şeyhini konuşanın yerine koyup

²⁸⁵ Çağıl, Seyyid Abdülhakîm El-Hüseynî (Gavs-ı Bilvanîsî), s. 39.

²⁸⁶ Çebecioğlu, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, s. 584.

²⁸⁷ Asım Efendi, Kamus Tercümesi, İstanbul 1304, c.III, ss. 54-55; İbn Manzur, Lisânü’l Arab, Beyrut 1990, VII,302-303

²⁸⁸ Gündüz, İrfan, “Tasavvufî Bir Terim Olarak Rabîta” Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, İstanbul 1992, VII-X, 247; Mevlana Halid, Risale fi Hakkı’r-Rabîta (Reşahat Kenarında)

²⁸⁹ Çağıl, Seyyid Abdülhakîm El-Hüseynî (Gavs-ı Bilvanîsî), s. 243.

²⁹⁰ Aynı yer.

samimiyetle dinlemek gerekir. Bu rabita çok elzendir, umum faydalar bundan olur. Şeyhinizin karşısında uyanık olarak oturun, onun konuştuğu kelimeleri zaptedin, işaretlerine dikkat edin. Şeyhinizin yüzüne bakmayın, şeyh sizin yüzünüze baksın.²⁹¹

3. Fenâ hasıl olmadığı müddetçe, şeyhinin vefatından sonra doğru bir rabıtaya sahip ve muvaffak da olsa, sâlikin bir mürşid-i kâmile bağlanması gerekir.²⁹²

4. İnsanın bedeninde bulunan letâifler²⁹³ asıllarına yükselip birleşmeden evvel nefse hizmet ederler. Nefste ise riyâset, şöhret ve böyle hastalıklar vardır. Nefs kendi hakimiyetinde bulunan letâiflere hükmeder. Letâifler bu durumda mecburen nefse uyarlar. Zikir ve râbita ile letâifler asli güzelliklerine döndükten sonra, nefis yalnız kalır. Nefsin bu yalnızlığı nefsin tabiatına ters düşer. İster istemez letâiflerin peşine düşer, onlara kavuşur. O zaman nefsin sıfatı değişir, hayra hükmeder. Letâiflerin başına geçer, onları âlemlerinden alır. Nefs, saflaştığı için hayır üzeredir. Rabita ne kadar mustekîm ise, nefis de o derece saflaşır.²⁹⁴

5. Şeyh, müridin kalbinde konuşur, lâkin o hâle iltifat edilmez. Çünkü, ölçü şeriattır, şeriate göre hükmedilir. Mürid, mürşidinin zahirî telkinine göre hareket eder. Şu üç usulü tatbik etmek müride elzendir:

- İtikad zayıf da olsa cüz'i iradeyi kullanarak tarîkat edebine riayete çalışmalıdır. Eğer kalbinde 'ben bunu yapayım da halk beni beğensin' diye bir gayesi olsa, aklen ve şer'an merduddur, haramdır. İnsanın olduğu gibi görünmesi kendisi için iyidir. Çünkü, tedavi olması kolaylaşır.

- 'Halk bana ittiba etsin' diye şeyhine riayet edinmeyi gaye edinmek ile edebler tahsil ederse, şer'an makbuldür. Lâkin ben de, bazı meşayih gibi, böylelerini sevmiyorum.

---

²⁹¹ Aynı yer.

²⁹² Aynı yer.

²⁹³ İmam-ı Rabbânî'ye göre insanda beşi halk, beşi de emiralemine ait olmak üzere on latîfe vardır. Halk alemine ait olanlar; enasıru erbaa (hava, su, toprak, ateş) ile nefistir. Emir alemine ait olanlar ise; rûh, sır, hafi, ahfa'dır. Osman Türer, "Letâif-i Hamse" DİA, s. 143.

²⁹⁴ Çağıl, Seyyid Abdülhakîm El-Huseynî (Gavs-ı Bilvanîsi), s. 244.

Çünkü, bu hâlde semere vermez. Müridin gayesi şöyle olmalıdır: ‘Ben bu yolu öğreneyim ve ona göre amel edeyim.’ Bakınız, şu lamba yanıyor, biz faydalanıyoruz ama kendisine bir faydası olmuyor.

- Mürid, nefsinin kusurunu itiraf edip şeyhinin azâmet ve büyüklüğünü idrak etmelidir. Mürid, kedinin aslandan korktuğu gibi şeyhinden korkmalıdır. Şeyhinin gıyabında da huzurunda olduğu gibi korkmalıdır. Şâh-ı Hazne, böyle hareket edenleri sever. Şâh’ın meclisi çok güzeldi, her an şeriat tatbik edilirdi.²⁹⁵

6. Günah işlemek müstesna, beşeri ihtiyaçlar anında, üstadın rûhâniyeti görülse bile ondan utanmak ve sakınmak lazım gelmez. Nitekim biz meleklerden sakınmıyoruz.²⁹⁶

7. Şeyhini hayaline bile getiremeyen endişelenmesin, bunun bir zararı yoktur. Maksad kalbin üzerinde rabîta ile durmaktır.²⁹⁷

8. Şeyhi yanına gelmeyen, sık sık şeyhinin yanına gider; hayali ile ona yalvarır. Şeyhinin oturmasını, kalkmasını, hâl ve hareketlerini hayaline getirerek şeyhinin tavsiyelerini yerine getirir. Akıl ve hayali ile şeyhin yanına gider, gelir. Müridin istikameti²⁹⁸ ne kadar düzelirse, sevgisi de o kadar artar. İstikametın doğruluğundan ihlas ve muhabbet doğar. O zaman üstad, yüzündeki perdeyi kaldırır. Mürid nerede olursa olsun, şeyhini manen görür.²⁹⁹

9. Râbıtanın düzelmesi için, tevbe çok faydalıdır. Hakiki bir tevbe, tam istikamete sirayet eder. İstikamet tamam olduktan sonra, şeyh müridinden ayrılmaz. Mürşid, kime ne veriyse onu geri almaz. Vefatından sonra, kıyamete kadar da müridlerini terk etmez.

---

²⁹⁵ Çağıl, Seyyid Abdülhakîm El-Huseynî (Gavs-ı Bilvanîsî), ss. 244.

²⁹⁶ Çağıl, Seyyid Abdülhakîm El-Huseynî (Gavs-ı Bilvanîsî), ss. 245.

²⁹⁷ Aynı yer.

²⁹⁸ İstikamet, kişinin her türlü aşırılıktan kaçınarak doğruluk üzere bulunmasıdır. **Mustafa Çağırıcı, DİA. XXIII, s. 348.**

²⁹⁹ Çağıl, Seyyid Abdülhakîm El-Huseynî (Gavs-ı Bilvanîsî), ss. 245.

Bakınız, hayali de olsa teslim, ihlas ve muhabbet kemal oluncaya kadar rabıta tam manasıyla düzelmez. Bunların azalmasında râbıta bozulur, çoğalmasında ise düzelir.³⁰⁰

h.Teveccüh

Teveccüh, Arapça “yönelmek” demektir.³⁰¹ Şeyhin, bütün manevî gücünü müridin kalbi üzerine yöneltmesi ve bu suretle aktarmasıdır. Bu, müridin rûhunda filizlenmelere sebep olacak bir manevî aşılama olayıdır. Yani müridin ruhî kabiliyet kapasitesinin artırılmasıdır. Mürid bu şekilde mürşidinin manevî özelliklerini yüklenmiş olur.³⁰² Teveccüh, mürşidin, müridin hasta kalbine yönelmesi, onun tedavisi ile ilgilenmesidir. Bu, bir bakıma manevî ameliyattır.³⁰³

Seyyid Abdülhakîm el-Hüseynî’ye göre teveccüh; insanın kalben Allah’a (c.c.) yönelmesidir.³⁰⁴ İnsanın vücudunda Allah’ı bilmek için sultanî bir kalp vardır. Bu kalp, yönünü çevirdiği taraftaki olup bitenlere vakıftır. Kalben vakıf olduğu bilgiler böylece kalpte tecelli eder, görünür. Öyleyse, kalbimizi Allah’a döndürmeliyiz. Bu vesile ile kalpte zikir, fikir hasıl olur. Hasıl olan bu zikir ve fikir sayesinde insan, kalbini hayalden, vehimden, vesveseden, her türlü şek ve şüpheden temizlenir. Biliniz ki halka yönelen kalp Allah’tan uzaklaşır. Hakk’a yönelen kalpte ise ilâhî bir pencere açılır ve o pencereden ilâhî feyzin güneşi kalbe akseder. Kalbinde böyle bir pencere açılan kişi, şarkta ve garpta nerde olursa olsun, zerrelere hissetme vasfı izn-i ilâhî ile zuhûr eder.³⁰⁵

Mesela, bir ev yaparsanız o evin penceresi olmazsa güneş ışınları o eve giremez. Siz bu evin kapısını da kapatsanız, içeride yaşayanlar için hayat çekilmez olur. Aynen bunun gibi

---

³⁰⁰ Aynı yer.

³⁰¹ Cebecioglu, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 717.

³⁰² Aynı yer.

³⁰³ Haşimî, S. Muhammed, *Arifler Yolunun Edepleri*, s. 123, İstanbul 2003.

³⁰⁴ Çağıl, *Seyyid Abdülhakîm El-Hüseynî (Gavs-ı Bilvanîsi)*, 41.

³⁰⁵ Aynı yer.

insanın kalbi de beden hanesinin içindedir. Siz bu kalbe ilâhî pencere açmaz iseniz, bedenin sultanı olan kalb, sağ veziri durumunda bulunan akl-ı selîm ile sol veziri durumunda bulunan nefs-i mülhime ile beraber zikirsizlikten ölür. Eğer ki kalpte pencere açılırsa Cenab-ı Hakk'ın (c.c.) feyzinden behremend³⁰⁶ olur, değilse ilâhî feyizden³⁰⁷ mahrum kalır.³⁰⁸

Bakınız, bu milletin başına ne geldiyse gafletten geldi. Şâh-ı Hazne 'gaflet kadar hiçbir kötü illet yoktur.' derdi. Kimin başına ne geldiyse nefsinin hilelerinden gafil kaldığı için gelmiştir. Bir kişi kendi kuvveti ile gafleti terk edemiyorsa edebe riayet etsin. Şöyle ki; 'Rabbim her an her yerde beni görüyor' diye nefsini zorlamalıdır. Cünüp dahi olsanız, kalben Allah...Allah... diye zikrediniz. Siz, kalbi bir şehir olarak düşününüz. Zikir kalbe tecelli ettiği an gafleti, vesveseyi, vehmi vs. yok eder. Ayrıca açık ve gizli edeplere riayet etmekle insanın kalbi uyanır. Böylece gaflet³⁰⁹ de yok olur.³¹⁰

Bir kişi, Şeyh Şehabeddin-i Sühreverdî'ye 'efendim, başımda iki bela var. Biri, amelimi terk etsem tembellik bende galebe çalıyor. Diğeri de; amel ettiğim zaman bende riya ve kibir oluyor. Bu dertlerden kurtulamıyorum. Ne yapacağım?' deyince, Şeyh Şehabeddin-i Sühreverdî ona, 'tembellikten Allah'a sığın, amel et, riya ve ucub ârızî olarak meydana gelir. O zaman da istiğfar et. Şu bir gerçektir ki, mürşid olmadan riyadan kurtuluş zordur. Ruhlar saflaştığı zaman heykellere bile tesir eder ve içlerini nurlandırır.' cevabını verir.³¹¹

---

³⁰⁶ Berhemend: Nasip alan, nasipkâr.

³⁰⁷ Bütün bilgilerin ve varlıkların Allah'tan zuhur ve tecelli etmesi demektir. Selçuk Eraydın, "Feyiz" DİA. XII, s. 513.

³⁰⁸ Aynı yer.

³⁰⁹ Unutmak, farkına varmamak, terk etmek, dalgınlık, ihmal anlamlarındadır. Salahattin Polat, "Gaflet" DİA. XIII, s. 285.

³¹⁰ Çağıl, Seyyid Abdülhakîm El-Huseynî (Gavs-ı Bilvanisî), s. 42.

³¹¹ Aynı yer.

SONUÇ

Tasavvuf tarihinin her döneminde topluma yön veren örnek ve önder şahsiyetler yetişmiştir. Bu insanlar bir bakıma Yüce Yaratıcı ile kul arasındaki ilişkilerin faydalı olması için yol gösterici gibidirler. İslâm dışı davranışlara karşı tavır almışlardır. Allahu Tealâ ile kullar arasındaki ilişkilerin yavaş yavaş soğumaya başladığı dönemlerde bu durum daha da büyük önem arz etmiştir.

Toplumda genel anlamdaki dejenerasyona karşı durmanın yanında, tasavvufi çevrelerdeki bozulmanın da önüne geçmek gerekmektedir.

Tez konusu olarak ele aldığımız Seyyid Abdulhakim el-Hüseynî de böyle bir ortamda yetişmiş ender şahsiyetlerden biridir. Mensup olduğu Nakşbendî tarikatının temel vasıfları olan Kur' an ve sünnete sıkı sıkıya bağlılık, kendisinin de hayatın her alanında şiarı olmuş, insanlarla ilişkilerine yön vermiştir.

Seyyid Abdulhakim el-Hüseynî'nin yaşadığı döneme bakıldığında, toplumda genel anlamda bir dejenerasyonun olduğu görülür. Aynı durum, tasavvuf için de geçerlidir. İnsanların zaaflarından kendi çıkarları için faydalanmak isteyenler, ehil olmayan kimseler tasavvufi kurumlara da gölge düşürmüşlerdir.

Bu ortam içerisinde safiyetini muhafaza edebilmiş olan tasavvuf daha da önem kazanmıştır. Bu sayede, tasavvufun Kur' an ve sünnet temelinde sevgiye, birlik beraberlik düşüncelerine dayalı fikirleri, toplum genelinde yankı bulmuştur.

Seyyid Abdulhakim el-Hüseynî hayatı boyunca kendisi ve toplum için doğru olanı yapma gayreti içerisinde olmuştur. Kalbî inceliği kendisini tasavvufa çekmiş, Nakşbendîlik gibi büyük bir tarikattan ehil olarak icâzet alması, tasavvuf tarihindeki yerini göstermesi açısından önemlidir.

Seyyid Abdulhakim el-Hüseynî'nin tasavvuf anlayışının sadece Nakşbendîlik ekolünde bir takipçi olarak kalmadığını görürüz. Çünkü o, her anı ile yaşamını bir ibadet

haline dönüştürmüştür. Seyyid Abdulhakîm Hüseyinî'yi anlayıp layık olduğu değerle bu küçük çalışmaya sığdırabilmek bir iddiadan öteye geçmeyecektir.

Genel anlamda tasavvuf anlayışına baktığımızda şu sonuçlara varmaktayız:

Seyyid Abdülhakîm Hüseyinî'ye göre sohbet; kalblerden mâsivâyı temizleyen, kalbleri birleştiren, bir velî, bir pîr kadar ilahî feyz ve bereket yağmasına vesile olan en önemli irşad yollarından birisidir. Bundan dolayı mürid, şeyhinin karşısında uyanık olarak oturmalı, şeyhin sohbetindeki kelimeleri iyi zabt etmeli ve şeyhin sohbet esnasındaki işaretlerine çok dikkat etmelidir.

Sebatı gerçekleştirmede müride yardımcı olacak hususların en önemlilerinden birisi içinde bulunduğu ortamdır. Sâlik bu ortamı Nakşbendîlik'te çok önem verilen sohbette bulur.

İhlâs; hiçbir sebep ve gaye olmaksızın Allah'ın emir ve hükümlerini yalnız Allah rızası için yapmaktır. Yani bütün gücünü Allah yolunda sarf etmektir.

Ona göre ibadet; insanın hem zahirini hem de batınını temizleyen, kalbin dirilmesine vesile olan, Rabbü'l-Alemin'in bizi tecrübe için emrettiği amellerdir.

Kalp; bir yüzü halk alemine, diğer yüzü emir alemine bakan, arş-ı azam Cenab-ı Hakk'ın (c.c.) bütün sıfatlarına mazhar olan ve bu sıfatlarını (istiva) kuşatarak terakki edebilen, aynı zamanda rûhâniyet ile alışverişe müsait, nazargâh-ı ilâhîdir.

Seyyid Abdulhakîm el-Hüseyinî nefsi, hayvanî kuvvet olarak nitelendirir. Bu hayvanî kuvvet ilk defa şöhret ve şehveti emreder. Müridin, nefisten kurtulmasının ve mürşidine ancak hakiki bir muhabbetle olacağını söyleyerek, marifet yolunda tasavvufu seçen kimsenin, mürşidiyle birlikte olduğu zaman nasıl hareket ediyorsa mürşidinin gıyabında da o şekilde hareket etmesi gerektiğine işaret etmektedir. Bunun için en uygun yolun rabita olduğunu savunarak, tasavvufun edebe riayetden ibaret olduğunu belirtmektedir.

O, teveccühü, insanın kalben Allah'a (c.c.) yönelmesi olarak tanımlamakta, mâsivâ terk edilmeden Allah'a ulaşılmayacağını vurgulamaktadır.

KAYNAKÇA

- Abdurrahman Cami, **Nefahâtu'l-Üns** (Evliya Menkıbeleri), Türk. trc. Lamiî Çelebi, çev. Süleyman Uludağ-Mustafa Kara, Marifet Yayınları, İstanbul 1998.
- Abdülkerim Kuşeyrî, **er-Risaletü'l-Kuşeyriyye**, Beyrut 1999.
- Ahmed er-Rifaî, **Sohbet Meclisleri**, terc. Ali Can, Tatlı, Erkam Yay. İstanbul 1996.
- Ali Behçet Efendi, **Risâle-i Ubeydiyye-i Nakşibendiyye**, Milli Kütüphane, No: 1948 A 590.
- Apaydın, H. Yunus, “**Fesad**”, DİA, XII.
- Apaydın, H. Yunus, “**İhtiyat**” DİA, XXI.
- Arnold, T.W., “**Halife**” İA. MEB.
- Asım Efendi, **Kamus Tercümesi**, İstanbul 1304, c. III.
- Aşkar, Mustafa, **Niyazî-i Mısri ve Tasavvuf Anlayışı**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998.
- Atar, Feriduddin, **Tezkiretü'l-Evliyâ**, terc. Süleyman Uludağ, Bursa 1984 s. 783.
- Ateş, Ahmet, “**Batın**” DİA. II.
- Ateş, Süleyman, “**Gavs**” DİA. XXVI.
- Ateş, Süleyman, “**İhlas**” DİA. XXI.
- B. Cara De Vaux, “**Hicret**” İA. MEB, V.
- Baba, Safer, **Tasavvuf Terimleri**, İstanbul 1998.
- Baz, Reşit, Kendisi ile yapılan mülâkat, 2003.
- Berthels, E., “**Mevla**” İA.MEB, VIII.
- Boer, T. J.**, “**Halk**” İA. MEB, V.
- Bozan, Üzeyir, Kendisiyle yapılan mülâkat, 2003.
- Bozkurt, Nebi, “**Mihmandar**” DİA, XXX.
- Bursalı Mehmet Tahir, **Osmanlı Müellifleri**, İstanbul 1333.

Calverley, E. E., "Nefs" İA. MEB, IX.

Cebecioğlu, Ethem, **Hacı Bayram Velî ve Tasavvuf Anlayışı**, Muradiye Kùltür Vakfı Yayınları, Ankara 1994.

Cebecioğlu, Ethem, **Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü**, Rehber Yayınları, Ankara 1997.

Cour, A., "Şeyh" İA. MEB, XI.

Cürcanî, Ebu'l-Hasan Seyyid Şerif Ali b. Muhammed b. Ali, **et-Ta'rifât**, 1231.

Çağıl, Ahmet- Ildırar, Mehmet, **Seyyid Abdùlhakîm El-Huseynî (Seyyid Abdùlhakîm el-Hüseynî-i Bilvanisî)**, Menzil Kitabevi, 1992.

Çağırcı, Mustafa "Gıybet" DİA. XIV.

Çağırcı, Mustafa, "Davet" DİA, IX.

Demirci, Mehmet, "Himmet" DİA. XVIII.

Dönmez, İbrahim Kafi, "Yetim" İA. MEB, XIII.

Durmuş, İsmail, "Kalb" DİA. XIV.

Ebù Hazzâm, Enver Fuad, **Mu'cemu'l-Mustalâhâti's-Sûfiyye**, thk. George Mutri Abdùlmesih, Mektebetü Lübnan, Beyrut 1993.

Gazzalî, **İlahî Nizam**, çev. Yaman Arıkan, İstanbul 1986.

Gazzalî, Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed, **İhyâ-u Ulûmi'd- Dîn**, çev. Ahmet Serdaroğlu, Bedir Yayınevi, İstanbul 1992.

Hani, Abdulmecid Muhammed, **el-Hadâiku'I-Verdiyye fi Hakâik-i Ecillâi'n-Nakşbendiyye**, 1306.

Mekki, Ebu Talib, **Kûtü'l-Kulûb**, çev. Muharrem Tan, İz Yayıncılık, İstanbul 1999.

Eraydın, Selçuk, "Feyiz" DİA. XII.

Erol, Fevzeddin, Kendisiyle yapılan mülâkat, 2003.

Eşrefoğlu Rûmî, **Müzekkin-Nufûs**, Aslan Yayınları, İstanbul 19...,

Fakir, Hasan, Kendisiyle yapılan mülâkat, 2003.

Genç, Baha, Kendisiyle yapılan mülâkat, 2003.

Goldziher, I., “**Edeb**” İA. MEB, IV.

Gündüz, İrfan, “**Tasavvufî Bir Terim Olarak Rabîta**” Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, İstanbul 1992, VII-X, 247

Gündüz, İrfan, **Osmanlılar'da Devlet-Tekke Münasebetleri**, Sehâ Neşriyat, Ankara 1989.

Hafız, Hüseyin Ayyansarayî, **Hadîkatu'l Cevami'**, İstanbul 1821/ 1864.

Haig, T. W., “**Seyyid**” İA. MEB, X.

Haksever, Ahmet Cahid, **Ahmet Remzi Akyürek; Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı**, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1999.

Hamidullah, Muhammed, “**Sünnet**” İA. MEB, XI.

Hanî, Muhammed Abdullah; **Âdâb**, Erkam Yayınları, İstanbul 1985 s. 26.

Hanî, Muhammed b. Abdullah, **el-Behcetü's-Seniyye fî Adabi't Tarîkatî'l-Aliyyeti'n-Nakşbendiyye**, çev. Ali Hüsrevoğlu, Erkam Yayınları, İstanbul 1985.

Haşimî, S. Muhammed, **Arifler Yolunun Edepleri**, İstanbul 2003

Hilal, Adil, Kendisi ile yapılan mülâkat, 2003.

Hocazâde Ahmed Hilmi, **Hadîkatü'l-Evliya Silsile-i Saadât-ı Turuk-ı Aliyye**, Osmanlı Yayınevi, 1979.

Hucvirî, **Keşfu'l-Mahcub**, Hakikat Bilgisi, çev. Süleyman Uludağ, Dergah Yay. İstanbul 1982

İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Muhammed b. Mükerrerem b. Ali el-Ensarî, **Lisânu'l-Arab**, Daru Sadır, Beyrut 1990.

Kara, Mustafa, “**Fena**” DİA. XII.

Kara, Mustafa, **Bursa'da Tarîkatlar ve Tekkeler**, Uludağ Yayınları, Bursa 1990.

Kınacı, Dr. A. Selahattin, **Gavs-ı Bilvânisî Hayatı**, Ankara, 2002.

- Komasyon, **el-Mu'cemu'I-Vasît**, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.
- Köprülü, Fuad, **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1981.
- Kufralı, Kasım, **Gucdüvânî, İA**, MEB Yayınları, c. 4, İstanbul 1964.
- Kufralı, Kasım, “**Molla İlahî ve Kendisinden Sonra Nakşbendî Muhiti**”, İ.Ü.E.F., Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, İstanbul 1949.
- Kufralı, Kasım, **Nakşbendiliğın Kuruluş ve Yayılışı**, İstanbul Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü, Doktora Tezi, 1949.
- Kurnaz, Cemal-Tatçı, Mustafa, **İstanbul'da Buharalı Bir Mutasavvıf: Emir Buhârî**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998.
- Kutulay, Yaşar, “**Sülûk**” İA. MEB, XI.
- M. Plessner, “**Mürîd**”, İA. MEB, VII.
- Macdonald, D. B., “**Hamdele**” İA. MEB, V.
- Macdonald, D. B., “**Fakir**” İA. MEB, IV.
- Mehmed Es'ad Efendi, **Üss-i Zafer**, İstanbul 1293/1876.
- Mehmed Süreyya, **Sicilli-i Osmanî**, Türk Tarihi Vakfı Yayınları, İstanbul 1996.
- Memiş, Abdurrahman, **Halid-i Bağdadî ve Anadolu'da Halidilik**, Kitabevi Yay., İstanbul 2000.
- Oğuz, Muhammed İhsan, **Sorular ve Cevaplar**, Oğuz Yay. İstanbul 1995 s. 230.
- Pakalın, Mehmet Zeki, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, M.E.B. İstanbul 1983 Basımevi, İstanbul 1983.
- Pakiş, Yahya, Kendisi ile yapılan mülâkat, 2003.
- Parsa, Hâce Muhammed, **Tevhide Giriş**, Erkam Yay. İstanbul 1988.
- Polat, Salahattin, “**Gaflet**” DİA. XIII.
- Selvi, Dilaver, **Kur'an ve Sünnet Işığında Râbıta ve Tevessül**, İmran Yay. İstanbul 1994.

Sinanoğlu, Mustafa, “**İbadet**” DİA. XIX.

Sülemî, Ebu Abdurrahman, **Tabakâtu's-Sûfiyye**, 3. Baskı, Kahire 1986 s. 357.

Sülemî, Ebu Abdurrahman, **Tasavvufun Ana İlkeleri Süleminin Risâleleri**, terc. Süleyman, Ateş, Ankara 1981, s. 25.

Şahinoğlu, M. Nazif “**Vefa**” İA. MEB, XIII.

Şahinoğlu, M. Nazif, “**Vird**” İA. MEB, XIII.

Şeyh Safiyüddin Ali, **Reşahat-ı Aynu'l-Hayat**, ter. Mehmed Ma'uf Efendi, İstanbul 1291.

Şeyhi, Köstendillî Süleyman, **Bahru'l-Velâye**, çev. Ali Yılmaz. (Yayınlanmamış nüsha)

Şimşek, Halil İbrahim, **Mehmed Emin Tokadî, Hayatı, Eserleri ve Görüşleri**, (Yüksek Lisans Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 1996.

Tanman, M. Baha, “**Âsitâne**” DİA. III,.

Tehânevî, Muhammed b. A'la b. Ali el-Farukî, **Keşşâfu Istılâhâtî'l Fünûn**, Daru Sadr, Beyrut trz.

Topaloğlu, Bekir, “**İrşad**” DİA. XXII.

Topaloğlu, Bekir, “**Kıyamet**” DİA. XXV.

Türer, Osman, “**Letaif-i Hamse**” DİA.

Türer, Osman, **Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihi**, Sehâ Neşriyat, İstanbul 1995.

Uludağ, Süleyman, “**Masiva**” DİA. XXVII.

Uludağ, Süleyman, “**Keramet**” DİA. XXV.

Uludağ, Süleyman, **İslâm'da Mürşid ve İrşad Faaliyetleri**, İrfan Yayınları, İstanbul 1975.

Uludağ, Süleyman, **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, Marifet Yayınları, İstanbul 1995.

Vassaf, Hüseyin, **Sefine-i Evliyâ**, Süleymaniye Kütüp, Yazma Bağışlar B1., No: 2305-2369, Mikrofilm Arşiv No:2754.

Wensink, A. J. “**Sabır**” İA. MEB, X.

Wensink, A. J., “**Salat**” İA. MEB, X.

Yaran Ayverdi, ‘‘Türbe’’ İA. MEB, VI.

Yaran Rahmi, ‘‘Bid’at’’ DİA.

Yavuz, Yusuf Şevki ‘‘Mehdi’’ DİA. XXVIII.

Yazıcı, Tahsin, Nakşbend, İA, MEB, Yayınları, c. 9, İstanbul 1964.

Yeşilyurt, Nurettin, Kendisi ile yapılan mülakat, 2003.

Yılmaz, Ali, Köstendilli Süleyman Şeyhî, Kültür Bakanlığı, Ankara 1989.

Yılmaz, Hasan Kamil, Altın Silsile, Erkam Yayınları, İstanbul 1994.

Yılmaz, Hasan Kamil, Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar, Ensar Neşriyat, İstanbul 1994.

Yılmaz, Hasan Kamil, ‘‘Cezbe’’ DİA. VII.

Zettersteen, K. V., ‘‘Zahir’’ İA. MEB, XIII.

Taşkesen, Metin, (Gavs-ı Bilvanisi) Seyyid Abdülhakîm El-Hüseyî'nin Hayatı ve Tasavvuf Anlayışı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Ethem Cebecioğlu, 91 s.

TEZ ÖZETİ

Bu çalışmada, büyük İslâm alimi ve mükemmil bir mutasavvıf olan, Nakşî yolunun büyüklerinden Seyyid Abdülhakîm El-Hüseyî'yi konu aldık. Toplumdaki genel bozulmaya karşı durma, tasavvufî çevrelerdeki bozulmanın önüne geçme ve insanlarla ilişkilerde mensubu olduğu Nakşibendi Tarikatının temel vasıfları olan Kur'an ve Sünnete sıkı sıkıya sarılmada gösterdiği üstün özelliklerini tanıtmayı amaçladık.

Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde, Seyyid Abdülhakîm El-Hüseyî'nin daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla, fikirlerine yön vermede etkili olan, mensubu bulunduğu Nakşibendilik tarikatının tarihimizdeki yeri resmedilmeye çalışılmıştır.

Birinci bölümde, Seyyid Abdülhakîm El-Hüseyî'nin ilim, eğitim ve ibadete adanmış hayatı, insanlara hizmete yönelik yetiştirme tarzı, İslami ve tasavvufî eğitimi ve örnek kişiliği ortaya konmaya çalışılmıştır.

Çalışmamızın ikinci bölümünde ise, Nakşibendilik ekolünde sadece bir takipçi olarak kalmadığı, aynı zamanda yaşadığı her anı ibadete dönüştürmeyi başardığı ve bu halini de bağlılarına yansıtılabildiği için, Seyyid Abdülhakîm El-Hüseyî'nin tasavvuf anlayışına değinilmiştir.

Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyî'nin, Kur'an ve Sünnet çizgisinden hiç ayrılmadan Nakşibendi yolunda büyük mesafeler kat etmesi, bu haliyle bütün hayatını insanlara hizmet etmeye adanması ve üstün bir kişiliğe sahip olması bizi, Tasavvuf Tarihi açısından bu çalışmanın yapılmasına teşvik etmiştir.

Taşkesen, Metin, (Gavs-ı Bilvanisi) The Life and Sufist Comprehension of Seyyid Abdülhakîm El-Hüseynî, Master's Thesis, Advisor: Prof. Dr. Ethem Cebecioglu, 91 p.

Abstract

In this study, we have chosen Seyyid Abdülhakîm El-Hüseynî, one of the greatest men in the way of Nakshibendiyye, who was an eminent scholar of Islam and a perfect follower and practioner of Sufism. We aimed to present his resistance against deterioration in society, preventing the degradation among sufist environments and his great effort and devotion in grasping the fundemaentals of Qur'an and Sunnah firmly while communicating people.

Our study consists of three chapters.

In the first chapter, Seyyid Abdülhakîm El-Hüseynî's life devoted to science, training and prayer, his way of being brought up with a view to serving all people, his Islamic and sufist teaching and his model personality have been introduced.

In the second chapter of our study, we have mentioned about his sufist comprehension in which he has not only been a follower, but also has been able to turn every moment of his life into a kind of prayer and has reflected this way of life to all his followers.

Seyyid Abdülhakîm El-Hüseynî's covering great distances in the way of Nakshibendiyye with no sacrifice from the line of Qur'an abd Sunnah, devoting all his life in service of humanity and bearing such important individuality fostered us to this study for sake of history of sufism.